IL·LUSTRADORS
A CATALUNYA

1841
1939

Nadala

FUNDACIÓ
JAUME I

Any XXIX
1995

Als Països Catalans, l'escola serà catalana, o no serà

Amb aquesta Nadala, la Fundació Jaume I correspon a la gentil aportació dels milers de persones d'arreu dels Països Catalans que feu possible la dotació dels Premis Baldiri Reixac destinats a l'estímul i al reconeixement de l'escola catalana.

Gràcies a la vostra generositat, els Premis Baldiri Reixac, han esdevingut els guardons escolars més importantes i els més ben dotats, amb una evolució de les dotacions realment espectacular:

Conv.	Curs	Dotació
I	1978-79	2.480.000
II	1979-80	2.750.000
III	1980-81	4.050.000
IV	1981-82	4.100.000
V	1982-83	5.250.000
VI	1983-84	6.040.000
VII	1984-85	6.560.000
VIII	1985-86	7.000.000
IX	1986-87	9.300.000
X	1987-88	9.500.000
XI	1988-89	10.000.000
XII	1989-90	10.000.000
XIII	1990-91	10.500.000
XIV	1991-92	10.550.000
XV	1992-93	10.650.000
XVI	1993-94	11.000.000
XVII	1994-95	11.000.000
XVIII	**1995-96**	**12.000.000**

IL·LUSTRADORS A CATALUNYA

(1841-1939)

Nadal del 1995

ÍNDEX

D'un temps, d'un país
Josep M. Ainaud de Lasarte 5

Art de la il·lustració a la Catalunya del segle XX
Joan-Josep Tharrats 10

Revistes i publicacions d'humor en català (1841-1939)
Josep Maria Cadena 26

Fundació Jaume I
Memòria de l'any 1995 94

© **FUNDACIÓ JAUME I**

Desembre 1995
ISBN: 84-7226-667-2
Dipòsit Legal: B-36.854-1995

Composició:
Fotoletra, S.A.
Aragó, 208-210 - 08011 Barcelona
Gravats:
Sorrosal, S.A.
Pujades, 68 - 08005 Barcelona
Impressió:
Edigraf, S.A.
Indústria s/n. Polígon Industrial El Pedregar.
08160 Montmeló (Vallès Oriental)

La tipografia, mètode d'impressió ideat per Gütemberg al segle XVI, és emprat per generacions de publicistes que senten l'afany de comunicar-se amb la resta de la societat fins que, en época ja ben recent, és substituït per d'altres sistemes més ràpids i eficients (Foto Josep Moragues. A&O)

D'UN TEMPS, D'UN PAÍS

D'UN TEMPS, D'UN PAÍS

Josep M. Ainaud de Lasarte

6 – D'UN TEMPS, D'UN PAÍS. Josep M. Ainaud

L'ÈPOCA més brillant de la il·lustració a Catalunya no es comprendria bé sense entendre que és tot un país el que es redreça. No són solament els dibuixants, o els pintors, o els escriptors, o els poetes o els músics: és tot Catalunya. Així entendrem millor què representa la varietat i la qualitat dels nostres il·lustradors en aquest segle que presentem.

Pels volts de l'Exposició Universal de Barcelona, de l'any 1888, apareixen els senyals que anuncien l'aparició d'un moviment d'exaltació de tot el que es nou, oposat al Naturalisme i fins i tot al Medievalisme que havia inspirat el moviment de la Renaixença. El catalanisme cultural –artístic, musical, literari, històric– es manifestava ara amb un nou aspecte. La fi de segle, l'afany de modernitat i les influències de la cultura europea preparen l'esclat del que hem anomenat Modernisme. Es un fenòmen que es dóna en altres països europeus, sobretot a l'Europa central, però que a casa nostra no és exactament ni l'Art Nouveau francès, ni el Jugendstyl alemany ni el Modern Style anglès.

El Modernisme és un moviment que abasta la totalitat de les manifestacions artístiques i literàries, que va a la recerca de la identitat pròpia tant en les arts plàstiques, sobretot en l'arquitectura, com en la música, i que a partir d'una minoria escollida vol arribar a tot el poble. Per això connecta amb el moviment catalanista, entronca amb el plantejament que en feia el precursor Valentí Almirall i a la vegada, contacta amb l'anarquisme naixent. Aquella generació que havia desvetllat la consciència del poble català, la del primer Congrés Catalanista, la del Memorial de Greuges o del *Diari Català*, donava pas a la generació de Domènech i Montaner, Àngel Guimerà i la gent de *La Renaixença*, primer revista i més tard diari. Els Jocs Florals del 1859 quedaven enrera. Les històries romàntiques de Víctor Balaguer deixaven pas al rigor de Bofarull o Aulèstia. I la Unió Catalanista apareixia com el símbol de la unitat de tots els catalans, aplegats entorn de l'ideal de les Bases de Manresa del 1892. Els símbols de Catalunya –bandera, llengua, sardana, barretina,

5 cénts.

Any I Barcelona, 29 Abril 1910 Núm. 1
PERIODICH CATALANISTA
SURT ELS DIVENDRES

La Renaixensa

SIGFRID - CATALUNYA

¡Ay, Forsa, Voluntat Catalana, si no encertes a afegir l'espasa contra 'l drach!

El parenostre dels infants *il·lustrat per Lola Anglada*

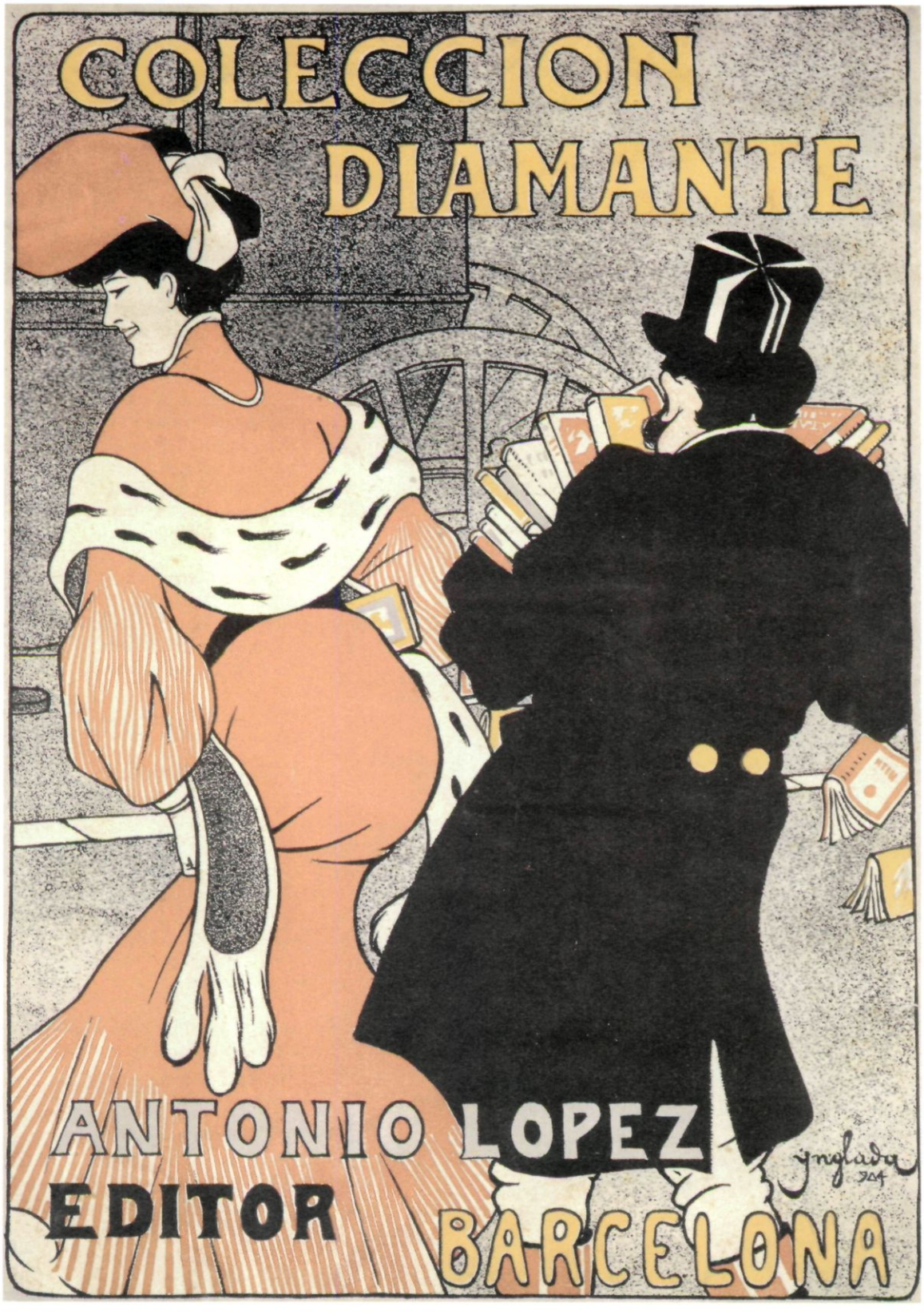

Montserrat i Sant Jordi, Segadors i Onze de Setembre– identificaven tot un poble. Dibuixants i poetes, escriptors i músics, polítics i industrials, n'eren la trama social. Associacions i entitats transcendien les persones i asseguraven la continuïtat: l'Orfeó Català, el Centre Excursionista, el F.C. Barcelona encara en són una prova.

I la comunicació de la gent explica l'èxit i la pervivència de revistes i diaris que uns anys abans hauria semblat impossible: *L'Esquella de la Torratxa, La Veu de Catalunya, En Patufet* ens ho recorden. El moviment normalitzador del Noucentisme, allunyat de genialitats i de grans figures, en té una, política, que perdura a través dels anys: Enric Prat de la Riba, que amb **La Nacionalitat Catalana** ens dóna una doctrina encara vàlida, i que amb la seva obra col·lectiva de la Mancomunitat ens retornà la confiança de governar-nos nosaltres mateixos.

Les persecucions contra Catalunya –la Dictadura del general Primo de Rivera fou l'intent més greu d'aquell temps– fracasaren, i la República Catalana de Francesc Macià, el 14 d'abril de 1931, quedà com una data històrica de com un poble pot recuperar la seva autonomia sense vessar ni una gota de sang.

Però la guerra incivil que esclata l'estiu del 1936, se'n du torrent avall realitats i esperances, i la represa, el 1939 és molt i molt dura. Milers de catalans, de tota mena d'ideologies, s'escampen pel món, en la diàspora més gran que ha conegut la nostra història. Des de lluny, no obliden ni la nostra llengua ni la nostra identitat: fins i tot els dibuixants, des de Mèxic, Argentina o França, ens ho recorden. Aquell moviment ascendent, que havia començat amb el Modernisme, que seguia amb el Noucentisme i anunciava l'Avantguarda –la de Miró, Sert o Gerhard– sembla estroncada per sempre. Però la Catalunya dels nostres temps ens ha provat que el nostre poble és, per damunt de tot, el creador d'una cultura integradora i oberta, amb una ferma voluntat de ser, que sap vèncer totes les adversitats i persecucions. Aquesta esplèndida mostra del nostre art i de la nostra literatura, ho proclama als quatre vents del Món.

ART DE LA IL·LUSTRACIÓ

ART DE LA IL·LUSTRACIÓ A LA CATALUNYA DEL SEGLE XX[1]

Joan-Josep Tharrats i Vidal

Any III. — Núm. 145 Barcelona, 11 d'octubre de 1924 Preu: 10 cèntims.

VIROLET

SUPLEMENT IL·LUSTRAT D'EN PATUFET

L'ENCANTADOR DE SERPENTS

Rach Flabiolis era un encantador de serpents dels més acreditats. Sempre que acomplia els seus experiments feia rotllo.

Però com que en aquest món quant més té, més es vol, volgué que la seva fama s'escampés arreu, i emprengué un viatge a Barcelona.

Ço que primer visità, fou el Parc i podeu comptar quina va ésser en seva sorpresa al veure damunt d'una panera una serpent de més de vint metres de llarg.

Portat de les seves aficions, es disposà a encantar-la. La seva satisfacció no tingué límit quan observà que la serp es gronxava sots l'influència màgica del seu flabiol.

Però calculeu l'ensurt que tingué quan la serp amb un estornut sinistre l'inondà de ço que ell creia veri, donant-se per mort en calcular la quantitat que li havia anat a sobre. Els homes de la manguera encara riuen.

Portada de la revista "Virolet", amb una historieta de Valentí Castanys

VET ací uns quants records, idees, valoracions i reflexions sobre la il·lustració catalana d'inicis del segle XX d'un pintor que ja arrossega una llarga trajectòria i que sempre ha anat pel món amb els ulls ben oberts, mogut per la curiositat que m'ha portat a endinsar-me i a conèixer tots els aspectes de l'art.

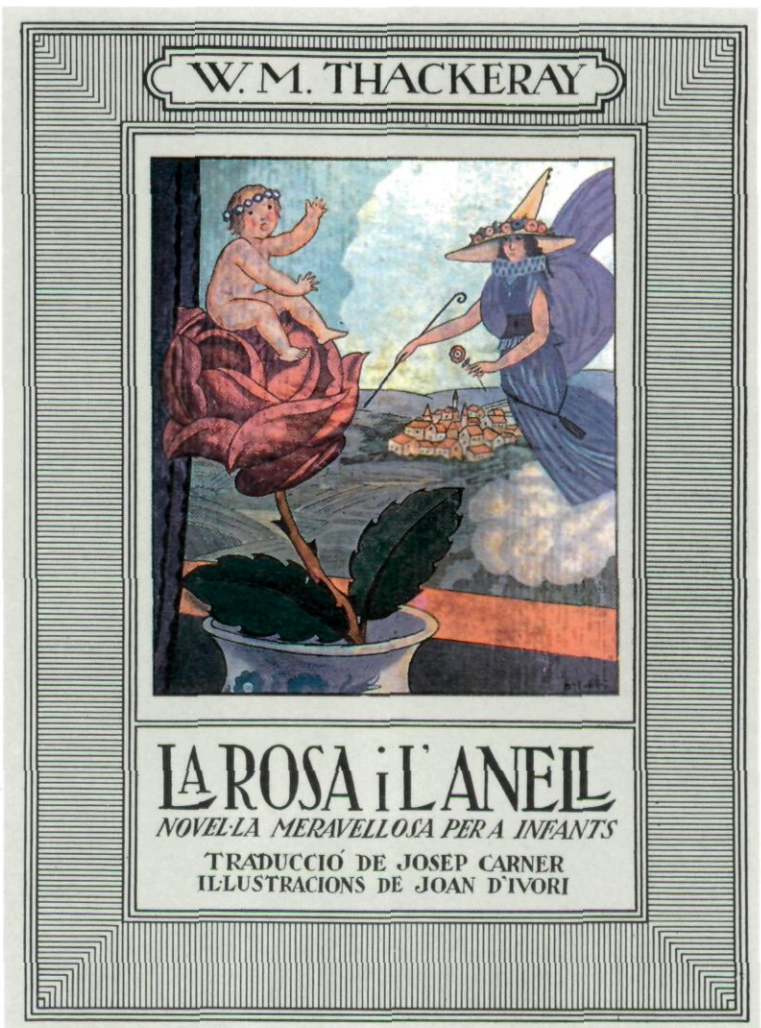
Així doncs, em proposo de recordar aquell moment, especialment dolç, de la il·lustració catalana que comença abans del tombant de segle i que s'estén fins a la guerra civil, quan tot aquest món s'esfondra de la manera més brutal possible.

Vull remarcar la relació de tots aquests il·lustradors en tres vessants diferents.

D'una banda, amb l'humorisme gràfic i la caricatura, que es va desenvolupar, sobretot, al voltant dels setmanaris satírics, atrevits i d'esquerres, editats per Innocenci López, com *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*; de la publicació editada per Josep Baguñà, catalanista i de dretes, el *Cu-Cut!*, i del setmanari *Papitu* que creà Feliu Elias. Aquestes publicacions constitueixen, en conjunt, els setmanaris satírics més prestigiosos de l'època.

També cal assenyalar la seva relació amb la literatura infantil, perquè recordo amb especial afecte aquest aspecte de la il·lustració gràfica ja que el meu primer contacte amb aquest món s'inicia, com suposo el de la majoria de la gent de la meva generació, per un contacte directe amb les il·lustracions de les revistes infantils. Efectivament, al cèntric carrer Nou de Girona, el pare de Jaume Busquets, que fou el primer director de l'Escola Massana de Barcelona, regentava una llibreria, a quatre passes de casa. Ens havíem fet molt amics ja que aquell lloc fou el petit palau de les meves il·lusions. Crec que jo era el millor client que tenia de literatura infantil. Li comprava

1. Aquest text és el discurs que pronuncià l'autor en ingressar com a Acadèmic Electe a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, el 16 de febrer de 1994.

***La rosa i l'anell**, de W.M. Tackeray, traducció de Josep Carner. Il·lustrat per Joan Vila "d'Ivori". Editorial Juventud, 1927 (Arxiu Tharrats)*

En Patufet, que des de l'any 1925 ja em feia relligar; el *Virolet*, un setmanari infantil, de cinc cèntims, que cada dissabte esperava amb neguit. Per si no fos prou, el llibret anava il·lustrat amb més de mig centenar de dibuixos entendridors que, com a mena d'ex-vots, em feien de guiatge. El qui signava els ninots no era altre que Joan d'Ivori, artesà inconfusible i pare del caricaturista "Cesc"; *La Mainada*, publicació considerada com un bell ideal de catalanisme, que poc temps després el règim de Primo de Rivera clausurà perquè la veia sospitosa de catalanisme radical; *L'Esquitx*, il·lustrats per Junceda, Llaverias, Cornet, Lola Anglada, D'Ivori, Josep Obiols, Xavier Nogués, Torné Esquius, entre altres excepcionals mestres del dibuix. Més tard va sortir aquell excel·lent setmanari per a nois que lluïa una encertadíssima capçalera dissenyada per Josep Obiols. Es deia *Jordi* i va tenir una vida molt curta. No estàvem, generalment, acostumats que per vint cèntims –cinc de més que *En Patufet*– se'ns donés tanta meravella: Obiols, Aragay, E.C. Ricart, Quelus o Lola Anglada, com a dibuixants, acompanyats d'escriptors de gran prestigi com Joaquim Ruyra, Josep Carner, Carles Riba, Apel·les Mestres, Marià Manent... Aquestes publicacions contribuïren a fer feliços els nois de la generació d'abans de la guerra civil.

I finalment vull ressaltar, també, el contacte amb la il·lustració de llibres com la **Genoveva de Bravant**, de Joaquim Ruyra i D'Ivori; **Lau o l'aprenent de pilot**, de Carles Soldevila i Junceda; **Viatges de Gulliver**, de Jonathan Swift i el mateix Junceda; **La rosa i l'anell**, de Josep Carner i D'Ivori. He vist com els millors llibres de l'època foren acreditats, també, pel treball dels més reconeguts il·lustradors i escriptors de l'època daurada del llibre infantil. Així, la sobrietat del mig centenar dels dibuixos de **Genoveva de Bravant**; el tractament de les escenes dels contes, inserits en els paisatges i costums dels pobles nòrdics, per identificar les històries d'Andersen, per exemple, constituïren una ben delicada ambientació d'un lloc perfecte, on tots els infants hauríem desitjat viure, per la netedat dels efectes pintorescos, a la mesura d'un món senzill. I tot això en una comunió, una simbiosi tan perfecta i espontània entre els il·lustradors i els escriptors –modernistes i noucentistes– de l'època, que no s'havia produït mai anteriorment.

La popularitat i acceptació d'aquests il·lustradors es traduïa, sobretot, en el nombre de vendes de les revistes infantils i dels setmanaris satírics de l'època, que mai més no seria ni superat ni tan sols igualat.

Per exposar això he escollit alguns dels exponents més excel·lents de la il·lustració catalana d'aquest període, com són Apel·les Mestres, Junceda, Apa, Llaverias, Cornet i Lola Anglada, i no he volgut deixar passar l'oportunitat que em brinda el centenari del naixement de Carles Riba per també fer una petita referència a la seva producció infantil, il·lustrada per alguns d'aquests grans dibuixants.

APEL·LES MESTRES (1854-1936)

CREC que primer és de justícia que parli del que va ser una mica el pare dels il·lustradors catalans del començament de segle, em refereixo al dibuixant, músic i escriptor Apelles Mestres, un personatge polifacètic, apassionat, actiu, fidel reflex de l'època que li va tocar viure, que va néixer a Barcelona el 1854 i que hi va morir, potser d'una manera premonitòria, el 19 de juliol de 1936. Efectivament, Apel·les Mestres va morir d'una manera anònima, sense pompa. La caixa del difunt fou transportada per quatre amics amb un rètol improvisat que deia: "Apel·les Mestres", ni la premsa ni la ràdio donaren prou atenció a l'acte. La mort tenia aquells dies una altra feina, començava la guerra civil i amb ella acabava una època de gran activitat artística, per enfonsar-nos en el negre pou del franquisme. La desaparició d'Apel·les Mestres encasellava definitivament un estil de fer poesia, de dibuixar i de compondre, per passar a una aventura més aviada, més llançada i agressiva. La guerra civil va fer vigent una consigna: *"No passaran"*. Una veu, la d'Apel·les Mestres, havia dictat un dels nostres millors poemes patriòtics:

"No passareu! i si passeu
serà damunt d'un clap de cendra.
Les nostres vides les prendreu
nostre esperit no l'heu de prendre.
Mes no serà! Per més que feu
No passareu!"

Els versos havien estat inspirats per l'heroica resistència de França a la Guerra del 1914.

Apel·les Mestres il·lustrà una gran quantitat de llibres i col·laborà en els dos setmanaris satírics més importants de l'època: *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*. Entrà a *La Campana de Gràcia* en substitució de Tomàs Padró, que juntament amb Eusebi Planas i Josep Lluís Pellicer van ser els il·lustradors catalans més reputats del segle XIX. Un dibuix d'Apel·les Mestres, censu-

rat a *La Campana de Gràcia*, va donar lloc al naixement de *L'Esquella de la Torratxa*, que es va mantenir fins a l'entrada de Franco a Barcelona, l'any 1939. Aquests setmanaris satírics eren editats per Innocenci López, propietari de la Llibreria Espanyola, que ja anteriorment havia publicat altres setmanaris humorístics com *Un Tros de Paper*, *Lo Noy de la Mare*, *La Rambla* i *La Pubilla*, de vida i fortuna diverses. Amb *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa* va aconseguir el rècord de duració de les publicacions en català, ja que el primer setmanari s'edità durant més de 64 anys, al llarg de 3.403 números, mentre que el segon arribà als 3.097 amb uns no gens menyspreables, per a l'època, 35.000 exemplars de tirada, de mitjana, que segurament molts editors actuals voldrien per a les seves publicacions. Aquestes dades indiquen la veritable popularitat d'aquests setmanaris satírics en què participaren i destacaren, a més d'Apel·les Mestres, Nonell, Nogués, Rusiñol, Feliu Elias "Apa", Passarell, Opisso i Cluselles "Nyerra", entre d'altres. Com a articulistes cal remarcar els noms de Màrius Aguilar, Prudenci Bertrana, Gabriel Alomar, Ramon Vinyes, Ramon Raventós, Miquel de Palol i Pere Calders. És una llàstima que aquest vessant tan genuí de l'humor català s'hagi perdut irremeiablement pel que fa a la qualitat literària i artística i als índexs de popularitat.

Els dibuixos d'Apel·les Mestres, que van ser publicats per primera vegada a la premsa, a *La Llumenera de Nova York*, van anar assolint una gran profusió pel seu enginy i refinament. L'any 1900 l'artista perdé, de sobte, la visió de l'ull dret i seguí treballant amb l'ull esquerre, bo i esforçant-se, per assolir finalitzar el seu poema **Liliana**, que esdevindria gràficament i poèticament la seva gran obra mestra. Imprès per Oliva, de Vilanova i la Geltrú, la vetlla de Nadal de l'any 1907, **Liliana** duia com a rellevant dedicatòria: *"A la meva esposa, Laura"*. El llibre ha estat considerat com una de les joies de la bibliografia modernista.

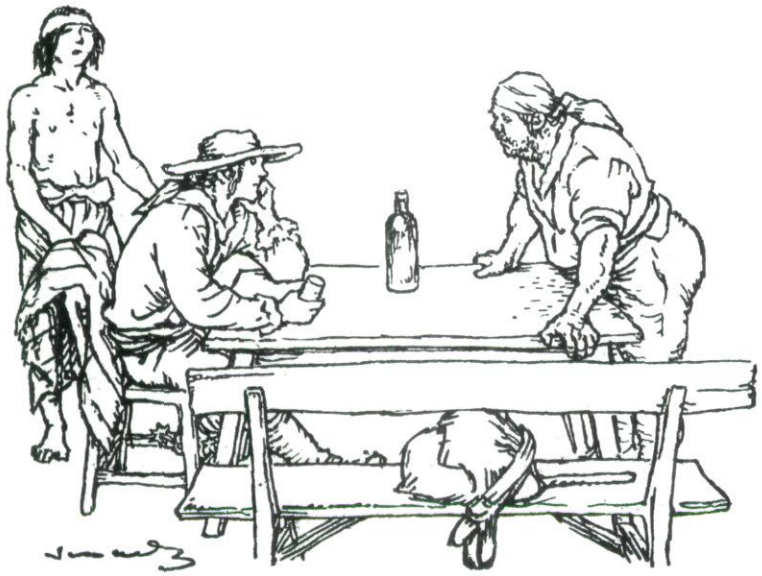
Res no queda de més veritable que la plasmació gestual i profunda d'Apel·les Mestres. Ha estat com si la seva memòria resseguís un pensament guanyat en una delitosa persecució. L'habi-

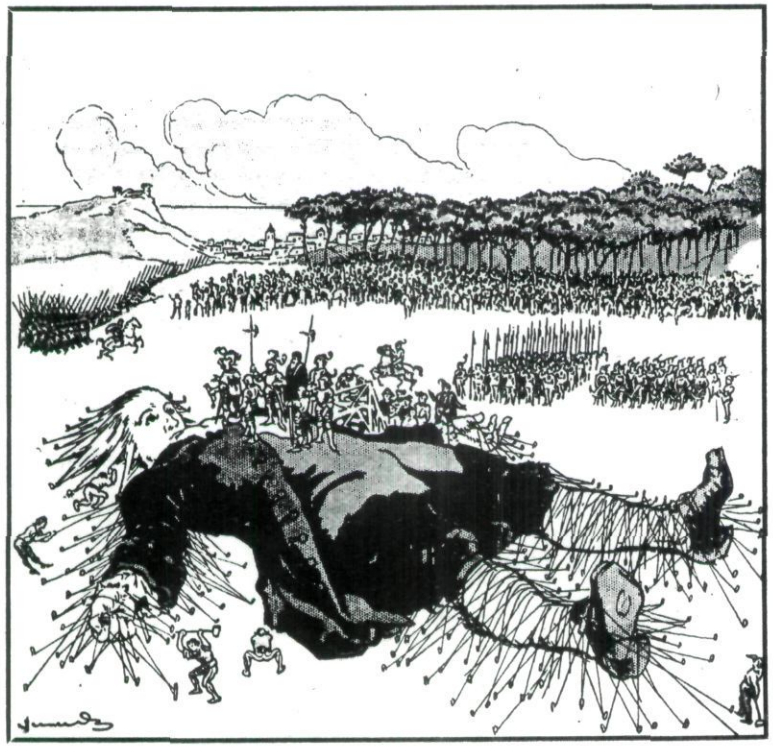

Il·lustracions de Joan Junceda per a la famosa novel·la de Jonathan Swift ***Viatges de Gulliver****. Edició de la "Biblioteca Virolet"*

Il·lustracions de Junceda per al llibre ***Lau o les aventures d'un aprenent de pilot****, de Carles Soldevila*

litat de l'artista va anar lligant tot un gènere d'expressió que alhora és línia, filat o textura i que va afaiçonant, amb els batecs del cor, tots els senders d'una natura extasiada. Tant ho féu expressar sonorament, com anant destriant els colors, fil per fil, fins a assolir com un sentiment coral.

L'esperit d'Apel·les Mestres sembla repetir una mateixa ona sonora: *"Visca tot el que viu! Visca tot el que creix!, que floreix i riu! El que perfuma i canta. El que es plega i es clou. El que brota i reneix. Amb flors de tots els perfums!"*

DE JOAN JUNCEDA (1881-1948) A JOSEP MARIA FOLCH I TORRES

JOAN *Junceda, quan ja s'havia iniciat seriosament en el gravat, va pronunciar a l'Institut Català de les Arts del Llibre una conferència sobre l'humorisme gràfic amb aquesta curiosa introducció i aquestes precisions:*

"La gran família dels humoristes gràfics –deia Junceda– *és una família desgraciada: com aquella que surt en una novel·la de Jules Verne, és una família sense nom. Ningú no ha pogut batejar-la encertadament. A tots els companys d'art, amb rara unanimitat, ens desplau la paraula caricatura. No solament pel caient d'òpera cursi que té, sinó perquè fomenta un malentès.*

"En efecte: caricatura vol dir, en italià, 'càrrega', o sia, exageració. De manera que, de tal paraula, ve a recalcar el concepte equivocat que, de l'humorisme, es tenia format fa uns quants anys, el gros públic, àdhuc alguns dibuixants.

"Aleshores –insistia encara el nostre dibuixant–, *la gent es creia que el tic de la cosa consistia en clavar a les figures un nas ben gros i vermell, si podia ésser ple de grans i berrugues,*

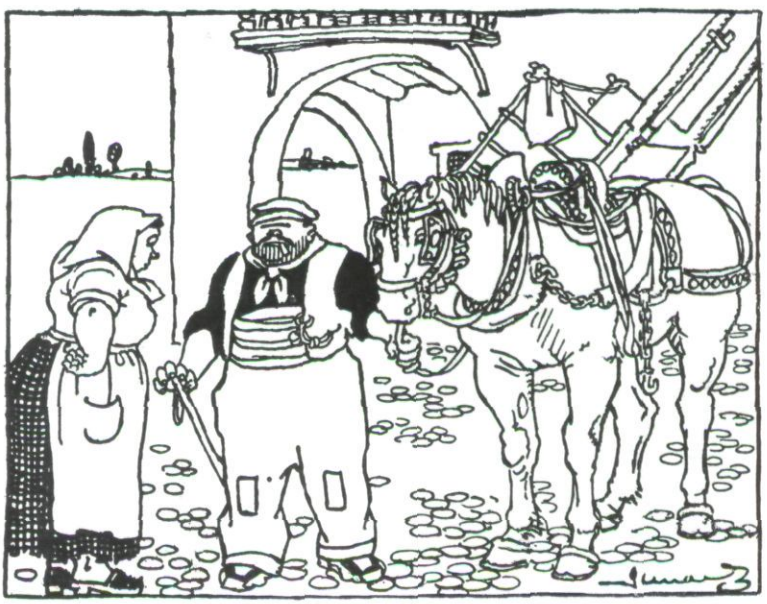
millor, uns peus enormes, les cames fortes, en fi, no deixar-los ni un os en son lloc. Es tenia aleshores la gran equivocació de creure que el 'fi' de l'humorisme era la deformació, essent així que aquesta no passà d'un 'mitjà' que han posat en pràctica totes les arts i tots els artistes, per mica que hagin volgut expressar alguna cosa que no fos tangible, sinó que fos espiritual, que pertanyés a l'ànima".

Paraules justes que col·loquen l'humorisme gràfic en el paper que li correspon.

Junceda començà la seva carrera artística a les pàgines d'un altre setmanari satíric emblemàtic, el *Cu-Cut!* (1902-12), on publicà la majoria dels seus acudits polítics, així com la cèlebre caricatura el "Banquet de la Victòria" que provocà, el 1905, que els militars assaltessin i destruïssin els tallers de la revista i en dictessin la suspensió durant cinc mesos. No deixa de ser curiós que una innocent caricatura, si és que les caricatures poden ser innocents, ocasionés aquest terrabastall. I és que l'art, si és veritable art, sempre és provocador. Junceda col·laborà, com tots els bons il·lustradors de l'època, en les principals publicacions infantils del moment i fou un dels principals dibuixants d'*En Patufet*, *Virolet*, *La Mainada* i *L'Esquitx*. Crec que, des que vaig atènyer la indispensable gràcia de la raó, em sentia enamorat de tot el que imaginava Junceda.

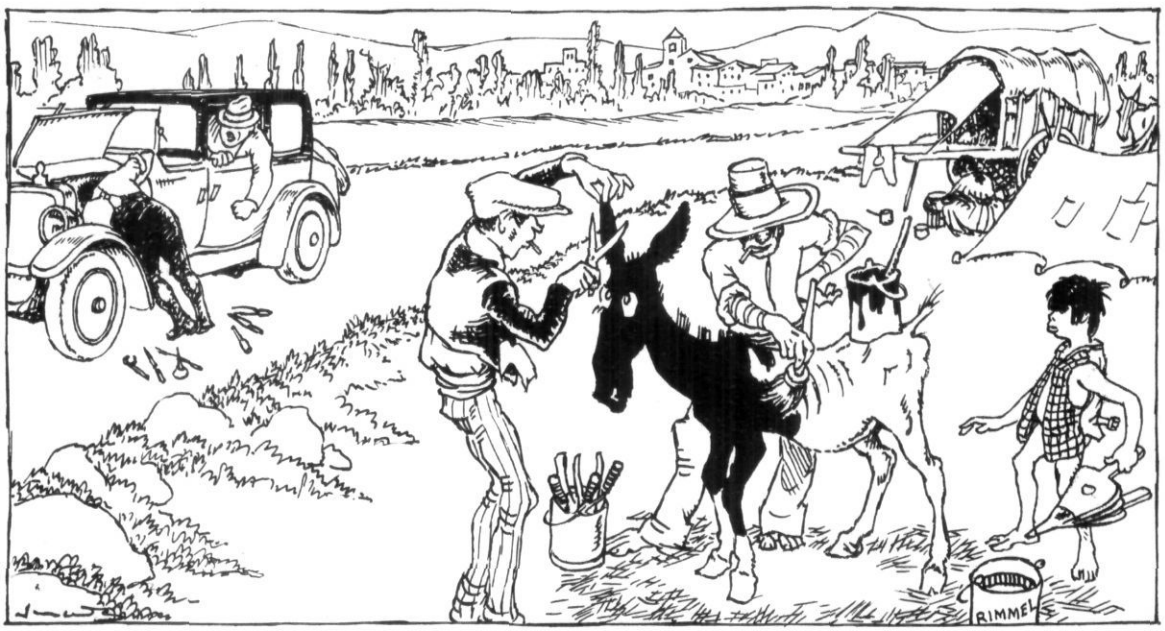
Quan l'any 1935 la meva família es va traslladar a Barcelona, vaig creure que el primer que havia de fer era anar al carrer de Mallorca i conèixer personalment aquell artista, tocat per la gràcia, que constantment m'havia anat oferint hores inoblidables de fantasia i de bon gust. Com tots els éssers il·luminats, Junceda em va rebre com un fervent familiar més. Va procurar que, a la seva llar, jo no em sentís com un estrany. M'obrí prestatgeries i calaixeres, per tal de no amagarme cap aventura que pogués tenir encara a la seva imaginació. Al seu rebedor del carrer de Mallorca, ja hi figurava el retrat que Feliu Elias li havia dedicat, l'any 1923, on Junceda apareixia assegut en una butaca, observant-vos mentre que, com davallat del cel, un ardorós serafí li

PARLEM CLAR... I NET

— Diu que el senyoret es renta cada dia la boca amb un elixir?
— I tu? Amb la brutícia dels teus renecs, ni amb salfumant no en trauries l'engrut.

Dibuix costumista de Joan G. Junceda (Museu de la Vida Rural)

baixava a posar al cap un barret fort, per entronitzar-lo, com si es tractés d'una corona.

A Catalunya, Junceda havia estat convocat per participar en moltes campanyes moralitzadores i de redreçament social. Una d'elles fou animada per l'eclesiàstic Ivon l'Escop, que va fundar la Lliga del Bon Mot. Els dibuixos de Junceda per a la sèrie de calendaris d'aquella agrupació foren realitzats amb un nervi artístic excepcional, i amb aquell sa esperit d'ironia amb què sempre es podia expressar una ànima jove.

A més col·laborà en moltes altres publicacions i revistes la llista de les quals seria prolixa. Era tanta la demanda i tants els herois de paper de diari, que Junceda va haver d'inventar més signatures: Jaffet, Titella, Papassa, Ribera o dues JJ enllaçades, a guisa de dues notes musicals.

Junceda va ser el dibuixant habitual de les històries que escrivia Josep M. Folch i Torres i per tant va ser el qui va donar cos a personatges tan entranyables sorgits de la ploma de Folch i Torres com en Massagran, el capità Delmar, en Pere Virolet, en Justí Tant-se-Val, en Bolovà detectiu.

Junceda s'anava engrandint quan els temes donaven marges a les seves creacions: **Lau o l'aprenent de pilot**, **Gulliver**, **Riverita**, **Maximina**, **Nerto** de l'enyorat Mistral, **Fabiola** del cardenal Wisseman.

L'any 1943, quan em vaig casar per primera vegada, Junceda em féu avisar perquè li anés a recollir un dibuix. Creia que em donaria, com a ofrena, les **Aventures d'un aviador**, escrit per Carles Soldevila, que acabava de publicar. L'ofrena, però, fou molt millor del que pensava... El present que en Junceda m'havia preparat era un dibuix inspirat en el mateix tarannà dels frares de **Les coses benignes**, de Joaquim Ruyra. La imatge duia com a glossa: *"Qui sap si així seria La Perfecta Alegria"*. Junceda pertanyia al Tercer Orde Franciscà. Era terciari i, per tant, amic de Déu, i, com a resum de tota la Creació, estimava profundament el pròxim i se sentia agermanat

amb les coses i els éssers que l'envoltaven. La seva ensenya era la humilitat, i el bagatge de fer el seu camí per la terra. Era també *"l'il·lustrador més gran del món"*, com havia dit, des d'Anglaterra, un editor que el volia contractar per sempre.

El dia 10 de setembre de 1948 Joan Junceda va morir a la vila de Blanes que, en el seu pensament, ell ja sempre havia adoptat. Fou precisament en aquells dies quan vàrem donar a conèixer la revista *Dau al Set*. Per a més tristesa, Feliu Elias també se n'havia anat, uns quants dies abans, d'aquest món, sense *En Patufet*. Molts esperits d'aventura artística quedaren arraconats.

FELIU ELIAS, JOAN SACS I APA EN UNA SOLA PEÇA

FELIU Elias va néixer a Barcelona al juny de 1878, la seva activitat com a escriptor la féu a les columnes d'*El Poble Català* i, entre les publicacions que va fundar o dirigir, cal remarcar la *Revista Nova*. Feliu Elias signà amb el seu nom els textos erudits i els olis, però signà Apa les caricatures i Joan Sacs els textos de creació i les crítiques periodístiques. Fou precisament l'admiració que des de la seva joventut sentia per Richard Wagner i concretament per l'òpera **Els mestres cantaires de Nuremberg**, la que li forní el pseudònim de Joan Sacs, per definir la seva *personalitat, com a crític d'art*.

La Guerra del 1914 donà a les caricatures d'Apa una consciència internacional. Amb el títol **Kameraden**, Apa va recollir el centenar de dibuixos que entre els anys 1915 i 1916 va fer per a la primera pàgina del setmanari *Ibéria*, creat pel propagandista aliadòfil Claudi Ametlla. El meu pare, més francòfon encara –com ho havia deixat palès a la seva revista gironina *Cultura*, havia anat guardant totes aquelles imatges, que jo trobava com l'herència del més pur enginy de la sàtira política, d'un temps que va capgirar el món. Impresos en dos o més colors, aquells manifestos creats per Apa magnificaren un llenguatge artístic que la pràctica no va fer res més que anar superant.

L'antiga Roma segons la interpretació de Feliu Elias "Apa"

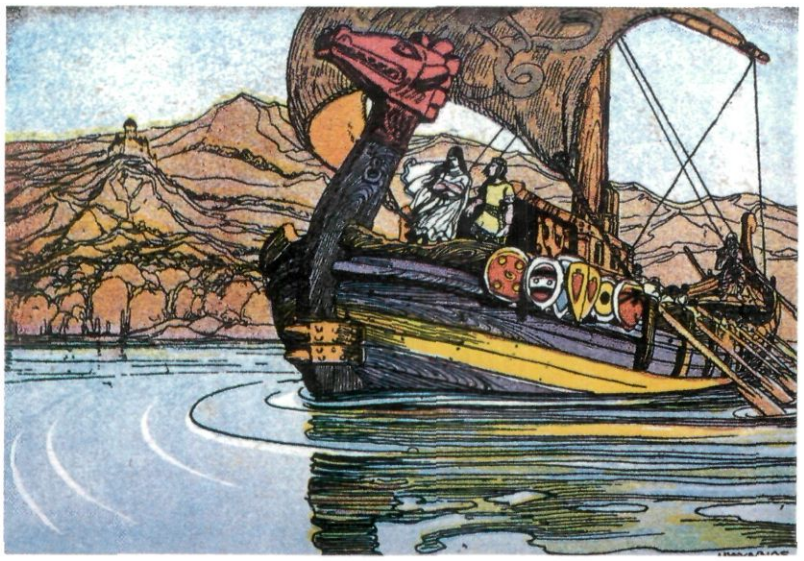
Kameraden, editat a Barcelona per la raó social Fills d'E. Detouche, duia un prefaci del prestigiós caricaturista francès Sem i un comentari sobre Apa i la caricatura espanyola que si fa no fa donava al nostre artista dret de ciutadania, amb tots els honors, que li valgué la Gran Creu d'Honor, concedida pel govern francès, pel seu brillant suport a la causa aliada.

Del joc d'agudes intencions, suggerides per Apa, *permeteu-me que us en llegeixi una petita* mostra:

Un oficial alemany, amb el pit blindat de medalles, diu al seu assistent:
"–Escriviu: Ningú no podrà menjar més de mitja arengada i tothom n'ha de quedar fart. Si algú es permet morir de fam, serà passat per les armes".

I un altre:
"La tala de boscos de França.
"–Què en voleu fer, de tanta fusta?
"–Caixes de mort, amic meu, caixes de mort!"

L'obra d'Apa com a humorista és una de les més sòlides que posseïm en aquest gènere. Apa i

Junceda eren curiosament wagnerians. L'any 1910, Feliu Elias emprèn una sèrie de cinc caricatures sobre el cicle wagnerià, representat a Barcelona, entre els mesos de març i d'abril. Els dibuixos foren publicats, durant aquelles dates, al setmanari *Papitu*, que ell fundà i dirigí en la seva primera època, de 1908 a 1911. Aquest setmanari satíric fou una de les publicacions més populars de Catalunya. Intentà combinar la crítica social i política amb l'erotisme creant noves fórmules d'humor galant.

Els títols dels dibuixos i de les obres interpretades foren els següents: **El vaixell fantasma**, **L'or del Rhin**, **Sigfrid**, **La posta del Déus** i **Els mestres cantaires de Nuremberg**.

Seguint el seu humor característic, el *Papitu* d'aquells dies va publicar el menú amb el qual l'Associació Wagneriana volia festejar un banquet:

"Sopa de gripau i de drac
Filet de filla del Rhin au vin blanc
Entrecottes, de Grane (cavall de Brünilde)
Foie Gras del Cigne de Lohengrin
Ocells del bosc de Sigfrid, a l'ast
Cuixes dels bens de Fricka, amb pèsols
Filtre de Gutruna, per postres
Vins del Rhin"

JOAN LLAVERIAS: UNA EXPRESSIÓ DIFERENT

JOAN Llaverias (1865-1938) fou un dels principals dibuixants de *Cu-cut!* i *En Patufet*, on va excel·lir com a animalista. Joan Llaverias era un dels homes indispensables del setmanari *En Patufet*. Fou il·lustrador d'aquelles faules on les bèsties parlaven i volien mostrar les mateixes preocupacions que els éssers racionals. Dibuixà els protagonistes de les històries que havia imaginat l'escriptor R. Blasi i Rabassa: les formigues, les sargantanes i els ratolins. Així van sorgir les narracions del tipus **L'estrella de mar era filla de la portera d'una casa de lloguer** i **El mestre del poble, el Sr. Borinot, es feia vell esperant la mainada**. El dibuixant i el narrador feien un tàndem perfecte i s'anticiparen alguns anys a les visions més sofisticades de Walt Disney.

Il·lustrà innombrables obres entre les quals cal destacar **L'anell del Nibelung**, adaptació de Cèsar A. Jordana, que seria l'obra més reeixida de l'inoblidable Joan Llaverias. No cal recordar que aquest delicat volum fou publicat a Barcelona, l'any 1926, quan curiosament feia dos anys que Fritz Lang havia donat al cinema expressionista alemany **Els Nibelungs**.

Les vint-i-tres il·lustracions de Llaverias, deliciosament acolorides, eren com una guia amable d'un perible wagnerià. Amb la seductora expressió de tres sirenes, podem seguir com Alberic, el nibelung pervers, s'apodera de l'or del Rhin. A la imatge següent, veiem com Sigfrid forja l'espasa Nothung. En un idíl·lic paisatge podem trobar l'heroi i el seu cavall, quan un ocell li anuncia la proximitat del perill. Una imatge més i arribem a l'aferrissada lluita de Sigfrid amb el drac, seguida pel bany de l'heroi en la sang de la bèstia. Alberic és vençut per Sigfrid. El semidéu entra a la cova i veu, amb tota la solemnitat, el tresor del Nibelung. Dins la calma del bosc, Sigfrid cavalca guiat per l'ocell. Aparició de Krimilda. Cercle de flames,

Il·lustracions de Joan Llaveries per a ***L'anell del Nibelung*** *de les Edicions Diana, 1926: Sigfrid lluita amb el drac, el castell de Brunhilda envoltat per les flames i Brunhilda i els guerrers navegant cap a Vorms (Arxiu Tharrats)*

voltant el castell de Brunhilda. Idil·li de Sigfrid i Krimilda. I, entre altres, la darrera, quan Krimilda prediu la mort del traïdor Haguen. Amb aquesta sèrie Joan Llaverias va trobar la plena satisfacció d'un treball deliciosament acomplert.

També cal ressaltar **L'ós benemèrit o altres bèsties**, un exemplar del qual el seu autor, Prudenci Bertrana, va dedicar, quan la seva aparició, al meu pare, amb aquestes paraules: *"Al bon amic i antic company d'entusiasmes literaris gironins Josep Tharrats. Cordialment, P. Bertrana"*. Publicat l'any 1932 per les Edicions Enllà de Barcelona, el llibre anava acompanyat d'uns vint-i-tres dibuixos, a la ploma, de Joan Llaverias, realitzats amb l'acurada visió i mestratge que el distingia. Entre els animals es podien triar: l'ós pirinenc, el primer de tots, considerat com el pallasso dels infants. Seguia el paó, més apoteòsic que ocell, l'estruç, la cigonya, el be de Pasqua, el caiman, el dromedari, el cigne, els elefants i, fins i tot, un gat de col·legi. Llaverias va il·lustrar **El gegant dels aires**, una adaptació de Josep M. Folch i Torres on l'acció transcorria en una suposada illa dels fòssils. Salvador Dalí em deia que li havien impressionat tant els dibuixos que sempre associava aquells paisatges amb el Cap de Creus. Els herois de la llegenda, refugiats en un roquissar, transformaven l'esquelet d'un enorme ocellot antediluvià en **El gegant dels aires**.

Permeteu-me que reprodueixi les paraules que *Josep Carner va escriure sobre Llaverias, en el* llibre **Els homes d'*En Patufet***, publicat a Barcelona per l'Editorial David: *"Les gàrgoles de les nostres velles seus deuen fer homenatge a la gràcia elàstica i nerviosa dels pobladors de l'Arca de Noè d'en Llaverias; i les sirenes de la nostra Costa Brava haurien de deixar un pom de dolces assutzenes de les riberes davant la caseta blanca d'on ell surt torejant contra l'horitzó, a veure i fer-nos veure aquells indrets immortals en llur més encisera i profunda màgia. Perquè els seus blaus són d'ulls de sirena, com els seus blancs són de plomissol angèlic.*

"Aquest llop de mar, en la seva art exquisida, és un primmirat aristòcrata. Davant les seves

Il·lustracions de Cornet per a la revista ***En Patufet***

creacions mil vegades gracioses us avergonyiu de la grolleria i de la distracció dels vostres ulls que han passat pels indrets que en Llaverias evoca, sense adonar-se que eren, precisament, el paradís. Però en Llaverias, que us sembla una mica desmarxat dins el clos de la casa petita i blanca, ha tancat les seves carpetes. Una vela blanca passa allà baix, per un caminal marí de color d'argent, i una bella rondina, al sol, amb el rondineig incessant de la llamineria".

GAIETÀ CORNET, L'HOME DEL COR NET

GAIETÀ Cornet començà a col·laborar a les planes de *L'Esquella de la Torratxa*, però per desavinences ideològiques deixà el setmanari i poc després fundà, juntament amb Domènech i Montaner, el setmanari satíric lligat a la Lliga *Cu-cut!*, batejat així pel mateix Francesc Cambó, que editava Josep Bagunyà. El *Cu-cut!* va ser, en definitiva, la plasmació de les idees malicioses i generoses, alhora, de Cornet. Cornet dibuixà per a aquesta revista l'emblemàtic pagès amb barretina que es va convertir en el distintiu de la publicació. Limitant-nos a considerar la part artística, ens trobem que el tipus del *Cu-cut!* és una de les personificacions més gracioses que es puguin haver fet de la sornegueria pagesa catalana. I no sé quin encant indefinible deu tenir, que un cop vist ja no s'esborra mai més de la memòria. És de la categoria d'aquelles rares creacions de l'enginy humà –Gulliver, Sanxo, Pantagruel, etc.– que, sense haver viscut en la realitat, són immortals mercès al geni de llur creador.

"I em direu –es preguntava el dibuixant Junceda– *on radica l'encant, la gràcia del* ***Cu-cut!****? No ho sé, fora del mateix Cornet. Quan sortia el simpàtic setmanari, cap dels dibuixants que hi col·laboràvem havia pogut mai dibuixar un* ***Cu-cut!*** *que pogués mitjanament anar. I a fe que ens trencàvem el cap per assolir-ho. Aquest cas, entre mil, us demostrarà clarament el que dèiem al*

principi: l'art d'en Cornet té una gran senzillesa aparent; però, alerta!, no proveu d'imitar-lo, perquè us hi xafaríeu els dits!"

"–Ai senyor doctor –deia un pacient en un d'aquells vius dibuixos de color de Cornet, en el qual el protagonista semblava que no tenia esma d'aguantar un llibre que li queia de les mans–, *voldria anar a passar els últims dies de la meva vida en un poble on la gent no es morís mai.*

"–I què hi faria tanmateix en un poble així?

"–Miri, esperar resignat la meva mort."

En Junceda havia dit: *"Així com* ***La Campana*** *i* ***L'Esquella*** *tenen la glòria d'haver-nos donat un Apel·les Mestres, el* ***Cu-cut!*** *la té de presentar en Cornet, el bellugadís, el nerviós, l'intencionat autor de tantes i tantes caricatures polítiques que encara són en el record de tothom. Com a humorista pur, els seus infantilíssims ninots –i en dir infantils ja sabem que vull fer-li el millor dels elogis– seran sempre de consulta per al que vulgui saber com era la societat catalana del seu temps: porteres, bidells de la Universitat, estudiants, senyors Esteves que han comprat un meló, tipus que trobem cada dia al carrer, però vistos per en Cornet, a través d'aquella fina ironia que no se sap si és una burla o una carícia. En el fons els estima com en Carner estima el senyor Lluc, el drapaire".*

LOLA ANGLADA OBRE UN MÓN ALS INFANTS

LOLA Anglada (1892-1984) va ser deixebla de Joan Llaverias. La primera exposició la va fer amb ell, a la Sala Parés de Barcelona. Per iniciativa del seu mestre, el 1905 li havien publicat un dibuix al setmanari satíric *Cu-cut!*. Més tard, el 1909, apareix la seva primera reflexió a *En Patufet* i, a partir d'aquí, moltes publicacions infantils donaren a conèixer obres seves: *Virolet*, *La Mainada*, *Jordi*, *La Nuri* i tantes altres. El 1918 va fer un viatge a París, d'una certa durada. En aquells dies va coincidir amb Picasso i l'escultor Juli González, tingué relacions amicals entre ells, i sembla que es va interessar pel caràcter i la personalitat de Joan Miró, jove amb el qual va estar, fins i tot, a punt de casar-se. La primera exposició, després de la seva estada a França, la féu a la Sala Reig de Barcelona. Hi exposà dibuixos de l'Editorial Hachette per a uns contes de la comtessa de Ségur que havia il·lustrat amb els títols **Histoire de Blondine** i **Histoire de Rosette**.

El 1927 va sortir la primera edició d'**En Peret**, història meravellosa escrita i il·lustrada per ella mateixa i un dels seus llibres que tingué millor

acceptació. **En Peret** era, segons la nostra exímia dibuixant, un xicot de Tiana molt enginyós, picardiós, assenyat i bon cor, que no hauria sabut com fer la més lleu malesa que, al cap de poca estona, no en sentís remordiments i plorés després d'haver-la feta.

El 1928 surt **Margarida**, que fou bellament imprès per la casa Altès. **Margarida** era un altre model de tendresa. Es trobava omplerta de bons sentiments envers els animals, com ho seria **Martinet**, trenta anys més tard. **Margarida**, en el seu diumenge de Rams, s'expressaria poèticament com la Lola Anglada en persona: *"Avui és diumenge de Rams. I avui és un dia dels més feliços que Margarida passa en el camp, d'ençà que partí de casa. Els ocells silvestres porten un ram al bec, i els esquirols i els conills blancs van guarnits de farigola"*.

Il·lustrant aquesta vegada Lewis Carrol, Lola Anglada fa els dibuixos de la magistral versió catalana de Josep Carner d'**Alícia en terra de meravelles**. Continuant la seva empenta creadora posa a les llibreries la primera edició de **Monsenyor Llangardaix**. Les fires del llibre o les festes de Nadal eren bones ocasions per deixar al mercat noves meravelles. **Narcís**, publicat el 1930, fou una altra celebrada oportunitat.

Com a contribució al Primer Centenari de la Renaixença Catalana, referida a la publicació d'**Oda a la Pàtria**, d'Aribau, presenta l'exposició **Visions de la Barcelona vuitcentista** i els seus treballs litogràfics sobre aquest tema. L'any 1937 el Comissariat de Propaganda de la Generalitat li publica **El més petit de tots**, en les edicions catalana, castellana i francesa. Aquest llibre, el va imaginar a Tiana, d'on treia la visió per a alguns dels paisatges. Altres vegades anava al parc de la Ciutadella, on dibuixava els milicians, que sortien de la caserna Carles Marx, quan no podia tenir a la seva disposició, la de Tiana.

Diverses il·lustracions de Lola Anglada

CARLES RIBA I LA CULTURA GREGA

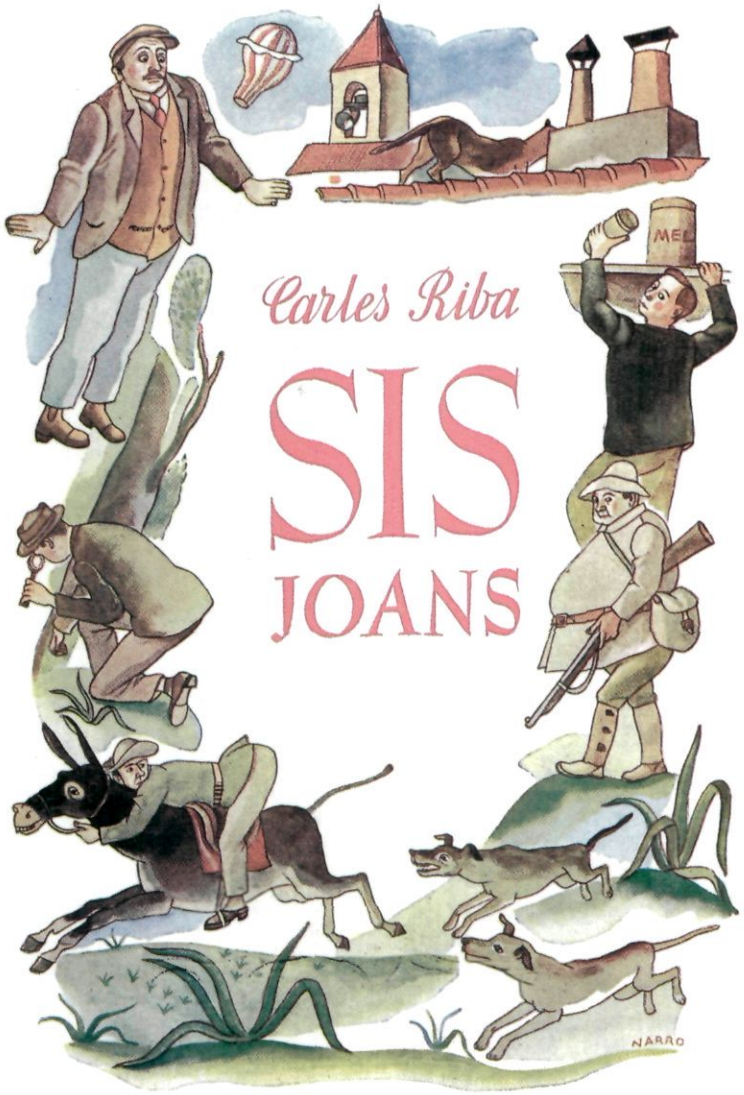
AMB el cor a la mà podem dir que Carles Riba és, en tots els sentits, el més gran escriptor del nostre segle. Tenint en compte la seva saviesa humanística i lingüística, com a traductor i recreador del grec i del llatí, així com d'algunes parles modernes, Riba se'ns pot aparèixer com la figura de l'intel·lectual complet que ha sabut elevar la poesia a les més altes piràmides. Fins a guanyar l'honor d'ésser el més preclar representant de la lírica catalana de totes les èpoques.

Sempre he admirat Carles Riba, tant pel contingut, adés serè o adés críptic del seu pensament, com pel seu llenguatge elegant i ordenat. Els anys em fan adonar del que m'he perdut en no haver-lo seguit suficientment. De ben segur que ara ens hauríem sabut expressar millor i amb més satisfacció. Saber llegir, triar les lectures que us desvetllin el pensament, és el primer pas per convertir-se en petit deixeble d'un mestre que no us vol donar tot el seu fruit en una primera llambregada. Cal estar atent a cada un dels conceptes exposats, dels contrastos poemàtics, de la sonoritat del cant i, fins i tot, de l'empremta en blanc i negre que us deixa la tipografia quan ja ha marcat el seu missatge.

A Cadaqués, Carles Riba havia sentit a dir que, a pocs metres d'ell, jo estava pintant per a la preparació de tres exposicions que havia de realitzar a Suïssa: Zuric, Lausana i Basilea. Era un nou llenguatge que jo anava aplicant i que tenia correspondència amb les meves "maculatures". La curiositat del poeta va fer que jo li mostrés, amb la major complaença, el que feia.

L'any 1917, l'editor Antoni Muntanyola demanà a Carles Riba que li escrivís un llibre per a infants que fos una mena de rèplica catalana al **Petit Poucet**. El poeta s'acabava de casar amb Clementina. Molt jove encara, les seves experiències infantils no eren prou llunyanes. El rigor que imposava a les seves creacions literàries s'havia d'assegurar més aquella vegada. Segons les mateixes paraules de Riba: *"Si no justificar, crec almenys que hauré d'explicar la meva gosadia de lliurar-me a la quàdrupe crítica dels infants, de les famílies, dels literats i dels mestres d'estudi"*, que no sabia quina li feia més por.

El llibre, que duu per títol **Les aventures d'En Perot Marrasquí**, fou publicat el mateix any de la comanda. Una segona estampació, completa i

***Sis Joans**, de Carles Riba. Llibre il·lustrat per Josep Narro (Arxiu Tharrats)*

definitiva, ja que hi afegia altres històries, fou donada a la llum per l'Editorial Catalana, l'any 1924. Aquesta nova presentació anava il·lustrada amb setanta dibuixos del gran caricaturista "Apa". Si bé l'Apa ha fet d'en Perot un heroi popular, ha retratat, com volia Carles Riba, de la manera més entretinguda i més innocent que va saber les experiències d'un infant en el seu primer i sobtat contacte amb la realitat. Un gir que, encara que sia diametralment oposat al de l'heroi somniador de **Le Petit Prince**, de Saint-Exupéry, no deixa de tenir una càrrega poètica semblant. Aquest fou el primer llibre de Riba que poguérem conèixer i on se'ns mostrà com a amic segur.

Una altra endolcidora narració ribiana per a adolescents fou el llibre **Sis Joans**, aparegut a Sabadell el 1918 a cura de les edicions La Mirada. Són les insòlites aventures de sis nois que, si bé tenien el mateix nom, el qualificatiu era diferent, ja que n'assenyalava els defectes. Hi havia el Joan Feréstec, Joan Barroer, Joan Brut, Joan que Turmenta les Bèsties, Joan Golafre i Joan Dropo, aquell que fins i tot feia mandra a l'autor de la llegenda contar-lo.

En les seves narracions l'autor aspira que aquest nou treball per a infants tingui l'alegria i la senzilla castedat avinent a la seva lectura. Riba assegurava que se sentiria content si pogués arribar a fer amb la seva imaginació quelcom de semblant al que feien alguns dibuixants de casa nostra com Apa, Obiols, Nogués o Ricart. Per adaptar-se a la nota d'objectivitat dels infants, el narrador va saber copsar l'agilitat i la senzillesa que la seva disciplina de filòleg li donava. Un admirable exercici de dicció i de lectura que va arribar a desvetllar moltes vocacions i que va permetre a la literatura catalana atènyer un grau d'alta dignitat.

Carles Riba fou, a més a més, un gran adaptador de llegendes subtils. Són igualment modèliques les traduccions d'obres definitives com el **Contes populars**, dels germans Grimm; així com altres narracions del danès Hans Christian Andersen i les **Històries extraordinàries**, del bostonià Edgar Allan Poe.

Però el que més desvetllava d'aquella saviesa que semblava natural en Riba era la seva visió de **Les festes de Grècia i Roma** i **Els herois de la llegenda**, bellament i directament il·lustrats pel dibuixant i pintor Josep Obiols.

Les aventures d'Ulisses, escrit per Riba quan tenia uns vint-i-cinc anys, fou realitzat tenint per base els poemes homèrics. El llibre és bellament il·lustrat per John Flaxman (1755-1826), un escultor i gravador anglès, representant de l'estil neoclàssic que, durant la seva estada a Itàlia, va il·lustrar les obres d'Homer, squil i el Dant. De la quarantena de dibuixos de Flaxman, vint-i-quatre han estat bellament acolorits per l'íntim amic de Riba: Josep Obiols.

Riba fa finalitzar la història, un dels més bells contes del món, amb aquestes paraules: *"Ulisses, l'astut, el pacient, el navegant de les aventures, va esperar la seva vellesa feliç i opulent com li va pronosticar Tirèsies, a la seva anada al país de les Ombres"*.

Junceda, Feliu Elias, Apel·les Mestres, Lola Anglada, Llaverias, Cornet i Carles Riba van ser els cronistes d'una època que s'ha resistit a desaparèixer, almenys en el record.

EL BORINOT

SETMANARI DE BARRILA

ANY PRIMER
Número 1
29 Nbre. 1923

20 cms.

Administració:
Angels, 22 i 24
BARCELONA

Subscripció: Trimestre, 3'50 ptes.- La correspondència a l'Administració

Aquest número ha passat per la censura militar

L'HUMOR EN CATALÀ

REVISTES I PUBLICACIONS D'HUMOR EN CATALÀ (1841-1939)

Josep M. Cadena

LES publicacions humorístiques en llengua catalana, situades dins d'un ampli ventall que va des de les dedicades a la sàtira política fins a les adreçades a la formació dels infants, són històricament decisives per a la recuperació de l'esperit nacional. En aquest sentit, des de la segona meitat del segle XIX fins a la culminació del primer terç d'aquest segle XX que ja s'escola, setmanaris i revistes amb intencionades caricatures i punyents comentaris realitzen una gran tasca, tant de formació com d'informació. Aquesta és la tesi que defenso i que intentaré demostrar al llarg d'aquest treball. Abans, però, considero necessari fer unes breus precisions sobre l'abast que dono al concepte "caricatura" i a la distinció que estableixo entre ella i la il·lustració en general.

Joan Coromines, en el seu magne **Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana** no fa gairebé esment de la veu "caricatura" i dels seus derivats "caricaturar", "caricaturitzar" i "caricaturista". Es limita a assenyalar que cal veure "carregar" i, concretament, "carro". Possiblement considera prou provat que "caricatura" ve de "carregar" i que, com defineix el diccionari Fabra, és la *"representació d'una persona en què s'exageren certs trets característics, especialment amb l'objecte de produir un efecte grotesc"*. El mateix il·lustre autor, que mereix qualsevol elogi com a filòleg i com a patriota, també en el seu **Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico** comenta l'expressió "caricatura" quan tracta del verb "cargar" i assenyala que pròpiament és "cargadura" i que resulta un derivat de l'italià "caricare", carregar.

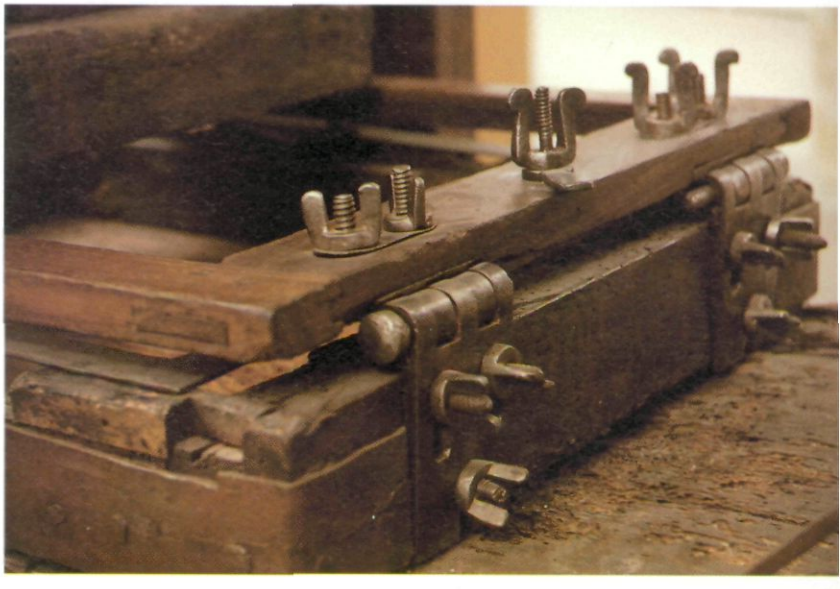
Sembla, doncs, que l'origen és clar: caricaturitzar, carregar, engrossir o destacar especialment els trets facials o corporals d'uns personatges o d'una situació per provocar el riure. Però, d'on ve, concretament, la paraula "caricatura"? Com a derivada de "carro" els seus orígens podrien ésser molt antics. Coromines la relaciona amb els gals i troba la seva primera documentació catalana al segle XIII, a les **Vides de Sants Rossellonesos**. També esmenta que l'ha vist a les obres de Ramon Muntaner, Francesc Eixime-

nis, Jaume Roig i altres autors clàssics catalans en molt diverses accepcions. Però pel que fa al mot "caricatura", no topa amb ell fins al 1828, als **Opúsculos gramático-satíricos**, d'Antoni Puigblanc.

A què cal atribuir un origen tan tardà? Doncs al fet que la paraula, indubtablement relacionada amb "carro" i "carregar", però no pas en el seu sentit primigeni, és moderna. A tot estirar es pot situar a cavall dels segles XV i XVI i, més concretament, en aquest darrer. Si ens decantem per una versió molt estesa segons la qual és Leonardo da Vinci (Vinci, Toscana, 1452 – Le Clus-Lucé, Amboise, 1519) qui primer parlà de "carricare", en relació amb uns estudis facials que havia fet de gent rient, podem assignar al gran mestre la invenció de la paraula i afegir-la al conjunt de descobriments que li devem. Però és més raonable, conegudes les motivacions populars i eminentment pràctiques de les llengües, recordar un segon origen, aquell que explica com a l'estudi dels pintors bolonyesos Ludovico, Agostino i Annibale Carracci es practica en estones de lleure una mena de retrat que distorsiona les cares dels models.

Ludovico Carracci (Bolonya, 1555-1619), Agostino Carracci (Bolonya, 1557 – Parma, 1602) i el més famós de tots tres, Annibale Carracci (Bolonya, 1560 – Roma, 1609), figuren a la història de l'art mundial per haver humanitzat el paisatge i haver donat a les seves grans composicions pictòriques, especialment a les de tema mitològic, una notable sensualitat d'inspiració poètica. Però també són artistes alegres i amb una notable vena irònica. Ells i els seus nombrosos deixebles –disposen d'un gran taller–, per distreure's i també per practicar, estrafan la figura humana i pinten més grans alguns dels trets fisonòmics, tant els de persones molt conegudes com els d'ells mateixos. No tenen cap altra intenció que la de realitzar una broma privada, però algunes de les seves obres, conegudes per amics habituals del taller, comencen a ésser anomenades com "carricares" i "carricatures". El mot, si l'explicació és certa, fa fortuna en terres d'Itàlia i d'allí passa, junt amb l'exageració en dibuixos

Reproducció d'una premsa Gütemberg del segle XVI. Vista general i detalls (Foto Jordi Gumí. A&O)

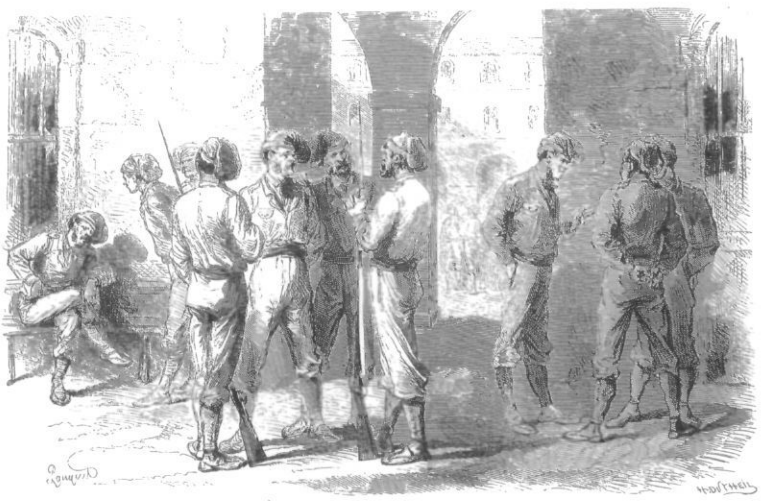
i gravats, a França, Alemanya i Anglaterra. Les guerres entre monarquies europees i les confrontacions polítiques i socials dins de cada país porten que el nou art, que enllaça amb la tradició satírica de cada poble i que troba en el progrés de la impremta un efectiu mitjà de difusió, sigui intensament utilitzat.

Seria agosarat recular fins als orígens de la cultura humana per a trobar precedents amb què ennoblir l'art de la caricatura. Ben cert és que a les coves prehistòriques s'han trobat pintures grotesques i que representacions de divinitats índies, xineses i japoneses ofereixen característiques que als nostres ulls d'occidentals poden semblar caricaturesques. També l'art americà pre-colombí i el dels pobles africans fa pensar en la voluntat de fer riure quan –ho escric amb profunda admiració– no hi ha res en aquest sentit. Les creences màgiques o religioses motiven la majoria de peces i construccions que ara tenim com a magnífics testimonis d'unes civilitzacions perdudes.

Il·lustradors antics. "Pagesa", gravat de principis del segle XIX (Foto Ramon Manent)

Il·lustradors antics. "Voluntaris a Cuba", gravat del segle XIX. Biblioteca de Catalunya (Foto Ramon Manent)

ESPAGNE. — Les volontaires de l'expédition de Cuba. — (Voir la *Revue politique*).

Un papir egipci, conservat al Caire, representa un lleó, un ase, un mico i un cocodril tocant diferents instruments musicals. La seva motivació és també religiosa. I pel que fa a Grècia i Roma, ens han quedat preuats testimonis de l'humorisme escrit, però ignorem com serien les caricatures en el cas que les fessin. Aristòtil esmenta un tal Poson quan fa referència als que *"pinten els homes pitjors del que són"* i Aristòfan escriu sobre *"l'infame Poson"*, però ens queda el dubte que sigui un caricaturista o, simplement, un pintor maldestre. De Calígula i Caracal·la han quedat estatuetes humorístiques i, molts segles després, el Tintoretto és representat humorísticament en una escultura que es conserva a l'escola de Sant Roc, a Venècia. Els antecedents són, doncs, poc i esparsos. I encara que podem afegir-hi alguns dibuixos de la ceràmica grega, cal concloure, sense gaire risc de caure en equivocació, que a l'antigor occidental, així com també a l'oriental i a la pre-colombina, l'humor és poc freqüent i la caricatura no hi té cabuda social.

El cristianisme, hereu del poble jueu en moltes de les seves normes, deixa de banda l'humor a mesura que s'estén i consolida. Els regnes cristians són poc donats a la broma i només quan entren en confrontació amb l'expansió musulmana –les guerres i les croades, malgrat els estralls que ocasionen, també difonen hàbits culturals– tenen notícia d'un humorisme d'origen persa, que en ocasions és d'un gran refinament. L'Església s'oposa, però, a la ridiculització de fets, temes i personatges. Considera que tota acció humana ha d'encaminar l'ànima cap a l'eterna salvació. I dins del seu context exclusivament religiós, cal entendre que determinades escenes que figuren als capitells dels claustres i a les ajudes dels setials dels cors no són altra cosa que advertiments sobre els perills del pecat. Fins i tot és discutible com a expressió humorística una escena que figura en una taula romànica catalana on el diable intenta desequilibrar a favor seu la pesada d'ànimes quan dóna un copet a la balança.

La caricatura comença a Europa amb el Renaixement i és al segle XVII quan agafa volada amb les lluites de religió. Els seus grans temes són els jesuïtes i el Papat, Luter i Calví. Alemanys, francesos, holandesos i anglesos –aquests els darrers– veuen en la caricatura un mitjà molt efectiu per a ridiculitzar l'adversari ideològic i per a difondre propostes i renovació social i política. L'analfabetisme en què es troba el poble aconsella els promotors de sistemes de poder més democràtics, considerats revolucionaris pels qui manen, intentar difondre les seves idees per mitjà de gravats i estampes que provoquin el riure i també incitin a la protesta a les classes populars. Llibres, opuscles, fullets i periòdics queden, en principi, reservats per a l'argumentació que cal difondre entre les persones cultes, mentre que la litografia i el gravat poden arribar a més gent i passar, de mà en mà, amb celeritat. És, però, una divisió que ja en el segle XVIII perd vigència, perquè les arts gràfiques experimenten un gran progrés i es fa possible combinar text i gravats, d'acord amb unes exigències d'actualitat que fomenten l'expansió del periodisme polític.

Els precedents: "Brillante entrada que deben hacer los franceses al tio Pepe Botella..." Romanç de sàtira i propaganda política. Biblioteca de Catalunya (Foto Ramon Manent)

BRILLANTE ENTRADA
QUE DEBEN HACER LOS FRANCESES
AL TIO PEPE BOTELLAS,
AL TIEMPO DE ENTRAR EN FRANCIA.
SEGUN LO QUE EN ESPAÑA HA PROGRESADO.

SEGUNDA PARTE.

Franceses ó Gabachones
prevenid los aparejos,
para hacer nobles festejos
al Rey cata Naciones:
disponedle funciones,
con un brillante aparato,
que va á incorporarse grato
en la vuestra compañía,
tal vez porque no podria
sufrir el Español trato.

Espanya i Catalunya queden al marge de la caricatura en el seu primer període. La visió centralitzadora del comte-duc d'Olivares, el Corpus de Sang i la Guerra dels Segadors generen una abundant literatura de combat, però no hi ha caricatures pròpiament dites. Neix com a cançó popular **Els segadors**, que amb el temps és la base de l'Himne Nacional de Catalunya, però la iconografia satírica o simplement humorística és pobra. La batalla de Montjuïc, del 26 de gener de 1641, on les tropes de Felip IV són vençudes, possiblement és l'origen del conegut plafó de ceràmica que representa la *"guerra dels gats i les rates"* –els gats són els barcelonins i les rates els felipistes– que cal presentar com un fet gairebé isolat.

L'empobriment de Catalunya, la pèrdua de llibertats amb la instauració de la monarquia de Felip V, la pressió de la llengua castellana sobre la catalana, la Guerra Gran i la Guerra del Francès, l'absolutisme de Ferran VII i una classe dirigent catalana que se situa d'esquena al país, són alguns dels principals trets dins d'un període de decadència de l'esperit nacional.

La premsa diària a Catalunya comença el 7 de gener de 1762 amb el *"Diario Curioso, Histórico, Erudito, Comercial, Público y Económico"*, que en castellà publica a Barcelona l'aragonès Pedro Angel de Tarazona. La consolidació arriba amb el *"Diario de Barcelona"*, que per privilegi reial publica des de l'1 d'octubre de 1792 el napolità Pedro Pablo Usson de Lepazaran. Diari únic durant molts anys i habitualment redactat en castellà, llevat de breus períodes en què utilitza el castellà, quan perd l'exclusivitat d'edició competeix amb altres que també consideren el català com a llengua més útil per a la comunicació amb el gran públic.

Cal esperar gairebé vuitanta-set anys perquè Valentí Almirall publiqui, el 4 de maig de 1879, el primer número del *Diari Català*. És aquest el que obre camí a una presència de premsa diària en català, cada cop més nodrida i que s'estén fins a la maltempsada de 1939, quan la llengua del país és inclosa entre els perdedors de la guerra civil espanyola. Com és ben conegut –i particularment patit per molts catalans de l'època–, la recuperació cultural és molt lenta i pel que fa a la premsa diària en català no s'hi arriba fins al 23 d'abril de 1976 amb el primer número del diari *Avui*.

Pel que fa a la premsa satírica i d'humor, les dificultats per a publicar-la són grans a tot Espanya fins a les darreries del segle XVIII i a Catalunya no es pensa fins a mitjans del XIX que el català pot ésser útil per a aquesta funció. Els moviments de protesta popular davant l'absolutisme dels governants fan que, després d'algunes publicacions humorístiques i satíriques en castellà com *"El Lechuguino a la Dernière"* (1830), *"La Lechuguinada a la Dernière"* (1831), *"El Carlino"* (1836), *"Sancho Gobernador"* (1836) i *"Nuevo Fígaro"* (1838), a Barcelona es publiqui el primer setmanari satíric en català: *Lo Pare Arcàngel*.

ELS SERMONS PROTECCIONISTES DE LO PARE ARCÀNGEL

EL 25 d'abril de 1841, diumenge, es publica a Barcelona el primer número de *Lo Pare Arcàngel*. És un modest fullet de vuit pàgines, de format 172 x 100 mm, que des del primer moment topa amb l'autoritat governativa i ha de desaparèixer en el seu tercer número. La portada, presentada amb bon gust tipogràfic pel que fa al gravat que gairebé l'omple i al repartiment de blancs, representa un frare calçat amb espardenyes de vetes i amb l'hàbit mig arremangat, que es troba en actitud clarament declamatòria. Es tracta de *Lo Pare Arcàngel*, que fa un sermó que comença de la manera següent: *"Caríssims germans meus, la pau del Senyor, sana llibertat, PROGRÉS I AUMENT DE NOSTRAS FABRICAS E INDUSTRIA, valor y unió per conservar y sostenir tan estimables dons siguin ab vosaltres i ab mi. Amen."*

En realitat el seu sermó és laic i de caire econòmic. Posa en relleu que el fa en català, perquè *"entre tants paperots no n'y ha cap que parli l'idioma de nostra paysana verge i màrtir la gloriosa santa Eulària"* i avisa els seus lectors que no es deixin *"embaucar per ningun mequetrefe... puix tot ells no fan més que entenebrarvos el cap... embrollar lo marro y enmarañar als uns contra'ls altres y conseguir aixís la ruina de nostras fàbricas cual naixent prosperitat és lo que més els trabuca"*.

Lo Pare Arcàngel neix amb vocació de publicació periòdica, encara que es presenta en forma de *"paperot suelto"*, ja que no disposa del capital necessari *"per fer lo depòsit de mil sinch sents duros, que mana la lley que diuen de llibertat d'impremta"*. Intenta escapolir-se de les obligacions econòmiques establertes per a limitar, precisament, l'edició de periòdics, i el diumenge següent, 25 d'abril, encarrega el sermó a un suposat "Hermano Bunyol". I al tercer i darrer número,

*El periodisme satíric i humorístic català comença amb **Lo Pare Arcàngel** el mes d'abril de l'any 1841. És un sermó paròdic dirigit contra el centralisme de director i redactor anònims.*

publicat el 20 de juny, polemitza amb l'anònim redactor d'un full solt que es 6publicà per contradir el que deia el seu llec i anuncia que *"circumstàncies imprevistes no han permès cumplir ab lo que prevé la lley, que tant prompt com se púguia atendrer a elles lo present fulletó serà periòdich"*. És una manera de dir que els seus promotors no han pogut reunir els mil cinc-cents duros que les autoritats del moment exigeixen dipositar quan es vol fundar un periòdic o que, tenint por de perdre'ls, han considerat més convenient per als seus interessos deixar l'àmbit de la premsa i fer oposició d'una manera menys costosa per a les seves butxaques.

Lo Pare Arcàngel i el seu llec *Hermano Bunyol –aquest darrer nom popularitzat per Josep Robrenyo en una obra satírica titulada precisament* **L'hermano Bunyol** (1835)– són figures pensades per a defensar el proteccionisme econòmic que convé al comerç i a la indústria catalans, davant del lliurecanvisme que vol implantar el general Espartero, regent d'Espanya fins a la majoria d'edat d'Isabel II.

La publicació insereix narracions sobre la història de Catalunya i dóna una sorprenent explicació sobre l'origen de Badalona, nom que fa provinent d'un rei anomenat Beto, que era fill d'un altre rei al qual deien Tago.

Tant Miquel i Vergés com Givanel, Torrent i Tasis i altres estudiosos de la nostra premsa assenyalen amb encert que a *Lo Pare Arcàngel* es troben les principals característiques que, anys a venir, tenen les publicacions satíriques i humorístiques catalanes. La defensa de la llengua i dels interessos propis de Catalunya, el rebuig de qualsevol normativa opressora, l'anticentralisme i la capacitat per a la polèmica es troben en l'esmentada publicació que, malgrat la seva curta durada, és important per a entendre el desenvolupament que bastants anys després es produeix.

PERÍODE DE SEQUERA AMB UN AUCELL BLAU A UNA BRANCA

ENTRE *Lo Pare Arcàngel* i la publicació humorística en català que la segueix hi ha un buit de vint anys. Al llarg del període surten a Barcelona, entre altres revistes, *"El Papagayo"* (1842), *"La Bomba"* (1843), *"El Anjel Esterminador"* (1845), *"El Tío Simón"* (1853), *"La Caricatura"* (1858) i *"El Cañón Rayado"* (1859). Aquest darrer periòdic és important per ell mateix i per al meu propòsit d'historiar la premsa satírica i humorística en català. Redactat en castellà i subtitulat "Periódico metralla de la guerra de Africa", és dibuixat per Eusebi Planas i Manuel Moliné; redactat per Manuel Angelón, Víctor Balaguer, Antoni Altadill i Robert Robert, entre altres; i editat per Innocenci López, molts dels quals personatges d'ara endavant contínuament hauré d'esmentar.

L'any 1860 emprèn la volada a Barcelona *"El Pájaro Verde"*, que fa com de capdavanter d'un estol d'ocells periodístics: *"Cencerrada al Pájaro Verde"* (1861), *"El Pájaro Azul"* (1861), *"El Pájaro Negro"*, *"Murciélago pintado"* (1863) i *"El Periquito"* (1864). I si faig referència a aquesta fauna voladora –ja sé que les rates-pinyades són mamífers de l'ordre dels quiròpters– és perquè a ella pertany un *Aucell blau* que s'edita en els darrers dies de 1860 o en els primers de 1861. Té vuit pàgines amb format de 320 x 220 mm. i ofereix una làmina amb caricatures d'actualitat. Només he vist el número 18, datat el 2 de maig de 1862 i dedicat a la diada dels Jocs Florals.

UN RAL PER TOT ARREU.

VAL MES AQUI QUE A CA 'L APUTACARI.

Els precedents: "Pepillo errante despreciado por Suchet al tiempo de pedirle su amparo..." Romanç de sàtira política. Full imprès arran de la Guerra del Francès. MHCB (Foto Ramon Manent)

PEPILLO ERRANTE,
DESPRECIADO POR SUCHET
AL TIEMPO DE PEDIRLE SU AMPARO.
PRIMERA PARTE.

DIALOGO.

Pepe. Acudia á esta Capital talento de los talentos,
despues de funestos dias como la fama pregona,
creyendo que tu podrias levántame la corona
Suchet reparar mi mal: que se cae por momentos.
tu que eres el Mariscal *Suchet.*
de quien cuentan mas portentos Vuestra Real Magestad

EL TIBURÓN I, AL DARRERA, LO XANGUET

L'EDITOR Innocenci López, que té botiga oberta al carrer Ample número 26, decideix publicar un almanac humorístic per a 1863 i posar-li el nom de *"El Tiburón"*. Des de molts anys abans existeixen en el mercat calendaris i almanacs seriosos, que ofereixen als seus compradors la distribució dels dies de l'any amb santoral, fires i festes, sortides i postes de sol, fases de la lluna i altres informacions d'utilitat. *"Diario de Barcelona"*, per exemple, edita el seu almanac des de 1858 i presenta cada any als seus subscriptors uns elegants volums que tenen més de dues-centes pàgines en dotzè. L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre publica des de 1856 el *Calendari del Pagès* i des de 1861 també surt en competència el *Calendari dels pagesos*.

La novetat és, precisament, un almanac satíric que tracta l'actualitat política i social de l'any amb punyents caricatures i amb comentaris, tant en vers com en prosa, que posen en ridícul molts personatges. El títol fa referència a uns fets circumstancials de 1862 i és un esquer suplementari per als primers lectors, encara que la repetició al llarg dels anys fa que es perdi memòria de la motivació primera i sigui la publicació la que desperti interès en ella mateixa.

"El Tiburón" publica onze números entre 1863 i 1874, ja que el darrer és doble. Disposa de setze pàgines, de format 300 x 215 mm, i en els primers números les il·lustracions són d'un dibuixant que signa "Cric". (Per ara no he aconseguit esbrinar qui era, ja que no figura en cap relació de pseudònims, ni en el recull de 3.800 de Josep Rodergas). Després els caricaturistes són Josep Lluís Pellicer i Tomàs Padró, mentre que els col·laboradors literaris són Robert Robert, Coll i Britapaja, Carles Frontaura i Conrad Roure.

Abans de publicar el segon número de *"El Tiburón"* Innocenci López amplia el seu negoci d'editor, llibreter i venedor d'objectes d'oficina i escriptori a la botiga de la Rambla del Centre número 20 que, per espai d'uns seixanta anys, és el nucli que dóna impuls a les seves iniciatives i a les dels seus successors. Crea allí la "Llibreria Espanyola", que impulsa l'edició de molts llibres de caire popular i humorístic i, especialment, els setmanaris catalanistes republicans *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*.

Innocenci López segueix un procés de continuada creixença editorial en llengua catalana. El seu punt de partida és, pel que fa a les publicacions humorístiques, l'almanac de *Lo Xanguet*, que surt per primera vegada l'any 1865. Es tracta d'una publicació festiva de caràcter anyal, molt semblant a *"El Tiburón"* però amb format més petit (230 x 152 mm), que publica deu números

entre l'any fundacional i 1874. El darrer porta doble numeració, ja que no surt l'any 1873 per problemes polítics del seu editor.

Lo Xanguet, primer almanac humorístic en català, neix en un any molt dolent per a Barcelona. Pensat quan encara hi ha una certa eufòria econòmica, comença a moure el seu petit cos periodístic quan esclata una forta crisi industrial sota el govern de mà dura del general Narváez. L'època és convulsa i en els seus deu anys de vida *Lo Xanguet* és present en fets que van des d'una epidèmia de còlera que provoca 3.765 defuncions a Barcelona fins a la dissolució de la primera República Espanyola, passant per l'assassinat del general Prim i el regnat d'Amadeu I.

L'impressor Narcís Ramírez, que té molta anomenada pels seus treballs litogràfics, té cura de la realització de *Lo Xanguet* en la majoria dels seus números. L'acurada impressió és important perquè la publicació va farcida de dibuixos, que en el primer número són de Josep Lluís Pellicer i en els que segueixen corresponen a Tomàs Padró. Els exemplars es venen a vint-i-cinc cèntims i encara que l'almanac vol minimitzar el preu quan anuncia en portada que fa pagar *"un ral per tot arreu"* i que *"val més aquí que a ca l'apotecari"*, cal recordar que l'any 1865 dues lliures de patates valen uns quinze cèntims i que el pa va a nou, sis i quatre quartos la lliura, segons si és blanc, mitjà o morè.

Els principals redactors de *Lo Xanguet* són Frederic Soler i Conrad Roure, tant amb els seus habituals pseudònims de "Serafí Pitarra" i "Pau Bunyegas" respectivament, com amb altres que s'empesquen per a l'ocasió. Col·laboren amb ells Albert Llanas, Francesc Pons, Josep Feliu i Codina, Eduard Aulés i altres escriptors humorístics del moment.

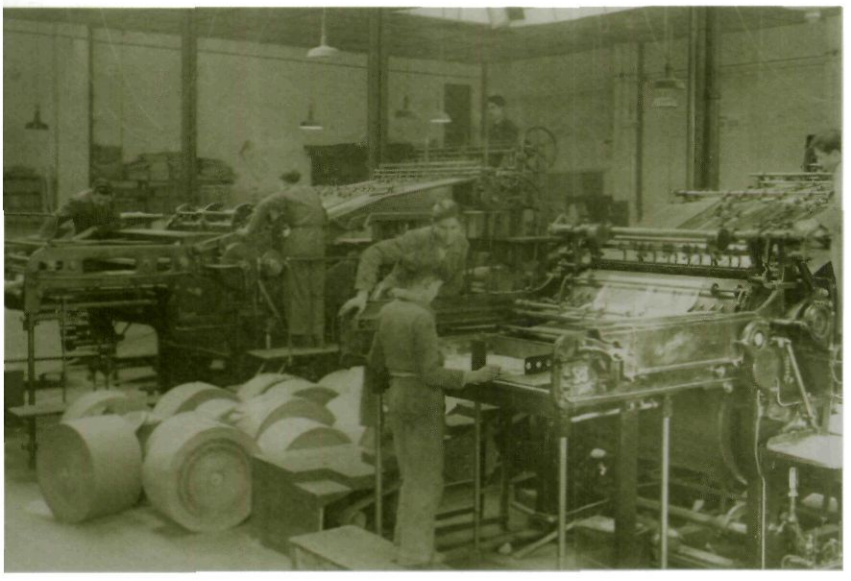
La restauració de la dinastia borbònica en la persona del rei Alfons XII i la significació republicana d'Innocenci López, junt amb unes responsabilitats més àmplies de l'editor, fan que *Lo Xanguet* i *"El Tiburón"* deixin de publicar-se l'any 1874.

UNS TROS DE PAPER I LO NOY DE LA MARE

EN el mes de febrer de 1865 l'editor de *Lo Xanguet* publica també un altre periòdic humorístic, encara que en castellà i com a número únic. Es tracta de *"Parodia de un Diario de Barcelona de Avisos y Noticias"* que, pensat i redactat per Albert de Sicília Llanas aconsegueix un gran èxit. Els propietaris del veritable *"Diario de Barcelona"*, coneixedors del projecte de paròdia abans que aquesta es materialitzi, fan mans i mànigues per estroncar el propòsit, però, com habitualment passa, només aconsegueixen que creixi l'interès del públic per a obtenir la publicació satírica quan arriba al quiosc. L'exemplar, que té setze pàgines, amb format de 230 x 165 mm, composició a una columna ampla i presentació calcada del "Diario" del moment, caricaturitza totes les seccions del periòdic i n'estrafà els noms dels redactors.

Manipulació de pedres litogràfiques. Aquest sistema de reproducció propicià l'evolució de les arts gràfiques i facilità l'eclosió de nombrosos il·lustradors catalans (Foto Pere Català. A&O)

(En aquest aspecte de les paròdies de publicacions ben conegudes, recurs humorístic que fan servir al llarg de la història de la premsa moltes revistes satíriques, Llanas i López Bernagossi són els pioners entre nosaltres. I ara que ve a tomb, encara que sigui fent un cert avançament cronològic, penso que és bo recordar que a l'editor López també li pertoca el protagonisme d'una altra paròdia periodística que ha fet anar de corcoll alguns investigadors de la premsa i ha provocat sonades equivocacions. Faig referència a *"El Velón"*, suposadament editat a Barcelona el 18 d'abril de 1809 i que en realitat és de 1879. *"El Velón"* és una paròdia de diari, inspirada per una sonada vaga de consumidors de gas per a l'enllumenat. El mateix Innocenci López ho deixa clar als seus contemporanis quan, sota la capçalera i entre dos filets d'impremta, declara que *"Se vende en la librería de I. LOPAS, Rambla de Capuchinos, n.º 20"*, però la màgia de l'any 1809, que fa recular la circumstancial publicació als temps de la invasió francesa, és la que ha provocat els errors).

Un setmanari que no enganya ni amb la data ni amb l'humorisme de bona llei que l'amara és *Un Tros de Paper* que, fundat per Albert de Sicília Llanas i editat per Innocenci López, publica el primer número el 16 d'abril de 1865. El seu propòsit és, segons diu en el prospecte **"Va!"** amb què s'anuncia el setmanari, *"distreure als que'el llegescan. Podrà ser també que fins arribi a fer-los riure, peró d'això no'n responem"*. Pel que fa a les llengües en què diuen voler redactar la publicació, es declaren disposats a fer-ho en francès, anglès, alemany, grec i altres, sempre que l'acudit *"creguem que fassia riure"*. Una declaració de poliglotisme tan sorprenent els serveix per a posar de manifest que si *"sabem alguna cosa en castellà que pugui fer riure, també la publicarem. Tenim un conegut nostre que ha estat més* d'un any a Madrid, que dóna gust de sentir-lo". D'aquesta manera *Un Tros de Paper* posa en relleu en l'encara incipient premsa d'humor en català una fórmula que sempre ha estat eficaç entre el públic lector i que ha provocat problemes amb l'autoritat governamental: la contraposició entre diverses llengües i la controvèrsia català-castellà.

Any I.—Núm. 1. I. LOPEZ, EDITOR. Diumenje 10 Juny 1866.

PUNTS DE SUSCRIPCIÓ.

LLIBRERÍA ESPANYOLA
DE
I. LOPEZ, EDITOR.
Carrer Ample, 26,
y Rambla del Mitx, 20.
BARCELONA,

Lo noy de la mare se deixarà veurer cada semmana.

PREU DE SUSCRIPCIÓ.

BARCELONA, PORTAT Á CASA.
Trimestre. . . . . 6 ralets.
FORA DE BARCELONA, FRANCH DE PORT.
Trimestre. . . . . 6 ralets.

Un número suelto, 4 cuartos.

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ,
Carrer Ample 26, llibreria.

LO NOY DE LA MARE.

LO NOY DE LA MARE.

Lo noy de la mare es una criatura que apenas está desmamada, y es cosa de sentirla esplicar, perqué encara que la seva edat es poca, en aquet temps las criaturas, com senten las conversas de las *ninyeras* ab los cabos y sargentos en la plassa Reyal, tot ho aprenen y á quatre anys saben mes que un advocat. La *ninyera* de *«Lo noy de la mare»* era una moreneta de 19 anys, que la sabia tant llarga, que donaba nou *tantos* á acabar á deu á tots los estudiants y militars que li feyan l' amor. D' aquí que la criatura haigia surtit mes aixerida que un pésol y mes viva que l' aygua de la mina de Moncada.

Lo noy es catalá, sab alló de que á *Sants y á minyons*..... y com avuy dia *Prospecte* vol dir *prometensas*, s' ha proposat no prometrer res, perqué en paraulas de criatura ningú hi creuria y perqué 'l seu avi li ha contat aquet quento: En cert teatro, per fi de festa estaba anunciat *lo saynete del aprenent sabater*, y velshi aquí que 'l que havia de desempenyar lo protagonista se posá malalt, y en lloch d' aquell saynete, varen ferne un de D. Ramon de la Cruz. Durant la representació d' aquet, lo públich no va callar may: ¡Lo saynete del sabater! ¡¡lo saynete del sabater...!! y quasi tothom va surtir del teatro descontent, sense veurer que en lo cambi s' hi havia guanyat un mil per hu.

D' aquí treu *lo noy* per consecuencia, que lo millor es no prometrer lo que vol donar en lo periódich, perqué si veu que s' ofereix una cosa millor que la que tenia pensada, la posará, y 'l públich, quedant content, no demanará *'l saynete del sabater* que li hauria promés.

La *criatura* sempre ha menat afició á *Sants* y *estampas*, y en T. Padró, que no perqué siguia un dibuixant com pochs ne corren, deixa de ser molt y molt criaturer, li ha promés il-lustració per cada número del periódich, advertint que per ara no n' il-lustrará cap altre.

Ab aixó y ab que 's confia que la part literaria será lo mes esmerada que 's puguia esperar d' una criatura, *lo noy*, sense prometrer res, surt pels carres de Barcelona fent *ball manetas*.

L' editor del periódich es en Lopez, que estima molt al *noy*, com á tots los *innocents* perqué ell ho es de nom, y aquet diu:

Que surtirá un número de *Lo noy de la mare* cada semmana y 's vendrá al preu de QUATRE QUARTOS cada un, quartos que servirán per joguinas.

Que 'ls suscriptors pagarán UNA PESSETA Y MITJA cada tres mesos, se 'ls portará *'l noy* á casa, y de tant en tant los hi caurá algun regalet.

NOTA. Com LO NOY DE LA MARE es tant criatureta, no coneix á ningú, y ab aixó encara que volgués, que no vol de cap manera, no podria ficarse en personalitats.

LO DIDOT.

ESPOSICIÓ DE BELLAS ARTS.

Las criaturas en tot se tenen de ficar sens mirarse en si poden comprometer á qualsevol. ¡Ara veigin vostés de qué li tè de venir al *Noy de la mare* l' entendrer en esposicions! y ab tot, vol que' n diguem alguna coseta.

Los promovedors de l' esposició, sabent que las cosas bonas se fan esperar, varen agafar lo rabe per las fullas y digueren: fem esperar l'esposició y será una cosa bona. ¿Que' s pensan que no hi ha mes que cambiar una oració per passiva? Donchs ells ho varen fer, y aixins s' esplica com l' esposició va prorogase per dos vegadas, desestimant una sol-licitut presentada per alguns artistas, fent veurer lo inconvenients de la segona próroga.

També podria ser que preveigent la *suspensió de pagos*, esperavan l' ocasió per si las circunstancias inspiravan algun quadro tétrich.

Al últim s' ha fet l'esposició en un local no massa adecuat, pero ja que 's volgué utilisar aquell, de cap manera devian admetrerse mes obras de las que bonament hi capiguessin, cosa que's lograba, fent com se fa per tot, ficsant lo número d' obras que cada artista podia esposar. Una esposició no es un bazar, per enviarhi las obras á grosas. Resulta d' aquí que per fernhi cabrer móltas que estavam cansats de coneixer, s' ha perjudicat á una porció d' artistas col-locantloshi los quadros en local que no té cap condició. Si s' hagués fet como se debia, lo saló principal hauria bastat, salo que si no reuneix las condicions necesarias, ¡Deu nos ne dó!

De tot aixó ¿á qui' n donarem la culpa? Está clar que al jurat, que estava lliure de tot cárrech si hagues sigut nombrat pels espositors, com es costum en altres llochs, allavoras lo que aquell

Josep M. Cadena. REVISTES I PUBLICACIONS D'HUMOR – 37

Griselda la campesina *de l'editorial Muntañola, llibre il·lustrat per Josep Obiols.*

Il·lustració de Josep Obiols per al llibre **La campana que anda**, *de Goethe. Editorial Muntañola*

La llengua catalana es troba en aquell any en el punt més baix pel que fa a l'ortografia. Conrad Roure, que és un dels principals redactors de *Un Tros de Paper*, precisa als seus setanta-nou anys que *"allò era un mosaic ortogràfic"*. I al pròleg que posa al recull d'articles del setmanari fet per Carles Riba justifica aquestes maneres tan diverses d'escriure: *"No se'ns doni pas* –diu– *en bona part, la culpa d'aquesta diversitat. No teníem cap diccionari de què ens poguéssim fiar, perquè estaven farcits de castellanades, ni cap obra de les publicades aleshores ens podia servir de norma. Així cada escriptor escrivia com bé li semblava, i en la impremta, on tampoc hi havia cap corrector que sapigués un borrall del nostre idioma, el qual feia un sens fi d'anys que no era conreat, estampaven cada original al peu de la lletra de les quartilles, i els números de la publicació sortien... com havien de sortir"*.

Però *Un Tros de Paper* és una publicació d'èxit immediat, que ha de fer dues i tres edicions d'alguns dels seus números. ¿Com s'explica, doncs, l'acceptació que rep amb un català ortogràficament com el que fa servir? Per a Conrad Roure la raó és clara segons el pròleg que ara torno a esmentar: *"La massa popular* –escriu–, *en la qual els literats no s'hi troben encabits en nombre abundós, llegia els articles, les composicions en vers, els epigrames i els solts; li era agradós el to humorístic de cada escrit, ho entenia tot, tant si deia 'Hermenegild', com 'Hermenegildo', com Àrmengol'; 'travall' com 'treball' com 'traball', i passava estones divertides, ja a casa seva, ja a la taula del cafè, ja en els intermedis de les sombres, i esperava ansiós la sortida"*.

Cert, però cal afegir que a l'èxit de la publicació contribueixen els dibuixos de gran format, les notes d'actualitat i les auques sobre personatges que realitza Tomàs Padró. És a *Un Tros de Paper* on aquest artista comença a donar testimoni de la fecunditat del seu enginy humorístic. Tomàs Padró atrau molts compradors, fins al punt que, quan comencen els enfrontaments entre els redactors i Albert de Sicilia Llanas i Tomàs Padró es barallen, Innocenci López perd l'interès per *Un Tros de Paper* i publica *Lo Noy de la Mare* sota la direcció de Conrad Roure.

Un Tros de Paper, que té quatre pàgines, de format 444 x 315 mm, impreses a tres columnes, arriba fins al número seixanta-nou, de 16 de setembre de 1866. Amb els ja esmentats Albert Llanas i Conrat Roure col·laboren Robert Robert, Manuel Angelón, Eduard Aulés, Josep Feliu i Codina, Frederic Soler i altres escriptors festius. En els darrers números hi ha dibuixos signats "Noé" i "Teruel".

El número de *Un Tros de Paper* possiblement més notable per la seva presentació és el vint-i-quatre, publicat el diumenge 29 d'octubre de 1865. Dedicat a celebrar que s'ha acabat una terrible passa de còlera a Barcelona, que ha fet fugir de la ciutat moltes famílies, ofereix una primera pàgina que és una meravella tipogràfica. Utilitzant molts diversos tipus de caixa, fa un veritable cartell que convoca humorísticament el Tedeum de compradors que s'ha de celebrar perquè tot es troba sanitàriament correcte entre la ciutadania.

Lo Noy de la Mare entra en competència amb *Un Tros de Paper* el diumenge 10 de juny de 1866. Disposa de quatre pàgines de format més petit (345 x 250 mm) i a la seva capçalera hi ha el dibuix d'un noi amb gorra de cop i caminadors que avança fent força amb els estris de dibuixar. Encara que més novell, aviat s'imposa i quan, al cap de tres mesos, desapareix *Un Tros de Paper*, és permet fer-li l'epitafi següent:

> *"Lo recort de sa vida encara dura,*
> *sempre alegre, trempat i fent xivarri,*
> *a l'hora menys pensada... a l'altre barri!*
> *Ell mateix se cavà la sepultura".*

Un dels grans èxits de *Lo Noy de la Mare* és la caricatura a doble pàgina, que publica a les centrals del seu número vuit, del gran actor italià Ernesto Rossi. Aquest mai no havia actuat a Espanya i, contractat per l'empresa del teatre Prado Catalán, ve a Barcelona amb un repertori en el qual figuren diverses tragèdies de Shakespeare traduïdes a l'italià. Es presenta amb "Otel·lo" i ho fa tan bé que el públic no es cansa d'aplaudir la representació i les que segueixen; se celebren també molt les seves intervencions a "Macbeth", "Hamlet", "Romeo i Julieta" i altres obres. Tomàs Padró dibuixa Ernesto Rossi com a "Otel·lo" i *Lo Noy de la Mare* ha de fer diverses edicions, que s'esgoten en poques hores.

Emocionats per l'èxit obtingut, Conrad Roure i Tomàs Padró van a veure l'actor per lliurar-li dos exemplars del setmanari i són tants els elogis que el dibuixant rep per part de l'actor que decideix representar-lo de nou al setmanari en el paper de *Hamlet*. D'aquesta litografia es fa un tiratge a part de tres exemplars sobre seda: un per a l'actor, un altre per a Tomàs Padró i el tercer per a Conrad Roure.

Els temps són de revolta i d'aixecaments militars. Narváez, conegut pel mal nom de "espadón de Loja", governa amb afusellaments de militars i empresonant civils. *Lo Noy de la Mare* veu que la situació política es complica i, com que és menor d'edat, decideix *"aconsellat de tota la familia y'ls seus"* suspendre la publicació *"fins a un temps que no sigui tant fret"*. En total publica trenta-tres números; l'últim, datat el 20 de gener de 1867.

***Tres contes d'Andersen** amb pròleg d'Alexandre Galí i il·lustracions de Joan Vila "d'Ivori". Tipografia Catalana, 1923 (Arxiu Tharrats)*

CREIX EL NOMBRE DE SETMANARIS D'HUMOR EN CATALÀ

L'ANY 1866 es publiquen també l'almanac *Lo Borinot*, els sis números del setmanari *L'Embustero* i l'únic de *Lo Gat dels Frares*, pel que fa a premsa humorística en català. *L'Embustero* surt per fer la competència a *Un Tros de Paper*, pagat i redactat per Valentí Almirall i Manuel de Lasarte. La direcció i la propietat són teòricament encarregades a Carles Altadill, germà de Manuel Altadill. Mentre que aquest és persona seriosa i molt treballadora en l'aspecte literari, Carles és un bohemi mandrós, encara que molt graciós en les seves expressions. I com que per *L'Embustero* no té cap altre interès que anar a

SOBRE EL PROBLEMA PALPITANT (per *Picarol*)

—Jo soch de la mateixa opinió: A mí que no 'm vinguin ab "patrias chicas". Las patrias com més grossas y més plenas millor.

cobrar puntualment cada setmana el tant per cent de la venda, al cap de la mitja dotzena de números els qui han de pagar les factures de la impremta i actuar com a únics redactors ho deixen córrer.

L'any següent, 1867, es publiquen *L'Ase*, setmanari que arriba als vint-i-sis números, i un almanac per a 1868 i els setmanaris *La Rambla* i *La Pubilla*, que en realitat són la mateixa publicació amb títols diferents. Innocenci López, que ha agafat gust a les publicacions setmanals, comença a editar *La Rambla* el primer dia de febrer i, arribat el número vint-i-set, decideix canviar el nom de la publicació pel de *La Pubilla* per estalviar-se problemes amb el comte de Cheste, llavors capità general de Catalunya. Resulta que a *La Rambla*, segons explica Conrad Roure al seu llibre **Recuerdos de mi larga vida**, hi col·laborava Manuel de Lasarte, que hi havia publicat una versió festiva d'una cursa de jònecs en la qual havien participat com a torejadors els fills de l'esmentat militar, els quals, ofesos, van demanar saber-ne l'autor. L'editor s'hi nega i per fer veure que dóna una aparent satisfacció a aquells que el pressionen amb les seves influències, canvia el títol del setmanari. Aquest és un recurs que es farà servir molt amb motiu de suspensions governatives, tant de diaris com de revistes.

La Pubilla substitueix, doncs, *La Rambla*. Conrad Roure n'exerceix la direcció i com a col·laboradors hi figuren, a més de Lasarte, Francesc Pous, Joan Estruch, Carles M. Ricart i Anton Serra, entre altres escriptors festius de l'època. *La Pubilla* edita setanta números i quan el comte de Cheste deixa la capitania general de Catalunya perquè s'ha produït la Revolució de Setembre de 1868, torna *La Rambla*. Però ho fa amb el número setanta-u, continuant la numeració del setmanari que l'ha substituït. Aquest número, que porta data d'11 d'octubre de 1868, és el darrer que he vist de *La Rambla*, títol que enceta una sèrie de diferents setmanaris humorístics i literaris que al llarg de la història de la nostra premsa porten com a reclam el nom del popular passeig barceloní.

L'entrada de 1868 és saludada amb un seguit d'almanacs festius que només es publiquen aquest any. Són *Un Almanach més, ¡¡La Tabola!!* i *La Xamfayna*, a més de *L'Almanach de L'Ase* i el ja conegut *Lo Xanguet*. Com a revistes humorístiques trobem *La Barretina*, que edita el llibreter Eudald Puig, competidor d'Innocenci López en l'afany de publicar setmanaris d'humor o de sàtira, *Lo Cop*, *Lo Esquirol*, *Lo Somaten*, *La Trona* i dos *Lo Mestre Titas*. *La Trona*, que només arriba a publicar sis números, és el primer exemple que trobem de premsa humorística anticlerical, gènere bastant conreat a Catalunya com anirem veient. Pel que fa a *Lo Mestre Titas*, títol que és emprat per diverses publicacions carlines des de finals del segle XIX, té poca sort en la seva primera sortida i més en la segona, ja que aleshores aconsegueix arribar al 1872 amb els cent setanta-dos números que formen la col·lecció.

Arribat l'any 1869 surt el *Calendari del Cop* i també es publica *El Cucurucho – La Paparina* setmanari que intenta ésser bilingüe i del qual només he vist el primer número. En conjunt el període 1867-1869 no és gaire brillant i cal espe-

ANYH. BATALLADA 1. BARCELONA. 8 DE MAIG DE 1870.

DONARÁ

UNA

BATALLADA

CADA

SEMMANA.

SI SE 'N VENEM MOLTAS

tocará á somaten.

SE VEN

DOS QUARTOS

EN

TOT ARREU.

ADMINISTRACIO

Rambla del Mitj, 20.

LA CAMPANA DE GRACIA.

SEMANARI BILINGUE.

VAJA; TUSSIN PRIMER.

. . . . . .

ARA:

¡Ah! ¿Quin diari! Perque jo 'n dich diari, encara que no mes surti un cop cada semmana.

Aquí hi haurá de tot.

Com que tindrá modos y parlará de gobern, será polítich.

Com que entre lo que posarém per broma hi haurá bons articles y millors poesías, será verdaderament literari.

Com que dirá que sense la república federal y cent mil duros un home no pot ser felis, será federalista.

Lo que 'ns ha costat mes de trobar ha sigut lo títol.

L' un deya que li posessim *Boleras robadas*.

¡Vés que té que véurer!

L' altre que 'l titulessim *Lo Puput*.

¡Home! ¡Aixó fora bo que hi juguessim!

¡Ca ca! ¡La campana, la campana! No 'n trovarán cap de millor, no.

—¿Veritat que ja 's coneix que aixó es escrit d'un que sap ahont te la má dreta?

¡Jo ho crech, burrango!

Es home que lo mateix vos escriu ab una ploma, que ab un llapis, que ab un guix, ab qualsevol cosa.

Jo l' he vist escriurer ab tinta vermella, y... guapo. Tant ben dit y tan ben posat; com si hagués sigut ab la mes negra que 's puga veurer.

Es... d'alló... ¿M'entenéu?

D' alló que s'en diu... de cap d'ala.

Parlo en tercera persona, encara que eli siga jo mateix que vos ho esplico, perque m' afiguro que es lo paper que vos ho diu.

Donchs aquest es lo qui dirigirá 'l diari.

Es un home alt, ben plantat, barba *cerrada*... Ja veurán: la millor senya per coneixel es que no 'l veurán en lloch.

Quant vegin un senyor que en lloch lo vegin, diguin es aquest, y no tingan por d' equivocarse.

Fá com la constitució; en lloch se trova.

Per aixó es que, sabent de segur que la que 'ns van dar s' ha perdut, lo nostre diari procurará perque se 'n fassi una de nova.

Pero com que las cuestions elevadas sembla que perteneixen á certa esfera, den quant en quant descendirém de la trona ahont nos col·loca la nostra misió. y vulgarisantnos, parlarém de modas, de teatros, de costums, etc., etc. etc.

M' agrada l' etc. perque ho vol dir tot, y encara fá bonich un cop posada.

Ab tot y aixó, 'ls prometém que, en quant á etsèteras y punts suspensius, lo nostre diari 'ls ne dirá lo menos possible.

Aixó d' usarlos, sempre se m' ha figurat alló d'aquell que haventli donat lo confessor per penitencia que digués trenta pare nostres, ne vá dir un solament, dienthi al detras vint y non items.

No senyor, no; nosaltres los darém sols cosas sólidas, y, aixó d' escriurer per umplir paper, no mes ho farém cada vegada que 'ns convinga.

Será per fi un diari tan perfet, que no 'ls dihem que si no 'ls agrada 'ns lo tornin, perque tothom ho diria després de haberlo llegit.

En quant á la mida, ja veuhen que es la millor: S'hi pot fer un paper de plata, s'hi poden embolicar un parell de mitxas de llana y, si tant se plega, fins se pot arribar á guardar á la butxaca de l' armilla.

Una vegada que tant malament com he pogut he esplicat las tendencias y l' objecte que 's proposa 'l periódich... Saludo á la prempsa, faig l' ullet á las noyas, y 's despedeix son amich

PERE NOLASCO.

¿ES PONTON, Ó NO ES PONTON?

(Tonada *No hi ah ganduls al mon etc.*)

Que pensi tot lo mon
que hi pensi bona estona
si un barco que hi ha al port
al port de Barcelona...
Chiton! chiton!
Es el vapor Europa.
Chiton! chiton!
O be, que 's un ponton.

—

Tot plé de presoners,
de presoners de guerra,
qui parla catalá
y 'n diu ponton no s' erra.
Chiton! chiton!
Que 's lo vapor Europa.

Portades de l'almanac de ***La Campana de Gràcia*** *dels anys 1908 i 1886 (Arxiu Tharrats)*

rar el 1870 perquè comenci l'edició de *La Campana de Gràcia*, el setmanari satíric de més durada a Catalunya.

També l'any 1869 es publica a Tarragona *Lo que passa*, primer periòdic català de la ciutat i també el primer de caire humorístic que surt fora de Barcelona. Fa servir la litografia per a divulgar caricatures personals de les principals figures polítiques de l'època i, especialment, de les que tenen activitats públiques a Tarragona. *Lo que passa* és obra de Tomàs Martínez pel que fa a les caricatures i de Joaquim Miracle quant als textos que publica.

DEL NANC, NANC! I DEL BUM, BUM! NEIX LA CAMPANA DE GRÀCIA

El setmanari *La Campana de Gràcia* és fill directe de la revolta popular que l'any 1870 es produeix a la llavors vila de Gràcia. Com que el govern de la Revolució de Setembre decreta una nombrosa lleva, malgrat la promesa revolucionària de no fer-ho, un grup de dones gracienques assalta l'edifici de l'Ajuntament i crema els papers de les quintes. Això provoca que el general Eugenio Gaminde, capità general de Catalunya, enviï tropes i artilleria de muntanya per sufocar la revolta popular. Josep Roca i Roca, testimoni presencial i director durant molts anys de les publicacions de l'editor López, explica els fets al número mil de *La Campana de Gràcia*:

"L'objectiu de l'artilleria –escriu– *era el campanar de Gràcia. Per què? Perquè la campana d'aquell campanar no callava mai, tocant a sometent de nit i de dia, sense parar. Per medi d'una corda que anava a fer cap a una casa particular, a certa distància de la torre i mediant un torn de campaners que es rellevaven contínuament, pot dir-se que mentres durà el siti i l'atac, durà el toc de la camapana de Gràcia. Les granades i projectils cònics escarbotaven lo campanar, i la campana toca que tocaràs. Una granada arribà a esquerdar-la i la campana continuà tocant.*

"En tot lo pla de Barcelona no se sentí per espai de sis o set dies més que aquest duo de bronze de la campana i els canons.

"A dintre de Gràcia: Nanc, nanc!...

"A fora de Gràcia: Bum, bum!...

"D'aquesta feta la campana de la veïna vila va fer-se més popular que la famosa campana de Huesca, i hasta les tant renomenades de Salom entre les criatures.

"I quan després de la tragèdia bufa de l'assalt, saqueig i rendició de la vila sublevada, cosit ja a la mànega el segon entorxat que ambicionava el general Gaminde, i pròxim a alçar-se l'estat de siti, l'editor Sr. López Bernagossi, estava buscant

el títol per a un nou setmanari, dels molts que en aquella època neixien i morien quasi al mateix temps. "No t'apuris –va dir-li l'amic Almirall– : titula el nou periòdic 'La Campana de Gràcia', i deixa'l anar, que farà forolla".

"Dit i fet".

El text de Josep Roca i Roca, farcit d'informacions molt interessants, precisa que sota el padrinatge de Valentí Almirall i amb les col·laboracions de Frederic Soler, Conrad Roure, Manuel de Lasarte i Antoni Feliu i Codina es publiquen els primers números de *La Campana de Gràcia*. La primera batallada –compta els seus números per cops de batall, costum que crea una àmplia i variada escola entre les publicacions que després rivalitzaran amb ella– es produeix el 8 de maig de 1870. Fins al número vint-i-sis el setmanari es titula bilingüe i ofereix uns quants articles i versos en castellà. Després queda plenament catalanitzat i de mica en mica es converteix en un setmanari republicà que lluita a favor dels ideals que defensa publicant caricatures i comentaris humorístics i satírics sobre la situació política a Espanya en general i a Catalunya en particular. Aviat pren posició contra el poder constituït de la monarquia, ataca la burgesia en general i defensa el naixent obrerisme i els camperols assalariats. S'oposa a l'obscurantisme religiós i es manifesta decididament anticlerical, ja que considera que l'Església Catòlica, els capellans i els ordes religiosos en general fan costat a les oligarquies enemigues de les classes treballadores. En aquest sentit, el seu humor és àcid i mossegaire, però mai no arriba a la virulència de publicacions com *"El Motín"* o *"El Ateo"* ni a la grolleria de *"La Traca"* o *"Fray-lazo"*, tot sigui dit per a posar exemples de publicacions en castellà més descordades que *La Campana de Gràcia*. Però com que el setmanari tampoc és contemporitzador amb el poder, des dels despatxos oficials, les trones de les esglésies i els salons de les cases benestants li cauen denúncies i protestes que li donen maldecaps, encara que també el fan popular a Barcelona i a tot Catalunya. Malgrat l'analfabetisme existent entre els treballadors del camp i els de les fàbriques, creix entre els sectors més desvalguts de la societat catalana l'afany de saber cada setmana què porta i diu "La Campana". En aquest sentit és molt representatiu un dibuix de Josep Lluís Pellicer que descriu la sala d'un cafè de poble –el dels obrers d'esquerra, naturalment, no pas el dels senyors– on un home llegeix el número acabat d'arribar de *La Campana de Gràcia* a un conjunt de companys que fan rotllana i l'escolten amb gran atenció.

Dos ralets per tot arreu.

La Campana de Gràcia pateix diverses suspensions governatives en els primers temps. Per superar les prohibicions, l'any 1872 treu *La Esquella de la Torratxa*, que, suspesa igualment en el seu quart número, dóna lloc a quatre més amb el títol de *La Tomasa*; l'any 1874 també publica quatre números com *La Esquella de la Torratxa* i l'any 1879 fa el mateix joc, però aquesta vegada ja es queda com a setmanari diferenciat de *La Campana de Gràcia* i com a segona publicació de l'editor López.

INNOCENCI LÓPEZ, GRAN EDITOR DE PREMSA POPULAR

EL moment em sembla oportú, encara que representi un parèntesi dins d'aquesta història lineal de la premsa humorística en català, per a fer un breu apunt biogràfic sobre Innocenci López. La família d'editors populars catalans formada per ell, continuada per un dels seus fills i projectada cap a accions d'àmplia volada per un dels seus néts, ha d'ésser comentada amb una certa atenció.

Innocenci López i Bernagossi, nascut a Girona el 28 de desembre de 1829 i mort a Barcelona el 22 de setembre de 1895, era fill de militar. D'acord amb l'extens apunt biogràfic que li dedica Josep Roca i Roca a la batallada 1375 de *La Campana de Gràcia* (28-IX-1895), el pare, Miguel López Carrascosa, natural de Villafranca de Alcorón (Cuenca), començaria com a soldat ras i arribaria a tinent coronel per mèrits de guerra. Quan el setge de Girona per l'exèrcit francès, lluità a Girona sota les ordres d'/lvarez de Castro i al llarg de set anys participà en campanyes contra les tropes de Napoleó. Fet presoner i portat a França, coneix Joana Bernagosi, filla d'un oficial italià amb el qual comparteix captiveri, i s'hi casa. Tornat a Girona el matrimoni té nombrosa fillada i alguns dels nois es fan militars com el pare. Innocenci, que n'és el darrer, també experimenta atracció per la carrera de les armes, però finalment es decanta per l'ofici de llibreter i editor, activitats que en el seu temps van unides. Realitza l'aprenentatge a les cases Oliveres i Tasso de Barcelona i s'estableix al carrer Ample número 26, amb ampliació a la Rambla del Mig número 20. I és en aquest local, situat en els baixos de l'actual Hotel Oriente, on fa funcionar durant anys la famosa "Llibreria Espanyola" i des d'on edita milers de llibres i de números de setmanaris i publicacions populars.

Com a editor, Innocenci López s'inicia amb novel·les de fulletó. Contracta l'escriptor Manuel Angelón i aconsegueix grans èxits amb **Un Corpus de Sangre, El Pendón de Santa Eulalia, Treinta años o la vida de un jugador, Flor de un día, ¡Atrás al extranjero!** i d'altres obres que produeixen fortes emocions entre les lectors donats al drama i a la tragèdia.

Quan esclata la guerra d'frica de 1859, Innocenci López decideix publicar *"El Cañón Rayado"* i després vénen el setmanari polític *"El Pájaro verde"* i els almanacs *"El Tiburón"* i *Lo Xanguet*. Fa coneixença amb Frederic Soler "Pitarra" i els seus companys de les "gatades" teatrals i d'aquesta manera es vincula per sempre més a la llengua catalana. Crea la col·lecció "Singlots poètics" i hi publica les paròdies de més èxit de "Pitarra": **L'Esquella de la Torratxa, L'últim trencalós, La butifarra de la llibertat, Les píldores d'Holloway** i d'altres. I en la línia de publicacions periòdiques continua amb *Un Tros de Paper, Lo Noy de la Mare, La Rambla, La Pubilla, La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*.

Fervent republicà com és, Innocenci López participa en moltes de les conspiracions contra la monarquia d'Isabel II. Lluita al carrer pels seus ideals, el detenen i l'envien a la presó de Mallorca, i fuig de l'illa de manera gairebé novel·lesca. Durant la I República és nomenat regidor de l'Ajuntament de Barcelona i director general de Correus a Cuba. Ben aviat deixa la política activa i es dedica plenament a la venda i a l'edició de llibres. El seu gran mèrit consisteix a haver introduït la lectura del català entre la classe obrera del país, i aconseguir a l'ensems que sigui reivindicativa en els seus drets laborals i respectuosa amb les tradicions del país.

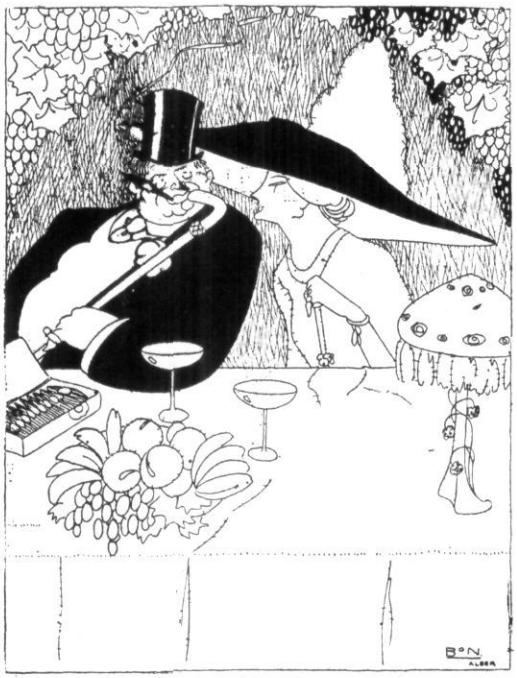
A la seva mort, el fill petit, Antoni López i Benturas (Barcelona, 1861-1931), continua amb l'activitat editorial i llibretera. Aconsegueix modernitzar les publicacions, millorant-ne tots els aspectes. Amb ell, *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa* se situen molt per sobre de la majoria de publicacions en català o castellà que els volen fer la competència i arriben a tiratges de quaranta mil i cinquanta mil exemplars. López i Benturas és també l'editor en una col·lecció po-

pular de les obres de Santiago Rusiñol, de la col·lecció "Diamante" de contes i novel·les en castellà, del **Diccionari català-castellà** de Rovira i Virgili, de l'àlbum **Barcelona a la vista** i de moltes altres obres. A la seva mort, pocs mesos després d'ésser proclamada la II República Espanyola i amb la Generalitat de Catalunya, la "Llibreria Espanyola" és tancada i les revistes són venudes perquè no és possible rectificar la decadència que les afecta els darrers anys. Al llarg de mescs, sota els porxos de la plaça Reial, són liquidats a poc preu els milers de dibuixos que, un cop publicats a **La Campana de Gràcia** i a **L'Esquella de la Torratxa**, s'havien guardat en carpetes i formaven el fabulós arxiu gràfic de l'editorial. El dibuixant Antoni Roca recorda al seu llibre **Tot fent memòria** que els dibuixos es venien *"a pesseta i alguns, per excepció, a cinc i a deu pessetes"*, però *"aquesta barator no va commoure gaire els barcelonins"*.

Un fill d'Antoni López i Benturas, nét per tant d'Innocenci López i Bernagossi, continua la tasca editorial de la família amb un altre caire. Es tracta d'Antoni López Llausàs (Barcelona, 1888 – Buenos Aires, Argentina, 1979), que, separat del negoci del pare, crea una agència de publicitat i una impremta, edita obres com la **Història Nacional de Catalunya** d'Antoni Rovira i Virgili i el **Diccionari General de la Llengua Catalana** de Pompeu Fabra, així com funda la llibreria i editorial Catalònia. Deixa Catalunya l'any 1936, va a París i *finalment s'exilia a Buenos Aires*. A l'*Argentina* col·labora en la fundació de l'editorial Sudamericana, que és una de les més importants dins l'àmbit de la llengua castellana.

EN PLENA DIGESTIÓ (Per *Bon.*)

—De lo que tu gastes pera fumar, ben segur que'n podria viure tota una família pobre.
—Potser sí, no't creguis... Com que avui les famílies pobres s'han tornat tan vicioses...

ELS SEIXANTA-QUATRE ANYS DE LA CAMPANA DE GRÀCIA

FETA la necessària explicació sobre l'avi, el fill i el nét López, torno a *La Campana de Gràcia* com a publicació. He d'avisar, però, que la seva trajectòria editorial és tan plena de fets que necessitaria un llibre per a situar-los tots i establir pel seu mitjà, junt amb *L'Esquella de la Torratxa* quan aquesta comença la seva publicació l'any 1879, l'apassionant història menuda del republicanisme a Catalunya i de les qüestions d'actualitat a Barcelona en el darrer terç del segle passat i en el primer d'aquest. Són, en el cas de *La Campana de Gràcia*, seixanta-quatre anys de presència setmanal que consoliden el setmanari com a imprescindible testimoni –parcial i irònic en la majoria d'ocasions, però necessari per a establir el convenient contrast– d'un temps que va des del general Joan Prim com a cap del govern d'Espanya fins als Fets d'Octubre pel que fa a "La Campana" i, amb l'ajut de "L'Esquella", fins pràcticament al final de la guerra civil espanyola.

Mentre *La Campana de Gràcia* es publica amb regularitat, setmana rera setmana, llevat d'algun passatger ensurt per problemes amb la censura, mor la majoria de publicacions pensades per a fer-li la competència o per a manifestar altres opinions per les vies de l'humor i de la sàtira. Perquè, com ja hem vist, són molts els títols de revistes d'humor en català, però la majoria no supera els primers mesos de vida. Cal agrair als editors López l'encert que tenen les seves dues principals publicacions, que són bancs de prova i centres de projecció per a la caricatura i el periodisme d'humor a Catalunya. La majoria de grans dibuixants catalans passa per *La Campana de Gràcia*, per *L'Esquella de la Torratxa* o per les dues publicacions alhora. I són molts els escriptors i periodistes que troben en les pàgines dels esmentats setmanaris aixopluc per als seus primers escrits i comentaris, tant els seriosos com els redactats en to irònic. Perquè com a complements els dos setmanaris tenen els almanacs de cap d'any, plens d'acudits gràfics i de facècies, però també de dibuixos d'art i de textos literaris.

La direcció de Josep Roca i Roca

Els primers trenta-set anys de *La Campana de Gràcia*, que sumen dos mil números i escaig, són dirigits per Josep Roca i Roca, que també s'encarrega d'engiponar *L'Esquella de la Torratxa* quan aquesta es transforma en publicació independent. Després, dissensions editorials fan que Josep Roca i Roca es retiri i fins intenti una nova aventura amb *La Campana Catalana* (1908), que ha de plegar quan només porta deu números editats.

Josep Roca i Roca (Terrassa, Vallès Occidental, 1848 – Barcelona, 1924) comença a publicar a *La Campana de Gràcia* l'any 1871 fent costat a Antoni Feliu i Codina, que n'és el principal redactor. És des de la batallada 127, del 20 d'octubre de 1872, segons ell mateix explica, que pren la responsabilitat d'ésser-ne el director i la redacció en una sola peça. Es tracta que faci un article de fons sobre un tema d'actualitat cada setmana, preferentment polític, i que redacti un conjunt

d'intencionades i curtes notes per a les seccions titulades "batallades" i "repics". També s'encarrega de fer alguns epigrames i selecciona la col·laboració espontània que rep el setmanari. Junt amb l'editor busca un motiu, dibuixat per Tomàs Padró, que pugui cridar l'atenció del públic per figurar a la primera de les quatre pàgines que té el setmanari o, excepcionalment, per omplir les dues pàgines centrals. El dibuix de Tomàs Padró, reproduït pel litògraf Carles Labielle pel sistema de zincografia que ell mateix introdueix a Espanya és un dels grans atractius de la publicació, ja que tracta amb un gran estil artístic temes d'actualitat política i ciutadana.

El primer format de *La Campana de Gràcia* és de 360 x 250 mm; és relativament petit en relació amb els que després adoptarà, fins arribar a la mida llençol de 415 x 300 mm. Per espai de molts anys té només quatre pàgines, i vuit en els números extraordinaris, encara que els darrers anys redueix format i augmenta paginació. Els col·laboradors literaris de *La Campana de Gràcia* dels inicis no són mai tan notables com els dibuixants que s'hi van succeint.

Tomàs Padró, Apel·les Mestres, Manuel Moliné, "Picarol"...

Un altre dels grans encerts d'Innocenci López com a editor és saber escollir els millors dibuixants humorístics i caricaturistes per a les seves publicacions. Per a ell treballen, per exemple, Eusebi Planas (Barcelona, 1833-1897), que aviat troba més possibilitats artístiques en el camp de la il·lustració litogràfica, on conrea com ningú el tema de les belleses femenines; i Josep Lluís Pellicer (Barcelona, 1842-1901), que aconsegueix una projecció internacional amb els seus dibuixos de grans batalles europees, que realitza junt amb pintures de temes històrics o costumistes. Però són altres artistes els que més servei li fan amb la persistència setmanal i l'interès permanent pels fets d'actualitat, virtuts periodístiques imprescindibles per a les seves publicacions. Són dibuixants com Tomàs Padró, Apel·les Mestres en la seva joventut, Manuel Moliné i

Josep Costa "Picarol" els que estableixen una línia de continuïtat en l'humor gràfic que, variant més en les formes que en el sentit últim de les temàtiques, fa que els setmanaris de la família López es mantinguin al llarg de molts anys i siguin plenament representatius de la sàtira i de la caricatura que es practiquen a Catalunya.

Tomàs Padró i Pedret (Barcelona, 1840-1877) obre camí amb els seus dibuixos a diverses publicacions. El trobem a *"El Tiburón"*, *Lo Xanguet*, *Un Tros de Paper* i a *Lo Noy de la Mare*, setmanari aquest darrer en el qual comença a donar proves que és un dels millors dibuixants del país. El seu estil, influït per Gavarni, artista que descobreix

Acudit de J. Pellicer publicat a l'almanac de ***La Campana de Gràcia*** *(Arxiu Tharrats)*

COSES D'ESPANYA (Per *J. Pellicer Montseny.)*

Aparato genuinament espanyol pera la propagació del pensament.

gràcies a Marià Fortuny, condeixeble seu al taller de Claudi Lorenzale, que li ensenya el llibre **Celebrités Contemporaines** d'aquest notable artista francès, connecta plenament amb les formes d'ésser de la societat catalana, tant les de ciutat com les de pagès. Les seves caricatures d'Innocenci López a *Lo Xanguet*, on presenta l'editor de peixater, de pescador i fins i tot de papallona que ha aconseguit escapar de la presó, així com la composició en què Frederic Soler dóna el menjar al nadó que és l'empresa del Teatre Català voltat de tots els altres autors de la casa, han quedat com a exemples d'excel·lent humorisme gràfic. I el mateix es pot escriure de les seves litografies a tot color i a doble pàgina al setmanari polític *"La Flaca"* (1869) que, perseguit i suspès governativament, també es fa dir *"La Carcajada"*, *"La Risotada"*, *"La Risa"*, *"La Madeja Política"*, *"El Lío"* i *"La Madeja"*. A *"La Flaca"*, on signa Aº Wº, Tomàs Padró dóna proves que pot comparar-se amb els caricaturistes polítics que hi ha a França, Anglaterra, Itàlia i Alemanya.

Fill, nét i besnét d'escultors, així com germà de pintor i decorador, Tomàs Padró també és autor de quadres històrics i al·legòrics que porten títols carrinclons que es comenten per ells mateixos: "Estació de ferrocarril abans de la sortida del tren", "Un episodi de la guerra de la Independència" i "Don Pelayo aclamat a Covadonga". Però és la seva predilecció pel dibuix allò que l'ajuda a ésser original.

Tomàs Padró il·lustra els **Singlots poètics** de "Pitarra", **El Mundo Riendo** de Robert Robert, la **Historia de España** de Lafuente i moltes altres obres; és professor de dibuix a l'Escola de Sordsmuts de Barcelona, té una càtedra de la mateixa especialitat artística a l'Escola de Belles Arts i també ensenya dibuix a la Casa de Caritat. Contínuament treballa i aquesta gran dedicació a la seva feina li afebleix la salut. No pot superar un tifus i en morir deixa en mala situació econòmica la dona i els dos fills, fins al punt que els amics organitzen una loteria artística per ajudar-los.

A *La Campana de Gràcia* Tomàs Padró defensa ardidament els ideals republicans i ridiculitza el rei Amadeu I, els carlins i els polítics conservadors de l'època. Les seves caricatures són sagnants i aprofita motius populars –per exemple, el joc infantil del cavall fort– per presentar el rei i els seus ministres com a persones poc assenyades. I no desaprofita cap ocasió per retratar els barcelonins en les seves festes i passejades pels llocs públics més típics de la ciutat; fugint al camp per escapar del còlera i patint les incomoditats de dormir en un paller... Els dibuixos de Tomàs Padró a *La Campana de Gràcia* interessen els seus contemporanis per la forma punyent i alhora graciosa amb què retrata l'actualitat, però encara ara són testimoni viu del seu moment i expliquen moltes formes d'actuació social que en els seus trets essencials es troben vigents entre nosaltres.

ANY XXXV.—BATALLADA 1826 (10 céntims) NUMERO EXTRAORDINARI (10 céntims) BARCELONA 7 DE MAIG DE 1904

LA CAMPANA DE GRACIA

DONARÁ AL MENOS UNA BATALLADA CADA SEMANA

ANTONI LÓPEZ, EDITOR
(Antiga casa I. López Bernagosi)

AQUEST NÚMERO 10 CÉNTIMS PER TOT ESPANYA
NÚMEROS ATRASSATS: DOBLE PREU

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ: Llibreria Espanyola, Rambla del Mitj, núm. 20. Botiga
BARCELONA

PREU DE SUSCRIPCIO: Fora de Barcelona cada trimestre ESPANYA pessetas 1'50.—Cuba, Puerto Rico y Extranjer, 2'50

Lo que s' aprén viatjant

En Maura:—Ja podeu apretar, noys, ja podeu apretar, que segóns hi vist en el viatje que acabo de fer, el país neda en l' abundancia.

L'anticlericalisme característic de ***La Campana de Gràcia*** *queda reflectit en aquest acudit d'Apel·les Mestres publicat a l'almanac l'any 1908 (Arxiu Tharrats)*

—Vinga l' ullera de llarga vista, y á veure qué fan al cel.

La sobtada mort de Tomàs Padró el 16 d'abril de 1877, fa que Innocenci López es vegi en la necessitat de buscar a corre-cuita un dibuixant per a *La Campana de Gràcia*. El troba en la persona d'Apel·les Mestres, que encara no ha fet els vint-i-tres anys d'edat.

Apel·les Mestres s'encarrega de dibuixar l'orla que amb el retrat de Tomàs Padró i la seva representació de cos present figura a la darrera pàgina de la batallada 386, de 22 d'abril de 1877, tota ella endolada i íntegrament dedicada al dibuixant que acaba de morir. En aquest número col·labora un seguit de poetes, entre els quals figuren Frederic Soler, Joaquín M. Bartrina, Francesc Ubach i Vinyeta i ngel Guimerà. Del gran dramaturg i poeta són aquests versos, trets de la composició titulada "Davant el sepulcre de Tomàs Padró":

"Pàtria, de tu nasqué i per tu vivia,
era un geni incansable, ferm i noble;
mai s'ha rendit davant la tirania,
ell, era tot del poble i per al poble."

Tornant a Apel·les Mestres, com que d'ell i d'altres dibuixants d'humor i il·lustradors tractà el pintor i acadèmic Joan-Josep Tharrats en el seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Sant Jordi i que és reproduït en aquesta mateixa Nadala, procuraré no caure en repeticions.

Apel·les Mestres i Oñó (Barcelona, 1854-1936) pertany per naixença a una destacada família barcelonina. El seu pare, Josep Oriol Mestres, és arquitecte de gran anomenada, autor del Palau Samà, dels edificis del Banc de Barcelona i del primer Gran Teatre del Liceu, així com d'altres obres d'importància, entre les quals es troba la façana principal de la Catedral. La refinada cultura del pare fa que rebi una molt acurada educació, tant en l'aspecte artístic com en el literari. Als vint anys realitza les seves primeres il·lustracions per a una novel·la de l'editor Manero i l'any 1875 publica el seu primer llibre de poemes, titulat **Avant**. Ell mateix explica al llibre **Records i fantasies** que *"a la mort de Tomàs Padró vaig encarregar-me de la caricatura de 'La Campana de Gràcia' (abril de 1877)"*. I en relació amb aquest fet, recorda que, quan se li preguntà sobre els números que setmanalment despatxava el setmanari, contestà que de vint a vint-i-cinc mil, afirmació que esverà el seu interlocutor: *"Ave Maria Puríssima!* –exclamà– *I d'on es treu el temps per fer de vint a vint-i-cinc mil dibuixos cada setmana?"*.

L'anècdota demostra que els coneixements sobre l'art de la impremta anaven prims entre algunes persones i permet recordar que, segons és fama, Apel·les Mestres publicà uns quaranta mil originals al llarg de la seva activitat com a dibuixant, relativament curta dins de la seva llarga existència, ja que a l'edat de quaranta anys se li comença a aguditzar una malaltia de la vista que finalment el deixa cec.

Mort Tomàs Padró, *La Campana de Gràcia* en publica dues il·lustracions inèdites, trobades al taller del dibuixant, i a la batallada 389, del 10 de maig de 1877, comença a publicar amb regularitat setmanal els treballs d'Apel·les Mestres.

L'estil del nou caricaturista és més subtil i, en certa manera, més recargolat en el concepte. Demana la complicitat del lector en els temes polítics, que toca indirectament, i a la vegada li ofereix una manera més elegant de representar la societat catalana. És, per aquesta manera de dibuixar, més perillós per al sistema establert i això ho veu ben clar el fiscal d'impremta quan amb motiu d'una caricatura publicada a la batallada 492, de 29 de desembre de 1878, denuncia i retira els exemplars que queden de *La Campana de Gràcia* per pretesa injúria al president del govern espanyol, Antonio Cánovas del Castillo.

La caricatura, publicada a primera pàgina, representa l'any vell que se'n va amb un sac a l'esquena on posa *"Comptes 1878"* i dialoga amb Cánovas de la següent manera:

"–Don Anton, veig que deixa els comptes al meu fill (l'any que arriba) pitjor del que em va deixar a mi.

–No quito ni pongo rey

–Però pela a la nació."

Aquest "pela", junt amb un estat de comptes que figura al dibuix, on posa *"Gastos, 1.000; ingressos, 1.000.000; queda, 000.000"*, dóna motiu a la denúncia del fiscal, zelós defensor de l'honorabilitat del senyor Cánovas, identificable tant per la caricatura com per la "K" majúscula que l'acompanya, que fa referència a un *"Ca!"* que el polític malagueny pronuncià des del banc blau del Congrés de Diputats quan un orador de l'oposició feia un fort al·legat contra el govern.

Vist el pertinent judici, on *La Campana de Gràcia* és defensada *"pel jove i distingit advocat D. Joan Sol y Ortega"*, el setmanari és condemnat a dues setmanes de suspensió. Aquesta sanció és la que motiva la publicació, novament com a suplència, de *L'Esquella de la Torratxa* i la seva permanència, atès l'èxit de venda que aconsegueix com a nova revista satírica i d'humor de l'editor López.

Apel·les Mestres és el dibuixant constant i gairebé únic de "La Campana" i de "L'Esquella" fins al 1881. Encara que realitza viatges per Espanya i per Europa, es preocupa de deixar enllestida la feina per a dues o tres setmanes i envia originals per correu des dels llocs on es troba. Després, més interessat per altres treballs artístics i literaris, va espaiant les seves col·laboracions i, finalment, sense mai trencar les bones relacions amb la família López i Josep Roca i Roca, participa només en números extraordinaris, almanacs i moments molt determinats.

El relleu d'Apel·les Mestres a "La Campana" i a "L'Esquella" el pren Manuel Moliné i Muns (Barcelona, 1833-1901). Fill de baster i pintor en una primera època, troba en la caricatura política i ciutadana la seva projecció. Associat amb el fotògraf Albareda, estableix un taller per a donar color als retrats que aquell realitza i, encara que aquesta activitat li dóna una certa estabilitat econòmica, no oblida mai que la seva veritable vocació resideix en el dibuix d'humor.

La Rambla de Canaletes a principis d'aquest segle (Foto Alfa & Omega)

Manuel Moliné publica a *"El Café"* (1859-1861), *"El Cañón rayado"* (1859-1860), *"El Pájaro Verde"* (1860), *Un Tros de Paper* (1865-1866), *"La Flaca"* (1869-1873) i *"La Mosca Roja"* (1882-1884), però ho fa d'una manera irregular. On desenvolupa al màxim les seves qualitats com a caricaturista de l'actualitat és a *La Campana de Gràcia* i a *L'Esquella de la Torratxa*, en el període que va de 1879 a 1901. Primer, salva absències d'Apel·les Mestres i, després, queda com a principal dibuixant d'ambdues publicacions, malgrat que hi col·laborin altres artistes. També il·lustra de nou els **Singlots poètics** de Pitarra i fa dibuixos per a altres publicacions dels editors López, totes elles de caire popular.

Al meu entendre, Manuel Moliné mai no arriba a la força expressiva de Tomàs Padró ni aconsegueix la sensualitat d'Eusebi Planas ni disposa de la capacitat compositiva de Josep Lluís Pellicer ni, finalment, té l'elegància natural d'Apel·les Mestres, però és un caricaturista molt eficaç. Sap transmetre al gran públic una visió exagerada dels fets de la política espanyola i de les activitats municipals de Barcelona. Cacics com Planas i Casals són descrits per ell amb "Pantorrilles" i a l'alcalde Rius i Taulet el presenta sempre amb unes patilles gegantines. És injust en moltes de les seves apreciacions caricaturesques, però fa riure i estableix una iconografia en broma prou descriptiva de la societat del seu temps. I pel que fa a les seves caricatures més generalitzades, aconsegueix establir uns tipus característics de la burgesia, de les classes populars urbanes i de la pagesia. És dels darrers artistes que dibuixa amb tinta grassa sobre paper de calc, encara que també utilitza la ploma amb tinta xinesa sobre paper de barba. Realitza milers de dibuixos i en els darrers temps, malgrat trobar-se malalt i sense poder sortir de casa, continua fent la seva tasca de caricaturista de l'actualitat. A la seva mort *L'Esquella de la Torratxa* li dedica un número d'homenatge, que és el 1164 de la publicació, datat el 3 de maig de 1901. És a dir, Manuel Moliné representa gairebé vint-i-dos anys de col·laboració constant a "La Campana" i a "L'Esquella".

La desaparició de Moliné deixa un buit que Antoni López, que des de la mort d'Innocenci López porta l'editorial, intenta emplenar amb caricatures d'actualitat de Ramon Miró, Llopart, Robert i un incipient Gaietà Cornet, encara que aquest aviat el deixa per anar a fundar *¡Cu-Cut!*. També intenta compensar amb fotografies, que són una novetat en les revistes il·lustrades, i dibuixos d'Apel·les Mestres, Marià Foix, Pellicer Montseny, Pau Roig i altres, la manca de tremp satíric que pateixen les seves publicacions. I no és fins a mitjan 1903, quan contracta com a caricaturista bàsic a Josep Costa "Picarol", que fa la necessària remuntada.

Josep Costa i Ferrer (la Vila d'Eivissa, 1876 – la Ciutat de Mallorca, 1971), que utilitza habitualment el pseudònim "Picarol", dóna nova saba a "La Campana" i "L'Esquella". Després de fer, signant amb el seu cognom, unes primeres proves a *"El Rector de Vallfogona"*, *"La Tomasa"* i *"¡Cu-Cut!"*, passa a publicar a *"L'Esquella de la Torratxa"* en el número 1277, de 26 de juny de 1903, i a *"La Campana de Gràcia"* a la batallada 1787, del 15 d'agost del mateix any. D'aquesta manera comença una vinculació constant amb els

La Rambla de Barcelona, on els populars quioscs exhibien el gran nombre de publicacions que, a cavall dels dos segles, va generar una societat culta, inquieta i conscient de la pròpia personalitat (Foto Alfa & Omega)

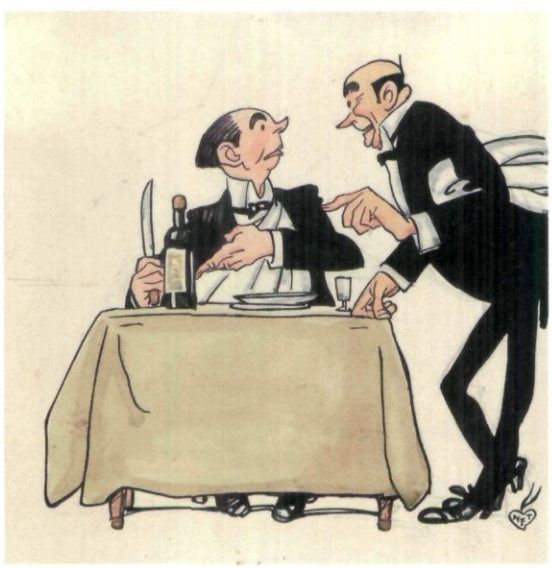
setmanaris de l'editor López, que només queda estroncada quan, mort Antoni López i dissolta la primitiva editorial, Josep Costa es dedica intensament a treballar d'antiquari i galerista a Ciutat de Mallorca i a promoure a l'illa la modèlica urbanització Cala d'Or.

"Picarol" és un caricaturista agressiu i que tendeix cada vegada més al ninot al llarg dels seus vint-i-vuit anys de treball a "La Campana" i "L'Esquella". Esquematitza més i més els seus dibuixos i sembla voler compensar la rapidesa i el gruix del traç –utilitza la canya per a anar més ràpid– amb la contundència amb què planteja les seves situacions gràfiques. Republicà i antigovernamental per sistema, defensa un catalanisme d'esquerres que al principi coqueteja amb el lerrouxisme, però que després és tan contrari al Partit Radical com a la Lliga Regionalista. Els governadors civils enviats des de Madrid, els alcaldes de reial ordre, Alejandro Lerroux i els regidors del seu partit, Enric Prat de la Riba i Francesc Cambó, així com els altres polítics regionalistes, són presentats per "Picarol" en els seus pitjors aspectes. I de la mateixa manera actua amb la burgesia catalana en general i amb el botiguer barceloní en particular. En aquest sentit, la seva gran troballa és la representació gràfica d'un anomenat "senyor Esteve", que no té res a veure amb la figura creada amb humor i amor per Santiago Rusiñol. És un "senyor Esteve" baixet i rodanxó, vestit amb levita, que porta ulleres negres per no veure la realitat i que és del sometent perquè vol *"pau, pau i sempre pau"* per fer els seus dubtosos negocis. Amb ell representa tots els defectes de la burgesia catalana i cap de les virtuts, però aconsegueix un ninot molt útil per a la lluita política republicana.

Altres dibuixants i col·laboradors

La Campana de Gràcia i *L'Esquella de la Torratxa* tenen com a col·laboradors comuns la majoria de dibuixants il·lustradors del país i els principals caricaturistes de Catalunya. A més dels ja esmentats s'hi troben Llorenç Brunet, Nicanor Vázquez, Josep Segrelles, Ricard Opisso, Feliu

Elias "Apa" i Ramon Calsina pel que fa a dibuixants de relleu i Gabriel Alomar, Santiago Rusiñol, Pere Coromines, Màrius Aguilar, Francesc Madrid, Lluís Capdevila, Prudenci Bertrana, Antoni Rovira i Virgili, Francesc Curet i molts d'altres escriptors i periodistes. Una detallada nòmina demanaria un estudi monogràfic que va més enllà dels objectius d'aquest treball. Puc afirmar, però, que una gran part dels dibuixants i escriptors de Catalunya en el període 1870-1931 es pot trobar a les col·leccions de *La Campana de Gràcia* i de *L'Esquella de la Torratxa*. Uns hi apareixen amb col·laboracions regulars i altres d'una manera escadussera, però hi són i el fet demostra la incidència social d'ambdues publicacions.

A partir del 2 de juliol de 1932, amb la batallada 3284, *La Campana de Gràcia* passa a ésser una publicació d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), partit en el poder. Teòricament la dirigeix Joan Puig i Ferrater i des del setmanari, subtitulat "Periòdic Nacionalista d'Esquerra", es fa teoria política en defensa d'ERC i dels seus homes. Com que han triomfat les idees republicanes que al llarg de molts decennis ha defensat, *La Campana de Gràcia* perd la seva antiga raó d'ésser i no troba un nou camp en el qual poder fer la seva reconversió periodística. Porta una vida molt ensopida i els promotors aprofiten la suspensió de publicacions d'ERC provocada pels fets del 6 d'octubre de 1934 per fer desaparèixer "La Campana" en el número 3403, d'11 d'octubre de l'esmentat any. El setmanari, que es troba en l'any seixanta-sis de publicació, mai no ha estat superat en la seva longevitat i encara ara és la publicació amb més llarga presència en la història de la premsa a Catalunya.

L'Esquella de la Torratxa, que tan unida ha anat a *La Campana de Gràcia*, raó per la qual hem tractat conjuntament els seus col·laboradors i d'altres aspectes comuns, agafa vida editorial independent a partir de 1932. En faré esment quan cronològicament s'arribi a l'aparició del setmanari, junt amb altres aspectes que diferencien "L'Esquella" de "La Campana".

EL PERÍODE 1870-1879 I LO NUNCI

A més de *La Campana de Gràcia*, l'any 1870 es comença a publicar a Barcelona el setmanari bilingüe *"La Bomba"*, que surt uns sis anys i arriba fins als tres-cents números. També són d'aquest any *Lo Ponton*, on comença la seva activitat periodística Josep Roca i Roca, amb trenta-cinc números; els dos números de *Lo General Bum-Bum*, que satiritza el general Gaminde i el seu assalt a la vila de Gràcia, i l'únic número de *Lo Gall de Paper*.

L'any 1871 veu com a noves publicacions humorístiques l'almanac *La Tunyina*, els dos números de *La Rata!!*, subtitulats "Maremagnum més fastigós que un Bernat-pudent y més llapisós que la cansalada rancia, dirigit per don Gata-maula Ratera de Rates", els quatre números de *La Plassa Sant Jaume* i els cinc fulls de *Las Festas de Barcelona*. L'any 1872 hi ha la suspensió de *La Campana de Gràcia* que provoca la publicació substitutòria de *La Esquella de la Torratxa* i de *La Tomasa*; l'edició dels almanacs *Lo Foraster* i *La Festa Major de Barcelona* amb motiu de les Festes de la Mercè; la publicació de *Bolas de la Setmana*, que arriba a treure vint-i-vuit números; i els deu números i almanac de *La Cigala*. També aquest any a Manresa es publica l'únic número de *La Porra*, periòdic satíric del partit liberal que intenta anar contra els carlins.

L'any 1873 apareixen a Barcelona l'almanac *La Llagosta*, els tres números de *La Barretina* i els vint de *La Marsellesa*, que arriba fins a la primera setmana de 1874.

L'any 1874 és més donat a les publicacions humorístiques i satíriques a Barcelona. Es publiquen l'almanac *L'Any Nou*; *Lo Ponton*, amb nou números; *La Cucurulla Roja*, amb dos; *Lo Rector de Vallfogona*, amb vint-i-quatre; *La Fantasma Groga* i *La Pesca*, amb dos números cada setmanari; *La Riba*, amb dinou; *L'Esquella de la Torratxa*, que amb quatre números reprèn d'alguna manera *La Campana de Gràcia*; *La Revalenta*, que potser només treu un número; i *L'Entreteniment*, curiosa publicació interna de la Reunió Familiar Sombrista, grup de persones que s'entreté fent ombres xineses. A la ciutat de Valls es publica *Lo Marfull*, periòdic satíric dedicat a fer broma grassa sobre personalitats vallenques i que té poca durada.

De l'any 1875 només trobo a Barcelona els tretze números de *La Gorra de Cop* i l'únic d'*Un tip de riure*.

A l'any 1876 pertanyen *L'Escut de Gràcia*, editat quan la vila encara és independent; *El Cap de Bou* de Mataró, encara que l'any no es troba prou determinat; i *Lo Tap de Suro* de Figueres, del qual només tinc constància del títol. I en el 1877 es publiquen a Barcelona l'almanac *Lo Pollí*, els dotze números de *La Bandera*, els set de *La Bandera Catalana*, els cartorze de *La Papallona* i els indeterminats d'*En Banyeta*, que és continuació

"Bosc endins" Poema de C. Gumà () il·lustrat per Jaume Pahissa i publicat al número mil de L'Esquella de la Torratxa, març del 1898 (Arxiu Tharrats)

de l'expressat setmanari, un número o dos de *Lo Poco y lo Mucho*, que és bilingüe, i *Lo Nunci*, que té molta més durada.

Lo Nunci, que treu el primer número el 21 d'octubre de 1877 i és editat fins al tres-cents, de 9 de juny de 1883, té com a principal dibuixant Apel·les Mestres. El director és Josep Feliu i Codina en una primera època i Conrad Roure s'encarrega de la segona. La separació és marcada per una suspensió governativa de quinze dies que li cau a sobre. Aquestes dues setmanes surt amb el títol de *Lo Pregoner*. Col·laboradors literaris de *Lo Nunci* són Frederic Soler, Manuel Ribot i Serra, Emili Coca i Collado, Joan Molas i Casas i d'altres.

L'any 1878 es publiquen a Barcelona l'*Almanac d'En Fontova* i *La Gresca*, també almanac; trenta-quatre números de *L'Avi* i, possiblement, l'únic número de *Memòries de l'Avi*, que dissimula la seva condició de setmanari; i la irregular revista *La Campana de la Unió*, que arriba fins al 1880. L'any 1879, que és el de la definitiva publicació de *L'Esquella de la Torratxa* com a setmanari independent de *La Campana de Gràcia*, surten a Barcelona l'almanac *Lo Llonguet*; set o vuit números de *Lo Pandero*; els primers de *Lo Borinot*, que arriba a publicar cent cinquanta números; sis de *La Cotorra*; quatre de *Lo Vell*; el primer de *La Marsellesa*, que arriba a trenta-quatre el 1880, i l'únic de *Tony-Grice*, editat en honor d'un famós clown de l'època.

Pel que fa a la resta de Catalunya, l'any 1879 surt a Badalona *L'Esparvé*, primera publicació catalana de la ciutat. Setmanari dirigit per Pere Renom i Riera, dóna una "picada" o "volada" al llarg de setanta-sis setmanes. A Vilanova i la Geltrú, amb motiu de les obres del ferrocarril, es publica *Lo carril de Vilanova*, que aconsegueix una vida de dotze números. I a Reus es troben els dotze números de *Lo Campanar de Reus*, que compta les seves sortides per "esglaons", i *La Guita*. Aquesta darrera publicació de la capital del Baix Camp presenta en la seva capçalera una mula espatarrada que posa el cap sota una ferradura i porta caricatures i dibuixos de Felip Albiol. *"La Guita de Reus –declara– reclama son dret, surt a l'arena y vol dir unes quantes rucades y tirar quatre cosses"*. Edita, però, molt pocs números.

NÚM. 1. BARCELONA 19 DE JENER DE 1879. ANY 1.r

LA ESQUELLA DE LA TORRATXA.

ADMINISTRACIÓ
Y
REDACCIÓ
CARRÉ NOU DE S. FRANCESCH
núm. 27, pis 2.n
BARCELONA.

PERIÓDICH SATÍRICH, HUMORÍSTICH, IL-LUSTRAT Y LLITERARI.

DONARÁ AL MENOS UNS ESQUELLOTS CADA SENMANA.

PREU DE SUSCRIPCIÓ.
FORA DE BARCELONA
cada trimestre
ESPANYA, 6 rals.
CUBA Y PUERTO RICO, 8.
ESTRANGER, 10.

2 CUARTOS CADA NÚMERO PER TOT ARREU.

CASSAT AL VOL.

—¡Vol que l' hi porti, senyora!

—¿*Se cambian talones?* M' entraré á que 'm posin talons y mitjas solas.

—¡Ditxós *Nudo gordiano!* vaya uns exemples de donar á 'ls marits.

QUE DEU LOS GUART.

No venim á trobarlos armats de una *Campana* sino de una *Esquella*.

Ja veuhen que som humils.

La missiò que 'ns guia principalment es agradarlos y ferlos passar un bon rato, qu' en aquest temps en que hi ha mès pá en l' imaginaciò y 'l desitj que á la post, ja es una gran cosa que sostè.

Pero no en vá empunyém l' *esquella*; ni en vá tenim á la nostra disposiciò l' instrument mès ruidòs quan se tracta de fer uns *esquellots*.

Esquellots farém sempre que 'ns convinga, s' enten sense ficarnos en la politica, ni en qüestions de *campanar*, que per aixó no está *L' Esquella de la Torratxa* autorisada, ni tè desitj de incorre en aquell article de la nova lley de imprenta que diu que al periódich que sense poder s' ocupa de politica, se l' hi clavará una multa que fins pot ser de mil pessetas, ó 's durá al sèu director á la presó descontantli 10 ralets per dia, si no la paga.

Per lo tant, ab dir á vostés que á mí m' agrada molt la *llibertad*, y que las mil pessetas si no me las prenian pintadas, no podria pagarlas de cap mès manera, quedo al corrent davant de tots y 'm considero autorisat, per no moure'm del camí recte.

De tots modos jo 'ls asseguro que omplirè 'l número de la manera mès amena que 'm siga possible, y que ja que no puch *fer política*, al menos tindré *política* ab los lectors y 'n tindré per vence la mèva situaciò.

Bastantas cosas hi ha per criticar á Barcelona y fora de Barcelona, y de mès á mès, lo camp de la literatura tréu sempre bona florida.

Ja u' veurán: jo siga com vulga m' enginyaré, y de tot lo que passa 'ls en farè dos quartos cada senmana.

EL NUDO GORDIANO A LA MODERNA.

Jo no sè si als últims del sigle XIX ningú de vostés fora capás de rompre 'l *nudo gordiano*, trobantse en lo cas en que coloca en Seliés al protagonista del sèn célebre drama, de la manera qu' ell ho fa.

Alló d' enviar la dona infiel á l' eternitat, y de anárse'n á la presò ab l' honra de la casa, no tothom tè 'l valor ó la desesperaciò necessaria per intentarho.

*"Aquí tenen lo que **La Esquella** ha fet ballar en vint anys" Número extra de **L'Esquella de la Torratxa**, 1921 (Arxiu Tharrats)*

L'ESQUELLA DE LA TORRATXA I LA SÀTIRA MUNICIPAL

ENCARA que comparteixen ideals, director i col·laboradors, *L'Esquella de la Torratxa* es diferencia de *La Campana de Gràcia* a partir de la tercera substitució –la de 1879-per la seva dedicació preferent a temes barcelonins. *La Campana de Gràcia* queda per a un públic sobretot obrer, que necessita un discurs republicà de lluita de classes; *L'Esquella de la Torratxa* es dedica a un ampli sector urbà d'oficinistes, treballadors qualificats, petits empresaris i botiguers amb inquietuds republicanes, però sense cap mena d'afany revolucionari. El seu públic és relativament culte, està sensibilitzat per les qüestions de defensa de la llengua catalana, i exalta el teatre, la poesia i la literatura en general que es fan al país. Indiferent en l'aspecte religiós i fins i tot contrari *als capellans, venera Jacint Verdaguer com a* poeta i considera que Frederic Soler i Àngel Guimerà (uns anys després hi afegeix Ignasi Iglésias) són els més grans dramaturgs; es declara entusiasta de la sardana i respectuós amb els Jocs Florals, encara que troba massa encarcarats la majoria de poetes; passeja per la Rambla i critica qualsevol millora urbana que pugui representar que s'apugin els impostos municipals, però íntimament es troba satisfet perquè veu que la ciutat creix; malfia de tot el que ve del poder central i es declara contrari a l'exclusivisme català que s'atribueix la Lliga Regionalista, però està disposat a entendre-s'hi abans que amb els lerrouxistes i els representants dels partits dinàstics.

L'Esquella de la Torratxa –l'esmento sempre així, ja que encara que durant molts anys és *La Esquella de la Torratxa* l'any 1911 normalitza el títol i també aplica les normes de l'Institut d'Estudis Catalans-aconsegueix entrar a moltes llars i que els seus números siguin col·leccionats. Se sap adaptar a les mutacions socials i, per exemple, encara que a finals del segle XIX fa broma amb els artistes modernistes que es reuneixen a la taverna-restaurant "Quatre Gats" i se'n riu amb un número imprès en paper d'estrassa, després n'exalta les principals figures com són Rusiñol, Casas, Nonell, Mir, Anglada Camarasa, Picasso, Opisso i d'altres. Santiago Rusiñol es converteix en el gran col·laborador de *L'Esquella de la Torratxa*, on setmanalment i per espai de molts anys publica un "Glossari" sota el pseudònim "Xarau". Aquesta persistència, ajudada en ocasions pels redactors de la casa quan Rusiñol és de viatge, acrediten el pintor i escriptor com a articulista; perquè, malgrat haver creat la secció per estrafer i ridiculitzar el glossari que Eugeni d'Ors "Xenius" publica diàriament a *La Veu de Catalunya*, la capacitat creativa de Santiago Rusiñol s'imposa i la columna, variable en la seva extensió, aconsegueix tenir un ritme propi.

BARCELONA 11 MARS 1898
NUMERO 1000
LA ESQUELLA
DE
LA TORRATXA
J. Blanco Coris
PREU 2 RALS
ANY XX

La redacció de ***L'Esquella de la Torratxa*** *en plena activitat, a finals del segle passat (Arxiu Tharrats)*

L'Esquella de la Torratxa té un format més petit que *La Campana de Gràcia* i resulta més còmode de llegir. Les primeres mides són 393 x 280 mm, per a passar a 278 x 192 mm i seguir amb 303 x 225 mm. La seva paginació va creixent i de les quatre primeres pàgines arriba a setze a mesura que té més audiència. Crea diverses seccions i tracta l'actualitat de les estrenes teatrals, dels llibres editats i de les exposicions d'art, i s'interessa també per l'esport i especialment pel futbol quan s'adona que el públic segueix amb interès els partits entre clubs rivals. Alcaldes i regidors de l'Ajuntament de Barcelona són les principals peces a abatre amb les caricatures i els comentaris irònics que publica sense pau ni treva. D'aquesta manera crea una iconografia i forma una manera de pensar.

Ricard Opisso i les seves "multituds"

A més dels dibuixants ja esmentats, un mestre del dibuix català molt important per a la difusió de "L'Esquella" és Ricard Opisso.

Ricard Opisso i Sala (Tarragona, 1880 – Barcelona, 1966) arriba a *L'Esquella de la Torratxa* com a dibuixant ja format. Ha fet les primeres armes a "Luz" (1898), *Quatre Gats* (1899), *Joventud* (1900) i *¡Cu-Cut!* (1902). A *L'Esquella de la Torratxa* comença a publicar al número 1771, de 6 de desembre de 1912. Ho fa, com he escrit alguna altra vegada, dibuixant una senyoreta de les anomenades de vida alegre, abrigada amb un gran renard, que rebutja les propostes d'un senyor que li vol posar pis perquè existeix l'impost d'inquilinat i ella pensa que no el podrà pagar.

Opisso s'encarrega durant anys, però d'una manera interminent, de fer portades, contraportades i pàgines centrals de *L'Esquella de la Torratxa*. És tanta la seva habilitat per a donar categoria i interès ciutadà a les escenes més habituals i per a destacar els aspectes més importants de les manifestacions que convoquen multituds, que els lectors creixen quan ell publica i alguns perden l'interès quan deixa de fer-ho. I com que les absències són provocades moltes vegades per la mala entesa econòmica entre l'editor i el dibuixant, el primer a la fi sempre claudica per recuperar el seu "caricaturista-estrella".

Són especialitat de Ricard Opisso els dibuixos de "multituds". Els comença a insinuar a *¡Cu-Cut!*, però és a *L'Esquella de la Torratxa* on els dóna l'amplitud necessària per tal que el públic quedi meravellat davant la seva capacitat de situar en un full de paper un gran nombre de personatges que actuen independentment, però sense trencar mai l'harmonia del conjunt.

He seguit amb atenció aquests dibuixos de "multituds" i em sembla poder afirmar que el primer pròpiament dit el publica Opisso al número 2116 de "L'Esquella", d'1 d'agost de 1919, i que no es decideix a continuar aquesta manera de fer fins al 1922. És, però, a partir de setembre de 1923, quan el cop d'estat de Primo de Rivera implanta la Dictadura i la censura prohibeix els temes polítics, quan el dibuixant troba una bona sortida professional realitzant escenes ciutadanes. Aquestes són de dues menes: les primeres, treballades en el dibuix i plenes d'encertades observacions de la realitat; i les segones, aninotades i amb moltes concessions a la broma fàcil, encara que psicològicament molt apropades a la manera d'ésser dels ciutadans més populars. La Rambla amb les obres del "metro", la plaça de Catalunya, els banys de la Barceloneta i els berenars a l'escullera; els tramvies de tot l'any i el tren dels diumenges d'estiu; les festes majors amb els balls de carrer o d'envelat; les tardes de futbol i moltes altres escenes de la vida quotidiana troben en Opisso el seu gran dibuixant. Aconsegueix tant d'èxit que una selecció de "multituds" és reproduïda en àlbum i el dibuixant rep l'any

1926 un banquet d'homenatge, que se celebra al restaurant del Parc de la Ciutadella; alguns comensals es barallen entre ells, fet que Opisso aprofita per dibuixar una nova "multitud" que reprodueix l'escena.

La presència d'Opisso a *L'Esquella de la Torratxa* és també significativa els primers anys de la Generalitat republicana. Observant els seus dibuixos s'hi pot veure com els sectors nacionalistes i amb més tradició dins del republicanisme català passen de la mitificació de la figura de Francesc Macià al desencís per les accions del govern català i per les limitacions autonòmiques. És il·lustratiu en aquest aspecte un dibuix d'Opisso rememorant la data de la proclamació de la República a l'Ajuntament de Barcelona on es veu Lluís Companys i quatre persones més –una d'elles el mateix dibuixant– fent crits republicans davant la mirada sorneguera i l'actitud displicent de quatre funcionaris municipals d'uniforme.

L'estil d'Opisso fent "multituds" és imitat per altres dibuixants d'humor –entre ells Francesc Mestres i Josep Altimira– però mai no serà superat.

Ricard Opisso és col·laborador en moltes publicacions catalanes. El tornarem a trobar quan tractem de *¡Cu-Cut!* i *Papitu*, però si féssim la llista completa veuríem que és molt llarga. Deixa de col·laborar a *L'Esquella de la Torratxa* l'any 1934, moment en què el setmanari, que ja no és dels editors López, fa un decidit tomb cap a un humor més jove i de l'absurd. Aquest li ve de models italians i els seus practicants més notables són Avel·lí Artís-Gener "Tísner", Pere Calders "Kalders", Josep Escobar i altres dibuixants que des d'un temps abans publiquen al setmanari. Val a dir que és un humor poc comprès i que *L'Esquella de la Torratxa* continua una fatal decadència de la qual, paradoxalment, la salva la guerra civil.

Confiscada per un grup de dibuixants del PSUC, entre els quals figuren Tísner, Kalders, Alloza, Bofarull, Subirats, Clusellas "Nyerra", i Goñi, és impresa pel sistema offset i presenta, dins d'una moderna compaginació, un seguit d'acudits i de comentaris amb notable enginy. Els grups i les persones afectades per les bromes de *L'Esquella de la Torratxa* de la guerra civil –especialment els anarquistes, que són objecte de moltes de les sàtires– s'enfaden i fins volen assaltar-ne la redacció, però el conjunt de lectors s'ho passa bé i troba motius de diversió dins el constant neguit que provoca la guerra civil. *L'Esquella de la Torratxa* deixa de publicar-se al número 3096, de 6 de gener de 1939, encara que és possible l'existència de material preparat per a un altre número.

La col·lecció de *L'Esquella de la Torratxa* és més important que la de *La Campana de Gràcia*, malgrat l'interès d'aquesta última, perquè els continguts són menys doctrinals i es troba oberta a tota mena d'interessos socials i ciutadans; disposa dels millors dibuixants i caricaturistes, així com de notables col·laboradors literaris. Publica números especials de gran qualitat i els seus almanacs són un recull d'excel·lents dibuixos.

ELS ANYS ANTERIORS A L'EXPOSICIÓ UNIVERSAL DE 1888

La premsa humorística i satírica creix en títols, tant a Barcelona com a la resta de Catalunya, a partir de 1880. Les publicacions són, en general, de curta durada i obeeixen a uns plantejaments molt tradicionals dins del seu camp, però el fet important és que augmenta el nombre de setmanaris i revistes en català.

A Barcelona es publiquen l'any 1880 l'*Almanach dels Troneras*; els dotze números de *Lo Romanso de Barelona*; els vuit de *La Campana*, que substitueix *La Campana de la Unió*; els onze de *L'As d'Oros*; l'únic de *Lletras*; els dos de *La Teula de Barcelona* i els cinc del seu continuador *La Teula*, publicació intensament anticlerical. Girona és l'única població de la resta de Catalunya que aquest any ofereix premsa humorística o satírica. Ho fa amb *Alló*, "periódich incolor i sense malicia" que no dura gaire; i amb *Lo Punt de les Donas*, que aconsegueix més d'un any publicació setmanal.

L'any 1881 ofereix a Barcelona les novetats de l'almanac *L'Apaga Llums*; els sis números de *La Roja*; l'únic de *Lo Llengut*; els tretze de *La Pescatera de Barcelona*, que primer surt com *La Pescatera* i proposa un suplement titulat *Senyor Rosquillas*; també hi ha *Lo Senyor Mariano* amb tres números i *Lo Senyor Canons* amb dos; *La Sardana* amb disset números; *Lo Sach de Gemechs* amb tres; i *Galeria d'Esquitxos Literaris*, que només conec pel títol. La publicació més important de l'any és *La Tramontana*, setmanari que porta el següent subtítol: "Periódich vermell. Salut pública. Interessos populars". Dirigit per Josep Llunas, que algunes vegades signa com "Lo Dimoni Gros", és intensament anticlerical i decididament obrerista. Arrela i, encara que pateix diverses suspensions, es publica per espai de setze anys. Ofereix il·lustracions i caricatures a tota pàgina, algunes signades pel notable dibuixant PedroÉriz. També edita almanacs. *La Tramontana* és una publicació que ajuda a comprendre com és al final del segle XIX un sector important de l'obrerisme a Catalunya. Pel que fa a altres poblacions catalanes, a Vilanova i la Geltrú es publiquen els quatre números de *Lo Xiulet del Carril de Vilanova y Geltrú* i l'únic número conegut de *Romanso de Vilanova*, amb dibuixos humorístics i textos en vers.

Les novetats periodístiques de 1882 a Barcelona, pel que fa a la matèria que aquí es tracta, són els vuitanta-nou números de *La Vespa*, que es publica fins al 1883; els set de *L'Avi Vell*; els cinc de *Lo Fuet*; i almenys un de *La Lluna*. A Sabadell es publiquen *La Pubilleta* i *Ja som cuatre*; a Girona *Lo Fuet*; i a Tortosa *La Xurriaca*. Tots quatre són de molt curta durada.

L'any 1883 porta a Barcelona els sis números de *La Bugadera* i els vint-i-dos de *La Caricatura*, setmanari bilingüe, a més dels números únics de *L'Estudiant*, *Lo Llampech* i *Lo 23 d'abril*. A Vilanova i la Geltrú s'intenta repetir sort humorística amb *L'Àngel del Campanar*, amb capçalera dibuixada per Joan Llaverias, i que només publica deu números; amb *Fruyta del temps*, *La Llumanera de Vilanova y Geltrú*, *Lo Pagés* i *La Rialla*, que encara són de més curta durada. Lleida s'estrena en aquesta mena de premsa amb *Lo Garbell*, que només comptabilitza divuit "remenades".

Pel que fa a 1884, a Barcelona es publiquen els primers números de *Los Amichs Tintorers* i *Lo Nou Guerrer*, dues revistes humorístiques-literàries destinades als socis de les respectives entitats de les quals prenen els títols. També surten *La Bomba*, amb cinc números, i *La Rambla*, amb tres. Vilanova i la Geltrú és l'única població de la resta de Catalunya que aquest any ofereix premsa humorística amb tres títols: *Lo Didot* i *Lo Xerrapeta*, que només treuen el primer número, i *La Pubilla de Vilanova y Geltrú*, que edita quatre números.

Arribats a 1885, trobem com a noves publicacions humorístiques a Barcelona el número únic de *Lo Actor Comich*, els tres d'*Esgarrapadas*

Barcelona a principis del segle XIX. Portal del Mar a l'època que la capital de Catalunya, encara emmurallada, comença l'expansió social i cultural que trobarà la seva expressió més genuïna en la Renaixença i el catalanisme. Biblioteca de Catalunya (Foto Ramon Manent)

poéticas i les trenta-una "batallades" de *La Honorata*. A Vilanova i la Geltrú es publiquen els tretze números de *L'Angelet del Campanar*, que és com una continuació de *L'ngel del Campanar* i que tindrà diverses èpoques. Manresa edita *Lo Torronyau*, títol que recorda el nom d'una campana de la ciutat. La publicació té èxit i arriba fins al 1887, amb vuitanta-set números.

L'any 1886 és d'intents fallits a Barcelona, amb un número o poc més de *La Banya Gracienca*, *Lo Darrer Frare*, *Lo Frare Llech*, *Lo Pschutt* i els tres números de *La Llumanera*. També es publica un número de *Lo Pep Miquel* en benefici de l'actor còmic del mateix nom. A Badalona comença a sonar *La Trompeta*, bilingüe però amb predomini del català, que veu tallats en sec els seus tocs en el número trenta-vuit, ja dins l'any 1887, per haver ferit les orelles d'una personalitat local. A Sabadell surt *L'Ase del Mamet* i a Terrassa ho fa *Lo Barret*, tots dos de molt curta durada. A Vilanova i la Geltrú *L'Angelet del Campanar* estrena una segona època amb quinze números i *La Cuyna* comença a servir "àpats una vegada cada quinze dies (y encara gràcias)". És aviat suspesa per problemes amb les autoritats locals.

Poques i fugisseres són les novetats que ofereix l'any 1887 a Barcelona, on només es publiquen els primers números de *Salsas Poèticas* i *La Trompeta del Jovent*. A Mataró, presentat com a suplement d'*"El Mataronés"*, és editat *Lo Regidor Matheu*, que, amb un únic número, és la primera publicació plenament catalana de la capital del Maresme. A Sabadell surt *Lo Polisson* i a Granollers, arribades les festes del Carnaval, és editada *La Careta*. A Vilanova *L'Angelet del Campanar* prova una tercera època i plega al cap de tretze números. A Tarragona surten vuit o deu números de *Lo Barral*, que es declara "orga dels pagesos".

L'impuls ciutadà que, malgrat totes les traves que troba, representa per a Barcelona l'Exposició Universal de 1888 fa que siguin moltes les iniciatives editorials. Entre elles figura la publicació de més premsa humorística i satírica en català. L'acceptació del públic és desigual i més aviat baixa, llevat pel que fa al setmanari *La Tomasa*, del qual faré una especial menció. Una nova sortida de *Lo Mestra Titas* és la segona en continuïtat, amb seixanta-set que permeten que la publicació arribi fins al 1890. *L'Espurna* publica vint-i-un números, *Don Pancho* dotze i *La Llagosta* quatre; *Lo Porró* i *Lo Tio Quico* s'han de conformar amb el número de presentació, mentre *La Campana del Passeig de Gràcia* i *Esquellot de l'Isern* són publicacions motivades per funcions teatrals de benefici. També hi ha *Lo Rovell de l'Ou*, publicació humorística i artística que he trobat esmentada a diverses relacions. Pot ésser un precedent de la revista manuscrita *Il Tiberio*, que entre 1896 i 1899 realitza un grup de joves artistes que es reuneix a la taverna El Rovell de l'Ou i que Francesc Fontbona ha estudiat amb molt d'encert. Finalment, a Vilanova i la Geltrú hi ha la segona època de *La Cuyna*, que arriba fins al número vint-i-nou.

Oració

QUE, EN TEMPS DE PLUJA, DEUEN RESAR LAS BONAS NOYAS QUE VULGAN DEMANAR A NOSTRE SENYOR UNAS BONAS FESTAS.

¡Oh, bon Jesús que ets al cel!...
Tu que ets agradat de festas,
ara que és festa major
y vindrá'l festejador
¡vúlgans dár testa complerta!

Un gran núvol tapa'l sol
y la pluja cau seguida;
un gran núvol tapa'l sol
y ens entra un gran desconsol
y se'n fuig nostra alegria.

¡Oh, bon Jesús que ets al cel,
somriu a las tevas fillas!
¡Somriu amorosament
del nostre gran sentiment
al veure que fa mal día!

Que si somrius, bon Jesús,
fugirán plujas y foscas
y tot s'omplirá de llums
y de cants y de perfums
y de resplandors de gloria.

¡Som unas noyas humils
que t'ho demanem plorosas!
¡Nosaltres te prometem
que sempre t'estimarem,
bon Jesús, si ara'ns escoltas!

¡Fes que'l cel se torni blau
y la terra ben florida!
Ens posarem els vestits
que son tallats y cusits
ab las nostras mans petitas

Y sortirem pels carrers
que s'omplirán d'alegría;
y sortirem pels carrers
ab els rostres riallers
com un vol d'aucells que xisclan.

Amunt y avall dels carrers
passarem aquestas festas;
saltarem y ballarem
y riurem y cantarem
ab una gran ignoscencia.

Que tu ja sabs, bon Jesús,
que som bonas y senzillas;
que sempre t'hem estimat
y que només hem pecat
de pecats que't fan somriure.

¡Bon Jesús, t'estimem molt!...
¡Y si tu també'ns estimas,
fes un somriure suau
y el cel se tornará blau
y passarem un bon día!
Amen.
POMPEU CREHUET.

MIL SET TOCS POC VIBRANTS DE LA TOMASA

A molt poques publicacions setmanals –especialment entre les de caire humorístic– els és donat el privilegi d'arribar al número mil. *La Tomasa* ho aconsegueix. Amb el nom d'una de les campanes de la catedral de Barcelona i sense tenir res a veure amb *La Tomasa* que fa funcions de suplència de *La Campana de Gràcia*, es publica per primer cop al mes de setembre de 1888 i arriba fins al número 1007, de 28 de desembre de 1907. Són més de dinou anys de continuada edició setmanal, que examinats dins d'una perspectiva general, tenen molt poca entitat. *La Tomasa* és, en general, una publicació d'humor mansoi i per a passar l'estona. Els seus col·laboradors, tant els gràfics com els literaris, destaquen en altres revistes, com passa amb "Picarol", Conrad Roure, Emili Coca i Collado, Lluís Millà i altres, però no ho fan en aquesta. Amb format 278 x 193 mm, molt semblant al de *L'Esquella de la Torratxa*, sembla com si *La Tomasa* sigui el periòdic d'humor d'un públic que vol distreure's llegint en català sense significar-se políticament. Una de les seves seccions més reeixides és "Galeria de Celebritats", on ofereix les caricatures de les personalitats més notables.

ELS DARRERS ANYS DEL SEGLE XIX

Los Amics Tintorers comencen una segona època l'any 1889, que té una durada irregular fins al 1892. També l'any 1889 surten a Barcelona els cinc números de *La Papallona* i a Vilanova hi ha *La Nova Cuyna*, que n'edita vint.

Uns quants escriptors festius, que col·laboren gratuïtament a *La Campana de Gràcia*, *L'Esquella de la Torratxa* i *La Tomasa*, publiquen l'any 1890 a Barcelona el setmanari *La Cigala*, del qual només treuen onze números. Del mateix any són l'únic número de *La Gresca!* i els tres d'un nou *Lo Pregoner*. A Sabadell apareix *Lo Gitano Blanch* i a Reus *La Pipa*, tots dos amb molt pocs números de durada.

L'any 1891 és més abundant en títols, especialment a fora de Barcelona. A la ciutat comtal, el 5 de gener surt el primer número de *La Barretina*, que el primer any és una publicació humorística, encara que després es fa més política i arriba fins al número 279, de 15 d'abril de 1898. Altres publicacions de l'any són els números únics de *La Cigaleta* i *L'Orga de Rahons*, tots dos de *L'Esparver*. *L'Esquellot d'en Fornaguera*, que és per al benefici de l'actor del mateix cognom, i un *Niu del Nort*, que fa broma amb el modernisme i el teatre d'Ibsen. A Sabadell es publiquen set números de *La Cotorra*, divuit de *La Primavera* i possiblement només un de *La Trompeta*; a Terrassa cinc números de la segona època de *Lo Barret*; a Reus quatre números de *Moro de Foch*, set del bilingüe *"Reus Alegre"*, quaranta-dos de *Reus Literari* i uns quants, molt pocs, de *La Trompeta*; a Manresa el número, possiblement únic, de *La Lluna*; i a Montblanc, *La Campana de Sant Joan*, mensual i gairebé clandestina, que és la primera publicació humorística i satírica de la ciutat.

La tercera època de *Los Amics Tintorers* de Barcelona comença l'any 1892 i acaba al mes d'octubre de 1893. Altres publicacions humorístiques són *La Fura*, amb cinc números, *"La Nueva*

Núm. 1 Segona setmana de FEBRER 1899. 10 céntims.

QUATRE GATS

PUBLICACIÓ ARTÍSTICA-LITERARIA

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ
CARRER MONTESIÓN
BARCELONA

Dibuix de **RAMON CASAS**

Cotorra", bilingüe, amb vint-i-cinc, i *Lo Pregoner* amb molt pocs. A Manresa surt *L'Arengada*, que compta els números per "barrils" i només en publica sis.

Amb *La Campana del Novetats*, número editat en benefici de l'actor Joan Oliva, els tres números de *La Papallona* i una *Setmana Cómica*, de la qual només conec el títol, queda establert quines són les noves revistes humorístiques publicades a Barcelona l'any 1893. A Sabadell apareix amb poca fortuna *La Llansadora* i a Sant Feliu de Guíxols surt *Cap y Cua*.

L'any 1894 es publiquen a Barcelona l'únic número de *L'Agüelo* i els trenta-quatre de *Frare Mostén*. A Sabadell s'editen els disset números de la segona època de *La Cotorra*; a Terrassa tres o quatre números del mensual *L'Esparver*; i a Reus comença a sonar *La Trompeta*, que fa tocs al llarg de tres anys.

La Camama d'en Calsas, suplement de *La Barretina*, i *La Barrina* són setmanaris de número únic l'any 1895 a Barcelona. A Llagostera surten sis números de *La Trompeta* i a Lleida es publica el número únic de *La Pua*.

Anís de Frare amb quaranta números, *La Punta* amb dos i *L'Eco del Foment* amb un són noves publicacions humorístiques a Barcelona l'any 1896. A Mataró surt el número únic d'*El Milindri*; a Sabadell *Los Espolsadors* arriba a nou números; a Granollers *La Papallona* treu gairebé cinquanta números; i a Manresa *La Campana de la Guia* edita cinc números com a mínim.

L'any 1897 arriba a Barcelona amb l'únic número de *Coloraines*, suplement d'*Anís de Frare*. Amb una nova sortida, *Mestre Titas* aconsegueix un millor passar que li permetrà arribar fins al març de 1900, amb cent quaranta-tres números; *L'Olla*, que publica prospecte per presentar-se i almanac per acomiadar-se, només arriba als dotze números i *La Machina*, periòdic bilingüe que es publica a la barriada de la Barceloneta, fa unes quantes "issades". A Sabadell es publiquen quatre números de *Lo Full de Paper* i a la capital del Baix Camp surten tres números de *Reus Tranquil*, promogut per Cosme Vidal i on Joan Puig i Ferrater, encara estudiant, fa públics els seus primers versos.

QUATRE GATS I ALTRES PUBLICACIONS

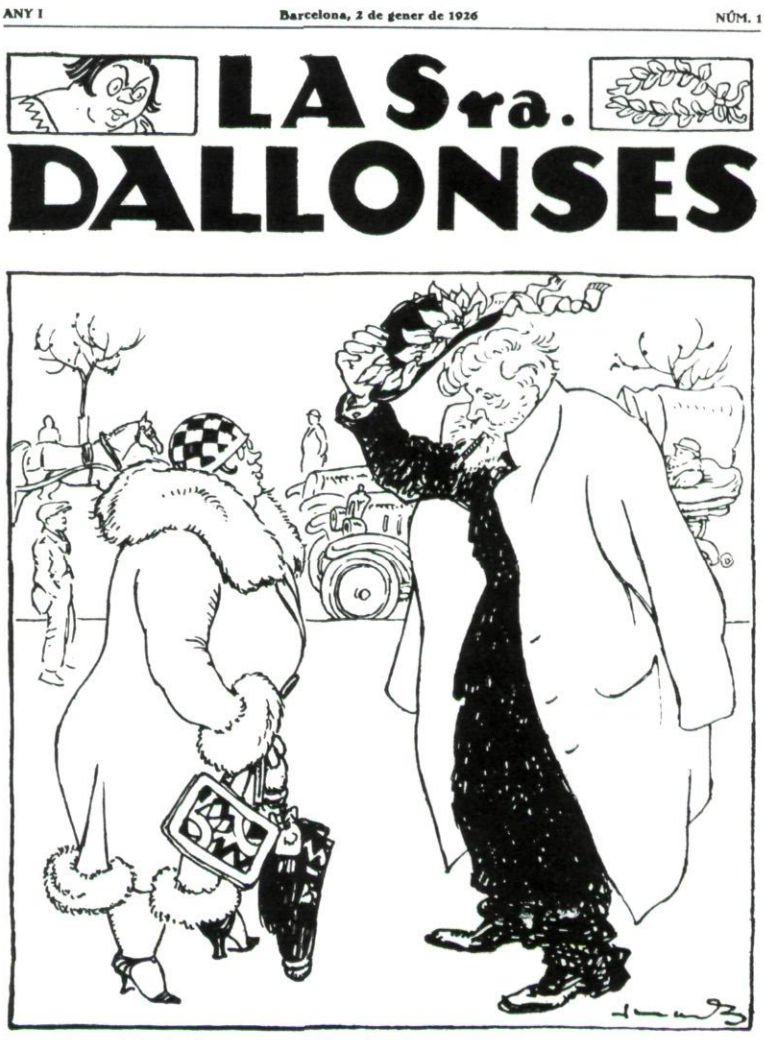
ENCARA que *Quatre Gats*, setmanari editat a Barcelona entre la segona setmana de febrer i el 15 de maig de 1898, és normalment considerat artístic, també té una forta intenció humorística que em porta a incloure'l en aquest treball. Publicat per Pere Romeu per donar

més projecció a la taverna d'artistes "Quatre Gats" que ha obert al carrer Montsió i que és lloc de trobada dels modernistes, disposa de quatre pàgines per número, amb un format de 332 x 236 mm. De la part literària s'encarrega Miquel Utrillo i de l'artística Ramon Casas. Les portades les dedica a reproduir un dibuix i en els setze números de la col·lecció, modernament divulgada en un acurat facsímil i juntament amb *Pèl & Ploma* per l'editorial Ausa que dirigeix Albert Estrada i Vilarrasa, hi figuren obres de Casas, Nonell, Canals, Mir, Opisso, Bonnín i altres. L'estil desenfadat d'Utrillo i les composicions humorístiques premiades en un concurs sobre el tema dels gats –una d'elles d'Eugeni d'Ors– que publica *Quatre Gats*, així com altres treballs en broma que insereix en els darrers números, proven que *Quatre Gats* es troba a cavall entre l'art i l'humor. Enric Jardí ha estudiat aquest setmanari en el seu llibre sobre l'època de *Quatre Gats*.

El mateix any 1898 es publica a Barcelona l'únic número de *Lo Doctor Camamilla*. A Sabadell surt, segons sembla, *La Manxiula*; a Manresa tenen *La Llanterna*, que arriba fins als deu mesos de vida; a Reus es publiquen setze números de *Lo Ventall*, que es canvia per *Lo Lliri* i aconsegueix ésser publicat fins al número vint-i-tres; a Sant Feliu de Guíxols *Lo Trapacer* fa trenta-set "trapaceries" i a Figueres es publica l'únic número de *Lo Banyeta* amb motiu d'un ball de Carnaval.

Lo Frare Mostén intenta una segona època a Barcelona l'any 1899, amb un únic número. També a Sabadell hi ha un sol intent de *La Fura* i a Reus es publiquen un número de *L'Olla dels 13*, set de *Lo Camell* i vint-i-vuit del notable quinzenari humorístic i literari *La Palma*; a Cervera disposen, segons sembla, d'*El Jo* i a Lleida dels catorze números de *La Mala Senmana*, dels quatre de *Lo Maco-Lindo* i dels cinc de *La Rialla*.

El darrer any del segle XIX, 1900, és de números únics a Barcelona amb *La Bugadera*, *La Pedregada* i *Romansos nous*, de dos amb *Ja Plou* i de quatre amb un nou setmanari que utilitza el títol *La Rambla*. A Vilanova i la Geltrú, que porta un llarg període de silenci pel que fa a publicacions

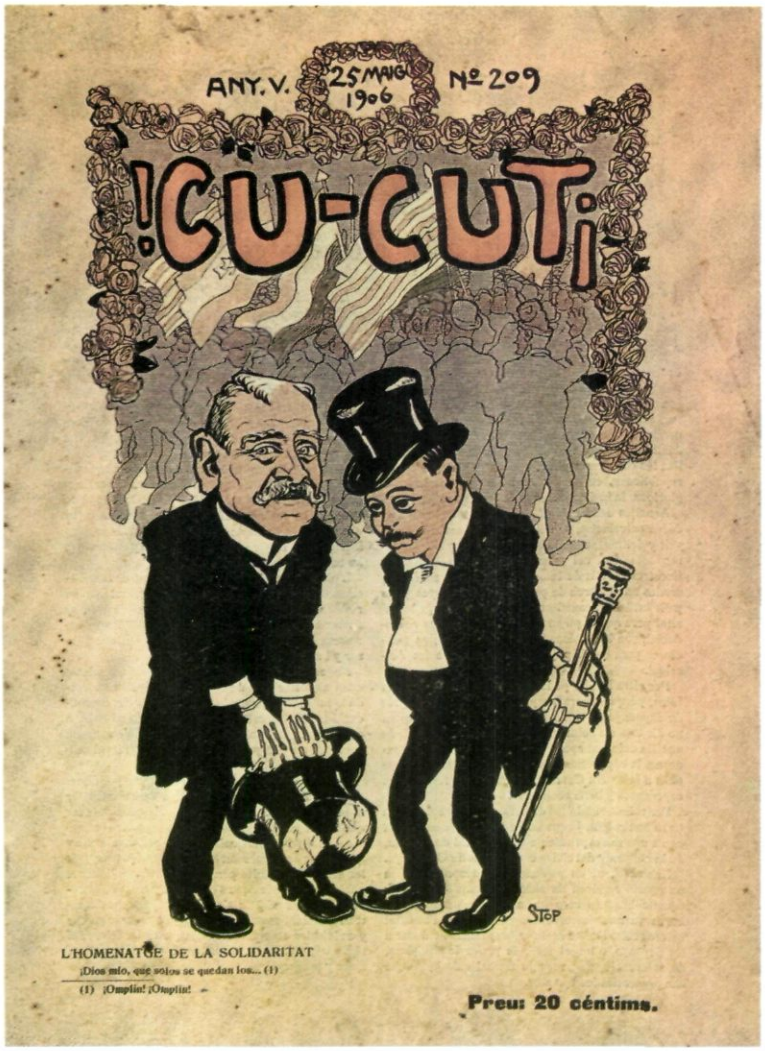

ANY I — Barcelona, 2 de gener de 1926 — NÚM. 1

LA Sra. DALLONSES

– *Apa, amic Russinyol, que amb tant de llorer ja podeu estar ben estofat!*

humorístiques, surt l'únic número, velografiat, de *La Ploma* i a Palafrugell es fa anar per poc temps *Les Estisores*.

Poques novetats porta el segle XX en el tema que tractem, ja que a Barcelona es troben els títols, sense més dades, de *La Perdiu* i *El Noy* i el número de benefici teatral *Sabata d'Or*. A Sabadell surt només un cop a passejar *La Fadrinalla* i a Manresa s'encén tres vegades *La Llumanera*. El domini de *La Campana de Gràcia*, de *L'Esquella de la Torratxa* i de *La Tomasa* dins la premsa humorística en català és gairebé absolut. El panorama canvia l'any 1902.

¡CU-CUT!, L'INTEL·LIGENT HUMOR POLÍTIC DE DRETES

LA victòria de la candidatura dels "quatre presidents" a les eleccions a diputats a Corts de l'any 1901 i l'entrada d'una forta representació de regidors de la Lliga Regionalista a l'Ajuntament de Barcelona, dominat pel lerrouxisme, són fets determinants perquè es publiqui a partir del 2 de gener de 1902 el setmanari *¡Cu-Cut!*. Des de temps abans, els polítics de la Lliga, conscients que el seu missatge és ben rebut per un sector en constant creixement de l'electorat català, tenen el desig de contestar amb les mateixes armes d'humor i de sàtira els atacs que reben des del sector republicà català, tan ben representat per *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*. I els mateixos polítics pensen, amb encert, que una publicació humorística també els serà útil per a lluitar contra el centralisme governamental i per a rebaixar la influència dels partits declaradament dinàstics. D'aquesta confluència d'interessos sorgeix *¡Cu-Cut!*, subtitulat "setmanari de gresca ab ninots", que des de posicions de dreta utilitza l'humor amb intel·ligència i encert artístic.

¡Cu-Cut! és gestat a la redacció del diari *La Veu de Catalunya*. Francesc Cambó hi dóna el títol; el llibreter Josep Baguñà accepta encarregar-se de l'edició; el redactor Manuel Folch i Torres es responsabilitza de la part literària; i l'enginyer industrial i dibuixant Gaietà Cornet, que ha deixat *L'Esquella de la Torratxa* i col·labora a *La Veu de Catalunya* amb acudits polítics, accepta cuidar-se dels aspectes artístics. Des del primer número també hi és Joan Llaverias. Cornet realitza una cruel però encertada portada en la qual un pagès rodanxó, cofat amb barretina vermella, fa anar una premsa on són aixafats els cacics. *Sanguis cacicorum semen catalanistarum* diu al peu del dibuix, que porta com a títol *La feyna de la premsa catalana*. És tot un programa que es compleix al peu de la lletra al llarg d'onze anys i que finalment provoca la mort de la publicació.

Pel que fa a Gaietà Cornet (Barcelona, 1878-1945) i Joan Llaverias (Vilanova i la Geltrú, 1865 – Lloret de Mar, 1938), dos grans dibuixants que representen molt dins de *¡Cu-Cut!*, m'identifico amb el criteri de Joan-Josep Tharrats i ja tornaré a Llaverias quan expliqui la sobtada mort del setmanari. Considero, però, que he de dedicar una atenció més especial a Joan G. Junceda (Barcelona, 1881 – Blanes, 1948), tercera (o primera) gran figura del setmanari i del dibuix contemporani a Catalunya.

Junceda es fa artista i ciutadà de Catalunya a *¡Cu-Cut!*. Hi comença a publicar el 1903, quan el setmanari ja porta un any de vida. Res fa endevinar en aquells primers dibuixos d'un jove que encara no ha fet els vint-i-dos anys i que parla castellà, perquè les seves dues branques familiars no són catalanes, que dintre seu hi ha un gran potencial creatiu, que des del vessant de l'humor s'orientarà a favor de la nacionalitat catalana. La bona acollida que troba i els coneixements que ràpidament aconsegueix, tant fullejant

2 JANER 1902 ANY I N.º 1

¡CU-CUT!

Barcelona *Escudellers, 54*

LA FEYNA DE LA PREMPSA CATALANA

Sanguis *cacicorum* semen *catalanistarum*

(Tertuliá, 2.ª edició.)

revistes estrangeres com escoltant converses de redacció, fan que treballi el seu estil. Es fixa especialment en la subtilitat dels artistes japonesos i dóna als seus dibuixos un alè de naturalitat catalana, ja que mai no abandona el sentit popular. Observa els fets de la vida diària, tant els polítics i socials com els que semblen menys interessants de tan habituals que són, i els sap treure punta. Els seus acudits gràfics i les seves il·lustracions aviat desperten l'interès del públic més variat, ja que toca molt bé tots els registres de l'humor. Els nous amics, el desplegament del catalanisme polític i el casament amb la blanenca Rosa Portas, fan de Joan G. Junceda el primer seguidor dels seus propis dibuixos, que quan es publiquen exalten la catalanitat dels lectors i també provoquen greus problemes.

Junceda és, personalment, tímid i beatífic, però alguns dels seus acudits encenen els ànims. És, doncs, un agitador? Ni pensar-ho; és, senzillament, un dibuixant que es lliura a les idees en què creu i que són les predominants en l'ambient en què viu. I com que disposa d'una gran capacitat de síntesi posa en relleu i fa que esclatin situacions conflictives que porten temps gestant-se. És ben conegut que un petit dibuix de Junceda relatiu a l'anomenat Banquet de la Victòria – *"Ah, serán paisanos"*, comenta un militar uniformat d'una manera fastuosa – provoca l'assalt de joves oficials a les redaccions de *¡Cu-Cut!* i *La Veu de Catalunya* i és l'origen de la Llei de Jurisdiccions, tan funesta per a la premsa d'oposició. L'acudit, vist en solitari, és fins i tot mansoi, però situat en el context d'un setmanari que es riu constantment dels militars per les seves derrotes al nord d'Àfrica i que també fa broma amb la bandera espanyola pintant-la com a "taparrabos" d'un senyor que a l'estiu va a banyar-se a la platja, explica la ira dels militars i que el poder establert a Madrid ho aprofiti per controlar més la premsa. Arran d'aquella caricatura *¡Cu-Cut!* és suspès i se'n prohibeix l'intent de canviar-ne el títol pel de *Garba*, publicació artística de la casa.

Aquesta capacitat de Junceda per a provocar –inconscientment, torno a repetir-ho– problemes amb els seus dibuixos no s'exerceix tan sols a *¡Cu-Cut!*. També la posa en pràctica quan col·labora a *La Tralla* i a *Papitu*, setmanaris que ja trobarem.

A *¡Cu-Cut!*, setmanari amb format de 270 x 185 mm, molt semblant al del seu gran rival *L'Esquella de la Torratxa*, hi dibuixen també Feliu Elias "Apa", Lola Anglada, Ismael Smith i Ricard Opisso, entre altres. Manuel Folch i Torres "Lleixiu", Josep Morató "Virolet", Manuel Urgellés "Xim-Xim" i Eduard Cola i Vallmajor "K.O.K." en són els principals redactors. El setmanari pateix suspensions i ha de pagar fortes penyores, adversitats administratives que aguanta perquè creu realitzar una tasca que la Lliga Regionalista necessita i li agraeix. Però, arribat el número 518, de 25 d'abril de 1912, una caricatura en portada de Joan Llaverias, que representa el mestre Lluís Millet com Orfeu que amanseix l'ós madrileny i altres animals de la capital amb uns concerts a Madrid de l'Orfeó Català, aixeca moltes protestes. Els prohoms de la Lliga, que veuen en perill uns tractes polítics que fan amb el govern, desautoritzen la gent de *¡Cu-Cut!* i aconsellen la suspensió del setmanari. L'editor i els principals redactors se senten ofesos pels que –segons diuen en un full volant– *"oblidant tot l'esforç que hem aportat a la causa de la pàtria, ens desautoritzen i ens qualifiquen de grollers i de pertorbadors d'una obra de pau"*. Deixen de publicar *¡Cu-Cut!* i es dediquen a *En Patufet*, publicació que ja trobarem, i als llibres per a infants.

Un any després, el 6 de novembre de 1913, surt un nou *¡Cu-Cut!* amb finalitats electorals, que és desautoritzat i considerat apòcrif per l'editor Baguñà en una carta que publica *La Veu de Catalunya*. En el *¡Cu-Cut!* ressuscitat Apa i Opisso són els principals dibuixants i també hi publiquen acudits gràfics Romà Bonet "Bon", Joan Grau Miró i Valentí Castanys. El setmanari s'acomiada amb el número 31, de 4 de juny de 1914, on reconeix que no ha aconseguit captar el públic.

Durant l'any 1902 es publiquen a Barcelona els números únics de *La Llumanera* i *El Perdigot*; els dos de *La Garsa* i *Zarathustra*, els cinc de *L'Almogaver*, els nou d'*El Rector de Vallfogona* i els

BARCELONA 31 D'OCTUBRE DE 1903 — CINCH CÉNTIMS — ANY I.—NÚM. 1

LA-TRALA

SETMANARI SATIRICH

No 'l equivoqueu ab el d'enfrente * Mudará 'l petadó cada setmana

DIPUTACIÓ, 295 — SURT ELS DISSABTES

En lo qu' ha vingut á parar en Lerroux

EL CARRETER.—Home, senyor «Lajandro»: si no li sab mal m'haurá de tornar á escriurer aquella carta d'ahir. Sí: perque, quan la d ona lleigís allò de la m.....a y las p.....s y els j.....s, me diría que aquí á Barcelona m'hi tornat m olt brut.

tretze de *La Perdiu ab salsa*, amb el seu suplement *Sabis i sebas*. Aquest darrer setmanari vol ridiculitzar els polítics de la Lliga i *La Veu de Catalunya*, coneguda humorísticament com *La Perdiu* pel dibuix que figura a la seva capçalera. A Sabadell apareixen *La Canonada*, *Guignol* i *La Pedregada*, tots tres amb molt pocs números; a Figueres es diu que surt *L'Enderroch* i a Tàrrega es publiquen cinc números de *La Lloca*, primera publicació satírica en català de la capital de l'Urgell.

NACIONALISME RADICAL A TRALLADES I AMB METRALLA

L'ANY 1903 es publiquen a Barcelona els quatre números de *Gent Nova*, els vint-i-cinc de *La Barretina* i *La Tramontana* intenta, amb molt poc èxit, una quarta època. A Sabadell surt un efímer *Lo Nivell* i a Vilanova i la Geltrú es publiquen tretze números d'un *Nou Cucut* velografiat i hectografiat amb caricatures en color. Però la publicació més destacada és *La Tralla*, setmanari plenament nacionalista, que amb escissions i petits canvis de nom quan pateix suspensions governatives representa els sectors més exigents pel que fa a les llibertats polítiques de Catalunya.

El primer número de *La Tralla* és del 31 d'octubre de 1903. Arriba a editar cent cinquanta-tres números, pateix diverses suspensions, el seu director legal, Daniel Riu, és empresonat i diversos redactors –entre ells Josep M. Folch i Torres– han d'exiliar-se per a no ésser jutjats per injúries a la nació espanyola. El seu darrer número, publicat el 18 de gener de 1907, és dedicat a les dones catalanes i s'hi publica un article, signat amb el pseudònim "Elisabeth Malgrat" (Vicenç A. Ballester i Camps, editor del setmanari) i titulat "Era castellana!..." que aixeca gran polseguera política. Junceda és col·laborador habitual de la publicació.

Dins *La Tralla* es produeix molt aviat una escissió i el 25 de desembre de 1903 es publica *La Tralla del Carreter*. Només en surten vint-i-set números, fins al 24 de juny de 1904. El seu dibuixant, Joan Llorens i Caubet "Fuet", aconsegueix una certa anomenada per l'agressivitat que manifesta en les seves fuetades gràfiques.

Suspesa *La Tralla*, el 16 de febrer de 1907 continua com a *Metralla*, setmanari que arriba fins al 22 de juliol de 1909 amb cent vint-i-vuit números. Junceda hi segueix col·laborant, encara que un grup d'antics redactors de *La Tralla* no es considera prou representat per *Metralla* i edita *La Nova Tralla*, que publica sis números entre el 25 de novembre i el 30 de desembre de 1907. Prohibida *Metralla* arran dels fets de la Setmana Tràgica, el 4 de desembre de 1909 es publica *La Metralla*, que aconsegueix arribar fins al 12 de maig de 1911 però només treu vint números perquè pateix molts períodes de suspensió. Per substituir-la, encara que faci veure que no té cap relació amb els seus antecessors, surt *Metralla* el 2 de juny de 1911 i arriba a publicar vint-i-vuit números.

A continuació, hi ha uns anys sense tralles ni metralles, amb l'excepció d'un número únic de *Metralla*, publicat el 23 de novembre de 1919 en memòria de Salvador Giner, antic redactor de la publicació. I, el 13 de maig de 1922, *La Tralla* comença una segona època, que s'estronca en el número setanta, d'11 de setembre de 1923, per imposició de la dictadura que estableix el general Primo de Rivera. En aquest any i mig hi col·laboren Francesc Macià i altres dirigents de l'independentisme català. Els dibuixos són de Josep Altimira "Llamp". Uns anys després, durant la guerra civil es produeix la mort de Vicenç A. Ballester i els seus amics li dediquen un número especial de *La Tralla*, que es publica el 6 d'octubre de 1938.

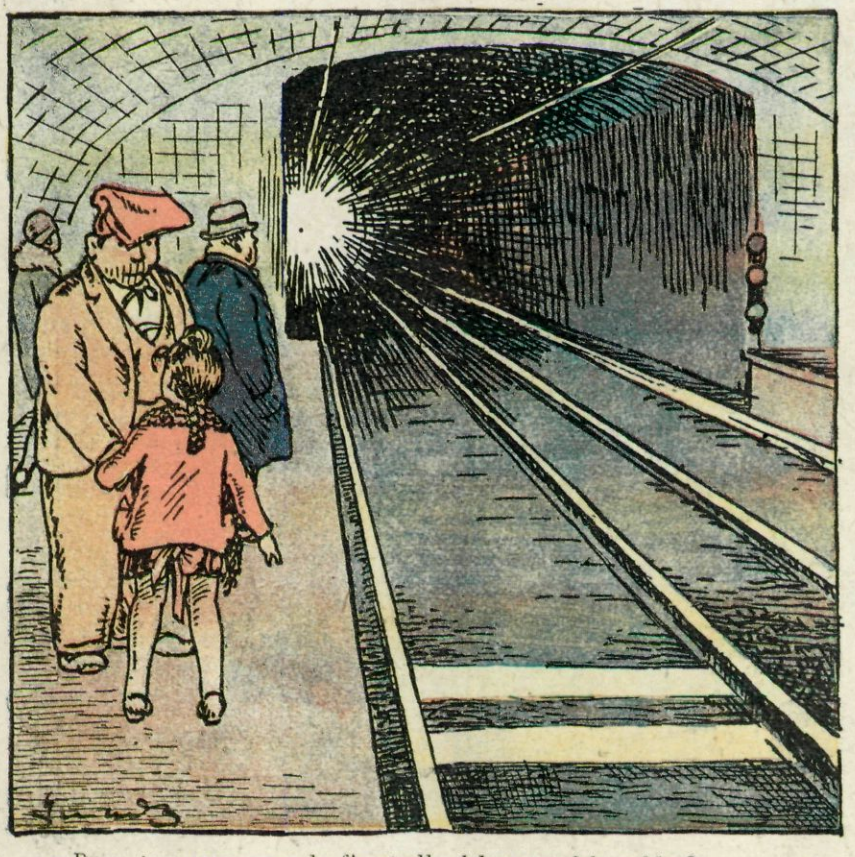
La Tralla i els altres setmanaris que en naixeran, tenen habitualment quatre pàgines i formats al voltant dels 455 x 325 mm. La voluntat dels seus promotors és eminentment política, però utilitzen la caricatura i la sàtira, tant literària com gràfica, per a fer més efectiva la seva lluita i per a atraure un potencial públic que, sentint-se català, pot avançar cap a l'independentisme.

Metralla i *La Nova Tralla* són setmanaris de 1907 dels quals ja he tractat. A Barcelona també comença la publicació de *La Bandera Regional*, que arriba fins a mitjans de 1908 amb el número setanta-cinc; *La Destral* amb sis números; *Lotus* amb dos; i *La Cigala* i *La Senyera* amb un. A Girona surten uns quants números del velografiat *L'Escorsó*; a Vilanvoa es publica *Cantaclar*, del qual apareixen catorze números; i a Igualada s'editen els dos números d'*El Bisturí*.

L'any 1908 Josep Roca i Roca, que ha deixat les direccions de *La Campana de Gràcia* i de *L'Esquella de la Torratxa* per discrepàncies polítiques amb l'editor Antoni López, intenta que els lectors el segueixin i publica *La Campana Catalana*. Rep l'ajut d'Apel·les Mestres, Apa, Opisso i altres

Any XXVI. N.º 1301 Barcelona, 9 de març de 1929 Preu: 15 cèntims

EN PATUFET

—Pare, ¿ens posarem a la finestrella del costat dels pobles?

notables dibuixants i fa un setmanari atractiu, però l'èxit no l'acompanya i hi renuncia al número deu. El mateix any *La Revolta* publica vuit números i *L'Ase* un primer i únic. A Sabadell torna la premsa humorística amb *Picarol* i *Setmanari Humorístich-satírich*, tots dos de molt poca durada; Olot s'estrena amb els nou números velografiats d'*El Fluviol* i Piera també ho fa amb l'únic número de *La Xurriaca*; a Girona es publica el també velografiat setmanari *L'Estisora* i a Palafrugell surten *La Bugadera* i *La Pebrera*.

EN PATUFET, SETMANARI D'HUMOR PER A TOTS ELS PÚBLICS

NO és habitual incloure una publicació inicialment adreçada a infants entre les d'humor i sàtira per molt nombrosos que siguin els seus acudits gràfics. Però *En Patufet* tampoc no és, tant pel contingut com per l'impacte social que aconsegueix a Catalunya de 1904 a 1938, un setmanari exclusivament per a nens. Són milers els que de petits aprenen a llegir en català amb *En Patufet* i que de grans continuen addictes a una revista que els ensenya a estimar Catalunya com a pàtria dels catalans, que en certa mesura tracta de l'actualitat, i que, donada la categoria dels seus dibuixants i redactors, es troba molt per sobre de les altres revistes pensades exclusivament per a la mainada.

Els orígens d'*En Patufet* són humils, però els propòsits que l'originen i que animen el setmanari en tota la seva llarga trajectòria són alts i nobles. En una reunió del Foment Autonomista Català es decideix crear una publicació per a infants que ajudi a formar-los com a catalans i es crida el folklorista Aureli de Capmany perquè n'endegui els números. Capmany escull el nom d'*En Patufet* i per espai d'un any fa un setmanari correcte, on Antoni Muntanyola "Amyc" crea el personatge del pageset murri que porta barretina al cap, esclops als peus i uns espolsadors a la mà dreta. Es tracta, però, d'una revista massa infantil, que si els adults la compren és per oferir-la als seus nens, que habitualment no la llegeixen. La situació comença a canviar quan l'any 1905 Baguñà, editor de *¡Cu-Cut!*, accepta fer-se càrrec del setmanari infantil; Josep Morató, redactor en cap i virtual director tècnic de *La Veu de Catalunya*, s'ocupa de la direcció; i els dibuixants de la publicació de sàtira política es posen a treballar per a la mainada. I fa la definitiva balançada, transformant-se en setmanari per a totes les edats, l'any 1912 quan *¡Cu-Cut!* plega i els seus promotors, dolguts per la incomprensió, troben que *En Patufet*, els llibres de contes i les publicacions amb què amplia les seves activitats l'editorial Baguñà, els serveixen per a manifestar, lliurement i sense cap mena de partidisme, la ferma catalanitat en què es mouen.

Gaietà Cornet, Joan Llaverias, Joan G. Junceda pel que fa a la part gràfica i Josep Morató, Josep M. Folch i Torres i el seu germà Manuel, autors dels textos, són homes fets i amb força experiència política. A ells s'afegeixen Pere Prat, Lola Anglada, Joan Vila "D'Ivori" en el ram dels ninots, entre d'altres, i Manuel Marinel·lo, Xavier Bonfill "Jordi Català" i Lluís Almerich "Clovis Eimeric" en les tasques literàries, que també saben molt bé el que es fan. Entre tots aconsegueixen un producte periodístic que s'adreça a nens i nenes amb planera cordialitat i sense cap mena de paternalisme, i a la vegada és atractiu per a les persones grans.

Dins la col·lecció d'aquestes Nadales de la Fundació Jaume I, la de l'any 1980 és dedicada a Josep M. Folch i Torres i s'hi parla molt i molt bé d'*En Patufet*. Renuncio, per tant, a fer més consideracions sobre una publicació que, malgrat ésser per a infants, és important dins la societat catalana en general.

CINC ANYS DE TRANSICIÓ

EN el període 1904-1908 *La Campana de Gràcia*, *L'Esquella de la Torratxa* i *¡Cu-Cut!* en els món dels adults i *En Patufet*, que comença a treure el nas entre els infants, dominen l'espai de les revistes d'humor, amb l'afegit de les trallades de *La Tralla*.

A Barcelona l'any 1904 es publiquen també cinc números de *La Caça de la Perdiu*, sis d'*El Neula*, sis de *Col & Flor*, vuit de *Palla Nova* i cinc d'*El Xàfech*, junt amb els números únics d'*El Bombo*, *El Mosquit* i *La Gràcia de Gràcia*, publicació de festa major que treu un segon número el 1905. A Badalona *La Porra* dóna pocs cops i és suspesa; la substitueix *Lo Garrot*, que arriba a publicar cinquanta-vuit números; també es publica l'únic

ANY I. — NÚM. 1 BARCELONA 25 NOVEMBRE 1908

PAPITU

PREGANT A SANTA BÁRBRA

Nosaltres, no podem confondrens ab ells.
La nostra candidatura es la llibertat, es la patria, es el dret del poble. Doneu per ella la sang si es precis, perque'l seu triomf es la vostra victoria.
El poble:—Sí, sí, ¡viscaaa!

Nosotros no podemos confurdirnos con ellos.
Votadlo, pues, porque así votais por vuestros derechos vulnerados, por el honor de la patria, por la libertad esclavizada. Si él obtiene la victoria, para vosotros serán los laureles.
El poble:—Sí. sí, ¡vivaaa!

Calendari del ***Papitu*** *per a l'any 1914 (Arxiu Tharrats)*

número de *Gotllera de Badalona*. A Terrassa surt *La Ceba*, que publica vint-i-sis números i a Granollers ho fa *La Tronada* amb dinou.

L'any 1905 es publiquen a Barcelona com a nous títols els cinc números d'*Ep!* i els únics de *Marramau!* i *Garba*, aquest darrer, com ja he dit, intentant suplir una suspensió de *¡Cu-Cut!*. A Granollers surten els vint-i-cinc números d'*El Mosquit*; Vilafranca del Penedès s'estrena en el gènere amb l'únic número de *La Llufa*; a Manresa es publiquen els tres de *L'Esquiva Mosques* i a Lleida els deu de *Lo Gat del Famades* i els cinc de *Satanàs*.

L'any següent demana una mica més d'atenció perquè entre el 6 d'octubre de 1906 i el 23 de febrer de 1907 es publiquen els vint-i-un números d'*Or i Grana*, subtitulat "Setmanari autonomista per a les dones. Propulsor d'una Lliga Patriòtica de Damas". Al meu entendre es tracta d'un intent per a crear consciència activa de catalanitat entre les dones, actuant d'una manera semblant a *En Patufet* entre els nens. Per aquesta raó, a més dels articles i col·laboracions literàries de Dolors Monserdà de Macià, Carme Karr, Joaquima Rosal i altres escriptores, hi ha acudits i caricatures de Junceda, Bagaria, Apa, Opisso, Smith i altres. Al número tretze Bagaria publica les caricatures de les principals redactores del periòdic. *Or i Grana*, títol inspirat en els colors de la bandera catalana, no aconsegueix afermar-se i deixa pas a *Feminal*, suplement de la *Ilustració Catalana*, molt més convencional, a la vegada que luxós, en la presentació. Altres publicacions de l'any a Barcelona són *L'Avi*, que malgrat arribar al número seixanta-nou té poc interès; *Marramau...* amb deu números, *Poti-Poti* amb cinc, *L'Hereu* amb quatre, *Catrivol* amb dos i *Castanyes i panellets*, *Faune* i *Xirinola*, amb un cadascun. A Manresa es publiquen catorze números de *Pu-Put!*, evident imitació del *¡Cu-Cut!* barceloní; a Ripoll *Sense nom*, periòdic de Carnaval; a Vilafranca del Penedès *El Pet*; a Vilanova i la Geltrú *El Pare Crospis*, que arriba fins al número trenta-tres; i a Girona l'efímer *Truytas*.

PAPITU, TOTES LES TONALITATS DEL VERD

LES revistes galants franceses, que combinen dibuixos d'alta qualitat artística amb contes i acudits picants, inspiren la publicació de *Papitu*. El setmanari treu el primer número a Barcelona el 20 d'octubre de 1908 i té una primera època molt notable. La creativitat artística del setmanari queda, però, pràcticament estroncada el número 149, de 4 d'octubre de 1911, amb una declaració programàtica titulada "La caiguda de la fulla". A partir d'aleshores es llança, decididament, per un camí editorial carregat d'erotisme humorístic. Així aconsegueix nombrosos lectors entre les classes més populars i tota mena de blasmes entre les persones amb arrelades conviccions morals. *Papitu*, que arriba a editar mil quatre-cents cinquanta números, desapareix el 7 de gener de 1937, en plena guerra civil, després d'una efímera etapa en què el Sindicat de Dibuixants intenta donar-li de nou categoria artística. Aconsegueix el dubtós però efectiu honor d'ésser la més famosa revista de broma grassa que dóna el país. Es permet tota mena d'insinuacions i comparances en relació amb el sexe, establint un llenguatge horto-frutícola que és la seva especialitat. Però analitzat en relació amb altres setmanaris de la mateixa especialitat, cal dir que *Papitu* utilitza el seu enginy eròtic amb certa mesura i habitualment no cau en expressions totalment barroeres.

El creador de *Papitu* és Feliu Elias "Apa", pintor, dibuixant satíric, crític d'art, investigador i professor en diverses matèries i persona de gran cultura. Feliu Elias (Barcelona, 1878-1948), que comença com a dibuixant d'humor a *¡Cu-Cut!* però que aviat deixa el catalanisme de dretes per anar, decididament, al d'esquerres, aconsegueix aplegar entorn de *Papitu* Isidre Nonell, Xavier Nogués, Ricard Canals, Manuel Humbert, Joan Colom, Josep Aragay, Francesc Labarta, Pau Gargallo, Joan Gris i molts altres artistes de primera línia, i també escriptors i periodistes com Francesc Pujols, Ramon Reventós, Josep Carner, Jo-

sep M. López-Picó, Màrius Aguilar, Rafael Moragas i altres. Fins Eugeni d'Ors "Xènius" col·labora en els primers números, encara que un enfrontament de la Lliga amb *Papitu* per motius electorals provoca el distanciament del Pantarca i d'altres escriptors i dibuixants vinculats amb el partit regionalista. És quan Apa i el gruix dels seus amics, que artísticament formen el grup "Les Arts i els Artistes" es decanten pel catalanisme republicà que dirigeix Pere Coromines i que en premsa és representat pel diari *El Poble Català*.

Feliu Elias "Apa", important figura de la nostra cultura de la qual Joan-Josep Tharrats ja ha fet esment, deixa *Papitu* a la tardor de 1911 i de la direcció del setmanari se'n fa càrrec Francesc Pujols. Poeta d'estil maragallià que, segons ell mateix explica, no ha deixat la poesia sinó que s'ha vist abandonat per ella, així com escriptor de recargolada prosa filosòfica-humorística, accepta els suggeriments comercials d'un nou editor que vol enfortir el sentit picaresc de la publicació. D'aquesta manera el setmanari s'endinsa en un

irreversible procés d'erotització que li impedeix entrar a moltes cases i el fa popular a barberies i cafès. Amb els anys, sota la direcció d'Agustí Piracés, Ricard Opisso hi publica dibuixos amb el pseudònim "Bigre" i el periodista Antoni Rué, que signa "Buendia y Gassol", fa paròdies de premsa en un castellà expressament mal escrit i farcit de catalanades. En el període de la Dictadura de Primo de Rivera *Papitu* pateix suspensió governativa entre el 28 de setembre de 1923 i el 20 d'octubre de 1926 i és substituït per *Pakitu*. El setmanari, que té el format 280 x 220 mm, semblant al de *L'Esquella de la Torratxa* i al d'altres publicacions humorístiques, descobreix una fórmula d'humor eròtic que volen imitar, sense mai aconseguir-ho del tot, altres setmanaris que anirem trobant en el curs d'aquest treball.

EL BREU I HARMONIÓS SO DE PICAROL

L'ANY 1909 es publiquen a Barcelona *La Metralla*, continuació de *Metralla, Llibertat!* i *Rialles*, que tenen poca durada. A Reus surten *Lo Campaneret, La Kàbila, La Kàbila de Reus* i *La Rialla*, tots quatre amb pocs números. El mateix succeeix amb *Sinem!* de Sabadell, *El Narro* de Granollers, *La Cigonya* de Manresa, *"El Bedel"* i *Mortalla* de Lleida, *La Manguera* de Palamós i *Lo Trapacer Calongí* de Calonge de les Gavarres.

Metralla amb vint-i-vuit números i *El Mestre Titas* amb cinquanta-dos són títols ja coneguts que es tornen a publicar l'any 1910 a Barcelona. A ells s'afegeixen els vint-i-quatre números de *La Forja* i l'únic de *La Gent de Bé*. Els quinze números de *Pakitu* a Granollers i els cinc anys d'edició que aconsegueix *Cunitu* a Tarragona són exponent de les diverses maneres com l'estil *Papitu* influeix fora de Barcelona. A Lleida es publica l'únic número de *Poticracia* i a Igualada surten els nou números de *Jovent*, l'únic de *Joves Tristos* i els sis de *Gatzara*.

L'any 1911 surten a Barcelona l'únic número de *La Mala Setmana* i els dotze d'*El Mestre Titas*, transformat en publicació mensual. A Sabadell hi ha com una lluita de títols humorístics, que comença amb *Manoy!* i que segueix amb *Sinem, Nonem!* i *Sí...! Anem!*. A Terrassa, per Carnaval, es publica *Carnestoltes*.

A Barcelona l'any 1912 s'editen vint-i-set números d'*El Gall*, catorze de *Mondial Humor*, sis de *Picarol* i uns quants d'*El Cor del Poble*, *"La Trinchera"* i *En serio y... en broma*. A Sabadell surt *Pessigolles*; a Olot ho fan *L'Ull*, *El Follet* i *L'Ullera*; a Girona *Germanor* i a Sant Pere de Ribes, *La Timba*.

Dins d'aquest període cal remarcar l'edició de *Picarol*. Només publica sis números, precedits de prospecte, entre el 10 de febrer i el 16 de març de 1912, però mai abans no s'havia aconseguit una revista de la seva categoria ni mai després s'arriba a fer una publicació semblant. Editada pel galerista i col·leccionista d'art Santiago Segura i dirigida per Josep Aragay, habitualment ofereix vint pàgines amb format 320 x 197 mm. Pels dibuixos que reprodueix és una revista d'art, però per la intenció i els continguts cal considerar-la també com a publicació humorística. Hi col·laboren Xavier Nogués, Ismael Smith, Marià Pidelaserra, Manuel Humbert, Marià Andreu, Feliu Elias "Apa" i Joan Colom pel que fa a la part gràfica i Francesc Pujols, Alexandre Plana, Josep Carner, Josep M. López-Picó, entre altres artistes i escriptors. *Picarol* és considerada per "París-Journal" com *"una de les millors revistes artístiques de l'època"* i també ho és en l'aspecte humorístic.

CUCA FERA I LA CATALANITAT DEL DRAC

ENTRE 1913 i 1917 a Catalunya surten prop de seixanta títols de setmanaris humorístics i satírics. Tots ells, però, tenen poca durada.

L'any 1913 a Barcelona, com ja he dit, hi ha l'intent de recuperar la sàtira política de dretes amb la resurrecció de *¡Cu-Cut!*. Només arriba a publicar trenta-un números. També es vol fer la competència a *Papitu* amb *La Figa* i *La Piga*, prohibides quan publiquen els primers números respectius, i *La Pepa*, que arriba fins al número cinc. *L'Hereu*, setmanari d'humor polític, publica quaranta-un números; *La Llar*, edició sarrianenca, arriba als trenta-nou; *En Titella* en treu trenta-set i *La Rialla* es queda en quatre. A Badalona *Gatzara* edita disset números; a Sabadell *El Baranda* i *Rialles* tenen curta vida; a Vilanova i la Geltrú *El senyó Ramón* neix per a morir tot seguit i a Reus passa gairebé el mateix amb la segona època d'*El Camell*.

Revista Nova, setmanari artístic amb notable contingut humorístic, és la publicació més destacada de 1914 a Barcelona. Promoguda per Santiago Segura i orientada per Feliu Elias "Apa", publica els primers dibuixos de Xavier Nogués sobre "La Catalunya Pintoresca". *Revista Nova* té una segona època amb quaranta-cinc números l'any 1916. També són de 1914 els tres números de *La Rambla*, els dos d'*Arlequí* i *L'Espiadimonis*, i els números únics de *La Baldufa*, *La Canonada* i *El Noucentista*, aquest darrer, sàtira periodística de Ramon Miquel i Planas sobre Eugeni d'Ors i el moviment noucentista. A Badalona surten els catorze números del bilingüe *"Domingo"*; a Girona els cinquanta d'*Aigua forts* i els cinc de *Flirt*; a Olot els vuit de *L'All*; a Palamós molt pocs de *L'Ull de poll*; i a Figueres i Igualada els únics de *L'Hereuet* i *La Llufa* respectivament.

L'any 1915 a Barcelona apareixen els dos números de *Nanu* i, possiblement, el primer i únic d'*El Pare Pedaç*. La voluntat de noves publicacions humorístiques és més gran a la resta de Catalunya. A Badalona es comença a publicar *El Micu*, que arribarà fins al número cent quaranta-u. A Mataró s'editen els fullets *Mataró en broma*, *L'últim dia de la Fira* i *Castanyes i panellets*; a Sabadell els nou números de *La Viuda* i a Terrassa surt *Tanu*; a Girona hi ha dos números de *Les Voltes*; a Vilanova i la Geltrú és possible que es publiqués *Lo Rabassó* i el mateix es pot dit d'*El Picarol* de Sitges; a Montblanc sonen pocs números de *La Flauta* i a Lleida es publiquen quinze números de *Lo senyor Taset*.

La Piula, setmanari d'humor polític, publica vint-i-vuit números a Barcelona l'any 1916; *Margot* en treu onze i *Revista Nova* té la seva ja esmentada segona època. A la resta de Catalunya persisteix l'afany de promoure publicacions humorístiques i satíriques. A Badalona es comença a editar *"La Cotorra"*, bilingüe, que arribarà fins als noranta números; a Mataró, per Carnaval, surten *Lo Truc* i *La Baldufa*; a Sabadell, els onze números d'*El Xerraire*, molt pocs d'*El Cantaire* i els fulls *Fulla Salau* i *Vesten, Anton*; a Granollers, els vuit números d'*En Met*; a Girona, els tres d'*El Burinot*; a Olot els fulls bilingües *"¡¡¡Eh!!!"* i *"Que Vé..."*; a Balaguer els cinc números de *L'Estisora* i els vuit d'*Estisorades* i a Igualada uns quants, molt pocs, de *La Cargolada*.

Cuca Fera, que es publica del 19 d'abril a l'agost de 1917 amb format 275 x 225 mm, és el setmanari d'humor més notable entre els que intenten interessar els lectors de Catalunya en el període de la Primera Guerra Mundial. Encara que no aconsegueix arrelar, la seva col·lecció –editada facsimilarment per Ausa, amb un estudi hemerogràfic de Josep M. Figueras– és un exemple de qualitat. Promoguda des dels sectors més avançats de la Lliga en un moment en què creixen amb força les idees autonomistes, té com a primer inspirador Josep Carner, mentre Josep Aragay s'ocupa de la coordinació. Xavier Nogués, Joan Colom, Feliu Elias, Francesc Labarta i Joan G. Junceda hi figuren entre els col·laboradors gràfics. Molts fan servir els pseudònims que ja utilitzaven al *Papitu* fundacional, setmanari del qual *Cuca Fera* vol recollir, exaltant la presentació gràfica, la bona manera de fer artística. *Cuca Fera*, que pren com a títol la denominació d'un animal mític, desitja que Catalunya aconsegueixi llibertats polítiques, d'acord amb l'estratègia que porta la Lliga, però la sobtada mort d'Enric Prat de la Riba fa que tot canviï i fracassin molts projectes, entre ells l'esmentat periòdic que només publica divuit números.

Any I Barcelona 19 d'Abril de 1917 (A l'Abril cada gota en val mil) N.° 1

CUCA FERA

El lector.—La felicito, perque veig que té bon ull.
Cuca Fera.—*Com se coneix que vostè és persona de nas!*

1

Dins el mateix 1917 es publiquen a Barcelona els vint-i-cinc números d'*El Xerraire*, els primers d'una intermitent revista humorística gratuïta titulada *Cunitu* i el full de Carnaval *Veu de la Regió Circular* que, any rera any, arriba fins al 1934. A Badalona surt un número d'*El Gripau* per suplir *El Micu*, que ha estat suspès; a Sabadell sembla que es publica un número de *La Cigala* i a Granollers surt la *Fulla Agrícola*; a Girona comença *Clar i Net*, que arriba fins al 1919 amb quaranta-tres números; a Olot només surt un número de *L'Anech* i a Valls són pocs els que treu *La Vergella*; a Reus *L'Estisora* fa cinc estisorades i *Grimègia* té molt poca durada; a Lleida passa el mateix amb *L'Estaca* i a Mollerussa pateixen del mateix mal els bilingües *L'Abella*, *Cap de Ruc* i *L'Hereu de la Tarota*.

L'ESTEVET I ELS SEUS PROBLEMES

FINS que l'any 1921 es comença a publicar a Barcelona *L'Estevet*, la situació de la premsa humorística i satírica a Catalunya és estable, amb *La Campana de Gràcia*, *L'Esquella de la Torratxa*, *En Patufet* i *Papitu* com a puntals.

L'any 1918 surten a Barcelona tres números de *L'Estel* i de *La Vespa*, així com dos de *La Tara*. A Badalona comença *Humorisme*, que amb vint-i-tres números arriba fins a finals del 1918; a Sabadell hi ha els intents, aviat fallits, d'*En Caimitu* i *L'Estevet*; a Granollers s'editen tres números de *La Vespa*; a Figueres setze de *Joventut i humor*; a Vilafranca del Penedès dos o tres de *La Llauna*; a Reus quatre de *La Guineu* i a Manresa comença *La Bugadera*, que fa estesa fins a darreries de 1919.

L'any 1919 a Barcelona només apareix com a nova publicació humorística *La Fava*, que edita un sol número. A Badalona *Isaura*, setmanari festiu-literari, publica quatre números; a Mataró neix *A.F.P.* (vol dir "A fer Punyetes", amb perdó) amb un únic número; a Terrassa hi ha quatre números de *La Guillotina* i dues èpoques d'*El Xerraire*, que arriba fins a finals del 1920 amb un total de quaranta números; a Figueres *El sanyó Pancraci* també aconsegueix dos anys d'edició amb un total de vint-i-tres números i al Morell es publiquen quatre números de *L'Escombra*.

A Barcelona l'any 1920 no hi ha cap nou setmanari d'humor; a Vilafranca del Penedès sembla que es publica *El Xàfec del Penedès*; a Reus surten uns quants números de *Pessigolles*; Tortosa veu un únic número de *La Cucafera*; i a Igualada *La Xaranga* arriba als dotze números.

L'any 1921, llevat de *L'Estevet*, també és migrada la presència de nova premsa humorística a Barcelona: nou números del setmanari d'esquerres *La Veu del Poble*, que publica caricatures polítiques, i el prospecte de "L'Auca de la vida que passa". A Terrassa *El Xerraire* enceta la seva tercera època, que queda formada per vuit números; a Vilanova i la Geltrú se'n publiquen nou de *Flirt*, tres de *Xafarderies* i un de *Gatzara*; i a Reus en surten nou de *Gente-bien*, dos de *Gente-mal*, deu de *Paricu* i molt pocs de *L'Esquellot* i *Migranya*.

L'Estevet, títol que vol significar la disconformitat d'un sector de la joventut catalanista amb la Lliga, de la mateixa manera que el famós personatge de Rusiñol havia renunciat a seguir les petjades del senyor Esteve, té dues èpoques. La primera, de disset números amb format 377 x 267 mm, és d'afirmació política amb al-

L'ESTEVET

ANY I ▼ NÚMERO 1 — Setmanari nacionalista popular — Barcelona, 26 d'Agost de 1921

VAL 10 CÈNTIMS

SOM-HI!

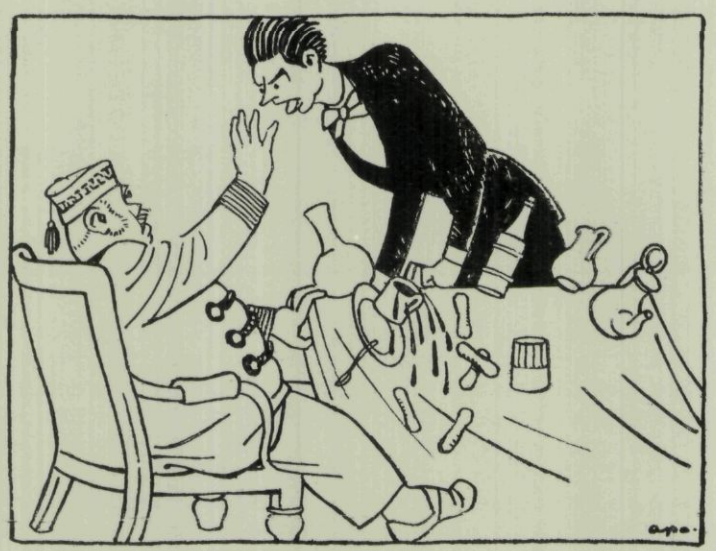
Tot ha anat bé... i és un noi... Ja el tenim aquí fet un pessa: ha nascut tot un bordegàs i disposat a fer soroll. Com que és home de paraule i a l'anunciar-se el seu naixement va dir que faria tronar i ploure, a les poques hores de sortir a la Rambla els primers cartells, es descargolava una desfete de llamps, trons i aigua que feia feredad. ¡Bell auguri!

Ara deixeu-lo creixer un xic, i veureu quina ufana; el plaçó és bó; del barri de la Riba, però no cabie dintre les parets de *La Puntual*; vol pàtria i llibertat, vol desvetllar als que dormen i encoratjar als que vetllen que tot i essent molts i bons pateixen les nafres terribles dels desenganys soferts.

Tot pot ser mentida, meny que Catalunya és la pàtria dels catalans. De tots els que sentin i vulguin de debó la veritable pàtria catalana en nom de L'ESTEVET salut. Per a totes les joventuts sinceralment nacionaliste una abraçada de germanor, per els que lluiten en l'exército de la premsa catalana una franca i lleal encaixada de companyonia i la petició d'un lloc d'honor en les avanzades de mes perill, perquè L'ESTEVET vol lluitar sempre sense defallments fins a que pugui cridar, com ell vol ferho.

¡Visca Catalunya!

El senyor Esteve i l'Estevet

—Vinga la clau, i prou bròquil!

QUI SOM I PER A QUÈ VENIM

Potser se'ns dirà que som immodestos si tenim la vanitat de escriure, que amb la sortida de L'ESTEVET, venim a omplir un buit. La causa de Catalunya fa molt de temps que reclamava que vingués L'ESTEVET o qui fos a parlar clar i a dir les coses pel seu nom.

Passarem les èpoques àlgides del nacionalisme en que els sabres ens empaitaven, en que ens guanyavem llauriola de benaventurts com a perseguits per la justícia.

Passà el 25 de novembre de l'any 5, passà la Solidaritat, passà l'Assamblea de Parlamentaris i darrera d'ella la Mary Focela i l'Estatut i els Jocs Florals d'en Joffre.

La blameta nacionàlista s'abrandava de sobte en una gran flamarada, feia uns quants espeternecs, i *restava després en la categoria del més vulgar lluquet*. L'Estat ens seguia pegant, i nosaltres hem anat pagant.

Però ha mancat gaire bé sempre qui tingués la gallardia i el valor de proclamar les veritats nacionalistes i oferir tot seguit el seu pit per si li volien fer blanc les bales enemigues.

Nosaltres el tenim aquest valor. Som soldats de Catalunya; sentim noblement el nostre ideal, veiem que hi ha un poble que sent com nosaltres i que avui camina bon xic a les palpentes i encara que ja sabem que la nostra tasca és plena de trenca-colls i el camí no gens fressat, ens plau una mica córrer l'aventura, i ens llencem a la lluita.

Un altre ens diria que ja que ens plau l'aventura, que ens allistem allà on donen *comida vistosa* i *uniforme sano y abundante*, però a nosaltres això no ens provaria, perquè la tasca de aquets aventurers està avui en pugna amb els nostres ideals.

Nosaltres estem certs de que els catalans, i particularment les joventuts catalanes estaràn al nostre costat animant-nos en la brega i acompanyant-nos en qualsevol hora dolorosa que pogués arribarnos. I ha d'ésser així, porque L'ESTEVET es la seva causa mateixa.

L'ESTEVET es el bordegàs faccións i entenimentat alhora, que ha demanat la clau al senyor Esteve, i li diu: Prou. Ja s'ha acabat tanta comèdia i tant fer de comparsa. Me'n vull anar per les meves. Tot això que trontolla s'ha d'acabar de fer-ho caure.

L'ESTEVET es aquell noi que per les nostres Rambles ha corregut empaitat moltes vegades pels uniformes; es aquell xicot que els de la U. M. N. qualifiquen de *perro separatista* per què va a l'aplec de la sardana i a fer tabola als mitings d'En Sala quan aquest conta la seva vida i miracles allà a Washington; *és el salta-taulells a qui el seu burgès, per una* minça paga que li dona, obliga encara molts cops a ofegar l'esclat de les seves idèalitats rebels. L'ESTEVET és l'obrer que les aristocràcies repudien perquè put a aiguardent, i les aristocràcies no saben que l'aiguardent moltes vegades hom se'l beu per a distreure del pensament els mals instins que es desperten dintre d'un, davant tanta injustíci. L'ESTEVET és el català que tan pròdigament ha vessat allà baix la seva sang per la causa dels altres; és el treballador, l'escrivent, l'estudiant a qui aquest istiu d'una revolada han truncat la normalitat de la seva vida i se n'ha anat cantant per força cap a passar l'istiu per força allà on sols per força ens hi poden dur.

L'ESTEVET és també el bon patriota que fa un mes és a França, a Anglaterra, a Itàlia, més enllà de les fronteres esguardant amb els ulls entelats d'emoció la tragèdia que ens volta.

L'ESTEVET és tota aquesta generació a qui se li parla de Catalunya endogalada i d'En Casanova I de l'Espanya gran i que va als mitings de la Lliga i corre els districtes quan hi ha eleccions, i porta una bandera ámb una estrelleta i se li diu que a Irlanda sí que son bons patriòtes, però a la qui ningú guia pel camí per on ha d'anar que és el camí de la virulència, on son virtuts totès les guspires rebels.

A la nostra joventut, a la nostra generació, podriem dir que se li té taxada a temporades la seva actuació nacionalista.

L'ESTEVET ve, doncs, a que desaparegui això de l'estiueig del patriotisme. Hem de ser en cada moment proclamadors del nostre ideal, amb una mateixa intensitat d'abrandament tot-hora. Que mai vinguin les altes o baixes, ni els pessimismes i deprensions espirituals. Blasmem del patriotisme de *lluquet* a què ens han dut *els aconteixements i la des*organització en que ens hem trobat per causes que fóra llarg parlar-ne.

L'ESTEVET ve a la lluita perque conta amb el poble català i no tindrà pèls a la llengua si es tracta de exigir responsabilitats.

Ens sembla amb tot lo dit que tenim raó en afirmar que venim a omplir un buid.

I ara, amics, siguem-hi tots, que hi ha molta feina a fer.

* * *

Tant si En Cambó no hagués acceptat la cartera d'Hisenda, com si de la seva acceptació en pervé un retrocés en l'avenç dels ideals nacionalistes, i un guany a favor de l'Estat opresor, en contra nostre, no per això ha de deixar d'arribar l'hora en que CATALUNYA SERÀ

10 CENTIMS

ANY I. — NÚM. 1 BARCELONA, 23 DE NOVEMBRE DE 1922

XUT!

XUTEM!!!

Ja som aquí. Allò tan suat de venimos a llenar un vacío, *ens vindria com l'anell al dit si ens passés per la gorra fer la nostra presentació d'una manera seriosa. Perquè, val a dir-ho: d'entre la munió de revistes, revistetes i revistasses que parlen d'esport amb aquella bona fe — que Déu els la hi conservi!—no n'hi ha ni una que s'ho prengui a brometa, com si el futbol estés renyit amb la grimègia i veient boxejar a dues menors del districte V° hom no s'hi pogués fer un bon panxó de riure.*

Tothom es pren els esports amb més serietat que una purga. Sembla que el nostre bon humor, aquella clàssica barrila dels nostres avis, s'hagi esvaït sota d'un baf de gravetat que fa tres coses. Per això nosaltres venim a ficar-hi cullerada, i amb el decidit propòsit de riure'ns del mort i de qui el vetlla, de pendre'ns a brometa el succés esportiu més esgarrifós i de «pitorrearnos»—amb el respecte degut, eh?—de la patum més venerable, sortim a la palestra, i amunt i crits.

Les nostres paraules no deuen molestar a ningú. Avui per tu, i demà per mi, serà' el nostre lema. No som partidaris ni partidistes. Veurem els fets i les persones a través d'uns lentes els vidres dels quals han sigut tenyits de bon humor i d'optimisme.

Ja ho saben, doncs. N'hi ha un més a la colla. Salut i bon humor!

INTERVIUS CAMELISTIQUES

ELS "PECES" D'AMUTE

El director es va ficar a la closca que un servidor garlés una estoneta amb un dels de la colla que allà dalt van ensopir als de Guipúscoa. Com que el nostre director és més tossut que en La Riva, i quan fica la banya en un forat ni en Masferrer el convenç, van ésser inútils les meves protestes, i el dimarts, pels volts de les onze, vaig tenir d'anar al Baixador del Passeig de Gràcia, com un home. Allà érem una colla, els noms dels quals no cito, per dues raons: la segona, perquè no vaig apuntar-los. Arriba el carril, i lo primer que veig es en Montesinos, amb sa característica fisonomia de legionari. Faig els possibles per empendre'l, però em fuig. Potser l'esperava la «xaveia».

Em dirigeixo a en Sagi (la «pinta» del qual publiquem, segons l'ha caricaturitzat en Castanys), però veig a sa muller i el gran «Cúlio» que l'esperen, i desisteixo. Mai m'ha agradat esguerrar la troca en els dolços esplais familiars.

El senyor Germà! Angela Maria! Aquest em treurà d'engúnies!

I amb el llapis a una mà, el carnet a l'altra i el barret a l'altra, vaig estrènyer-li la seva, bruta encara del sutge del camí.

—Com ha anat això?

—Com una seda. Ha agradat molt. Crec que hi haurà negoci, doncs tothom qui n'ha tastat, se'n llepava els bigotis...

—Crec que no ens entenem. Li parlo del nostre equip...

—Ah, caratsus! Jo em referia a l'anís! Com que n'he repartit 6,000 mostres!... Ha resultat fort i finet alhora. Cregui que ha deixat bon gust de boca...

—L'anís?

—No. Ara parlo de l'equip. Els de la boina encara no se'n saben avenir. Diuen que perquè els faltava l'Eizaguirre! Romanços! Es que els nostres, abans de la batussa, havien begut un traguet del meu anís...

—Ara vegi!

—L'Estruch, fet un pinxo. Es va ficar a la clos-

gunes caricatures; la segona, amb format 272 x 190 mm, és plenament satírica. *L'Estevet* recupera l'esperit antimilitarista de *¡Cu-Cut!* i publica cruels caricatures, així com comentaris agressius, sobre l'actuació de l'exèrcit espanyol al nord d'frica. El seu director, Manuel Carrasco i Formiguera, és condemnat a sis mesos de presó, que compleix al penal de Burgos. Bescantat per l'estament militar, *L'Estevet* arriba fins al número vuitanta-vuit, de 9 de setembre de 1923, i és suspès per la Dictadura.

XUT!, FÓRMULA ORIGINAL CATALANA D'HUMOR FUTBOLÍSTIC

COM he dit, *L'Estevet* enceta la seva segona època de setmanari satíric l'any 1922. La seva acció, afavorida pel clima de protesta antimilitarista que de nou creix a Catalunya, estimula la tornada de *La Tralla*. En la també seva segona època l'antiga publicació posa al dia el seu discurs independentista en els setanta números que publica fins a l'11 de setembre de 1923. També, imitant *Papitu*, es publiquen *Nandu* i *Nandu de Llofriu*, dos setmanaris diferents que gairebé coincideixen en el títol i que editen quarantaquatre números cadascun abans d'ésser suspesos per la Dictadura. A Badalona neix *La Rialla*, que té un cert èxit, ja que arriba fins al 25 de setembre de 1924 amb el número cent tretze; a Mataró *Galanies* enceta una vida de trenta números i *La Llufa* és un periòdic de circumstàncies; a Figueres es publica un cop *El "Pelut" Català* i a Vilanova i la Geltrú *Frivolitats* aconsegueix publicar nou números; a Balaguer *L'Hereuet* arriba als tres números; a Lleida *"Iris"*, setmanari bilingüe literari-esportiu, té poca durada, igual que *La Bou* de Tàrrega i *La Bufera* de Sitges; al contrari sembla que *Lo Pregoner* de Bellpuig d'Urgell arrela entre la població i té llarga vida.

El setmanari humorístic més notable d'aquest 1922 és, sense cap mena de dubte, *Xut!*. Editat per primer cop el 23 de novembre, arriba fins al número set-cents divuit, d'11 de juliol de 1936. La guerra civil estronca una publicació que, uns anys després, del 24 de gener de 1945 al 29 de gener de 1968, té la seva continuació en castellà al setmanari *"El Once"*. A les dues èpoques la personalitat clau és el dibuixant i escriptor d'humor Valentí Castanys, que troba la fórmula perquè la societat catalana, sotmesa a dues menes de dictadura, pugui riure, primer en català i després, obligadament, en castellà, amb els esdeveniments esportius. Els partits de futbol, especialment aquells que protagonitza el Barça, són motiu perquè *Xut!*, que s'inventa un "País del Sidral", faci humor amb les jugades i en popularitzi amb caricatures els principals jugadors. *Xut!*, quan és prohibida la política i a Catalunya s'esta-

bleix una forta acció repressiva contra la cultura i les llibertats cíviques, contribueix a expressar des de l'humor les inquietuds dels ciutadans.

Valentí Castanys (Barcelona, 1898-1965) té una funció rellevant dins l'humor gràfic català. Forjador de revistes i col·laborador de moltes publicacions, promou salons humorístics i crea grups de dibuixants on l'amistat professional és més important que l'adscripció a una idea política determinada. Col·laborador de *Papitu* i *En Patufet*, dibuixant polític a *El Be Negre*, setmanari del qual ja tractarem, i del diari *La Veu de Catalunya*, estableix amb els seus dibuixos una manera –suau en la forma, incisiva en el fons– d'entendre la societat catalana, especialment la barcelonina. De la mateixa manera que, anys a venir, crea "La Familia Sistachs" com a prototipus del bon burgès i troba una representació molt efectiva del Barça, en els anys vint i trenta Valentí Castanys retrata d'una manera aninotada però molt real el ciutadà mitjà, l'oficinista i la mecanògrafa, l'anarquista i el burgès, el polític del moment i la "vedette" de moda. Tota l'actualitat passa per l'adreçador del seu dibuix, que no és tan artístic com el que practiquen altres dibuixants, però que atrau el gran públic.

L'èxit de *Xut!* fa que es publiquin diversos setmanaris que, com passa amb *Papitu*, l'imiten però que mai no el superen.

EL COMPÀS D'ESPERA DE LA DICTADURA

L'ANY 1923 *Pa...nal!* vol imitar *Xut!* però publica només un número; la Dictadura prohibeix *Papitu* i en lloc seu surt *Pakitu*, al qual *La Tuies* intenta fer la competència fins al 29 de desembre de 1927, amb un total de doscents vint-i-dos números; *L'Hereu* i *El Cop de Puny* són de número únic i *El Borinot*, que comença molt bé i capta lectors pel seu llenguatge críptic contra la Dictadura i pels dibuixos que hi publiquen Josep Aragay i Josep Obiols, ha de fer diversos canvis per arribar fins al juny de 1927 amb cent vuitanta-quatre números. Això pel que fa a Barcelona, ja que a Mataró es publiquen *La Llumanera*, amb tres números, *Els Panxistes* amb un, i el fullet *Els Quatre Gats*; a Figueres hi ha el quinzenal *L'Agapitu*, que edita quatre números; a Palamós surt *El Drac*, que té poca durada; a Sant Feliu de Guíxols s'editen vint números d'*Espalmatorium*, que té vida fins al 1924; a Girona hi ha una primera època d'*Aigua-Cuit*, amb vuit números; a Reus hi ha com una febrada de premsa humorística amb *Els Dos Pilons*, *La Porra*, *Reus 1973* i *La Pepeta* amb dues èpoques i un número final, que és el quaranta-dos, titulat *La Pepeta esportiva*; i a Agramunt surt *El Catxepí*, periòdic entre nacionalista radical i satíric, que edita pocs números.

La Barrila Esportiva, *Faut!* i *Orsai* intenten l'any 1924 a Barcelona competir amb *Xut!*, però tots tres són setmanaris de curta durada. El mateix passa amb *L'Auca* i *La Guatlla*. A Mataró *La Klaka* intenta ésser també una publicació d'humor esportiu, però aviat ha de plegar; a Olot el quinzenari *Pessigolles* edita cinc números; a Girona *El Senyor Narcís* fa una primera passejada de tres números i una segona de set; a Reus *Batallada* publica deu números i *La Xixeta*, que vol tractar

d'humor i d'esport, probablement no passa del primer número; i a Ripoll surt *La Lluna Riu* com a programa de Carnaval.

L'any 1925 continua a Barcelona l'afany d'imitar el setmanari *Xut!* amb *La Bimba, Safareix Esportiu* i *Sidral Deportiu*, encara que sense cap èxit. La creixent difusió de la ràdio fa que surti un únic número de *Ràdio-gresca*; *L'Esquella de la Torratxa* salva una suspensió amb dos números de *La Rambla*; *El Senyor Canons* publica vuit números i *Cla i català* només arriba als quatre. Fora de Barcelona només Ripoll edita un programa de Carnaval titulat *El....*

El Sr. Daixonses i la Sra. Dallonses, amb nou números, és l'única nova publicació humorística a Barcelona i a tot Catalunya l'any 1926. Els anys 1927 i 1928 tampoc no en surt cap a Barcelona (considero que *Jordi*, publicada el 1928, és una gran revista infantil, però sense la diversitat de públic que aconsegueix *En Patufet*) i és poca la florida a la resta de Catalunya. El 1927 es publiquen a Olot quatre números de *Rialles*; a Manresa molt pocs de *Xerrameca* i a Balaguer un de *L'Hereuet* de *L'Estisora*. L'any 1928 a Terrassa surt un número d'*El Xerraire*, a Reus un de *La Tronada* i a Capellades un d'*Humor Capelladí*.

L'any 1929 a Barcelona *Cinópolis*, setmanari d'humor sobre el cinema, publica deu o dotze números i L'Arca de Noé comença a editar *La Gatzara*, revista de Carnaval que arriba fins al 1934. A les altres poblacions de Catalunya no hi ha cap nou títol humorístic.

Amb la "Dictatova" del general Berenguer es produeixen nous i fallits intents de premsa humorística i satírica. L'any 1930 a Barcelona *El Foc* publica nou números, *El Senyor Canons* quatre i *La Manxiula* dos. A Badalona *L'Escombra* fa unes dotze escombrades; a Mataró *La Vespa* pica només una vegada; a Figueres *El Pebrot* dóna per a dues escalivades; a Olot *El Despertador*, que es proposa sonar dues vegades al mes, s'espatlla diversos cops però fa servei fins al 1935 amb un total de trenta-dos números; i a Girona *Clarinet* enceta un seguit de refilets que arriba fins a l'any 1933 i *El Corn* sona onze vegades.

EL BE NEGRE I L'HUMOR PORTAT A LES ÚLTIMES CONSEQÜÈNCIES

La sobtada caiguda de la monarquia espanyola i l'esclatant victòria electoral d'Esquerra Republicana de Catalunya agafen per sorpresa un notable sector de catalans; fins i tot molts d'aquells que amb els seus vots han ajudat a la proclamació de la República i a la instauració del règim autonòmic que representa la Generalitat.

La carismàtica figura de Francesc Macià arbora els esperits dels republicans catalans i setmanaris com *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*, fins ara sempre d'oposició, en els primers mesos després del canvi de règim passen a afirmar l'alegria per la nova situació i a bescantar globalment tot el passat.

Aquesta manera d'actuar, que *L'Esquella de la Torratxa* esmena al cap d'un temps però sense prou eficàcia, deixa un buit per a la crítica d'actualitat. I com que s'ha format un sector de persones, progressistes dins d'un ordre, que dubta de l'eficàcia dels nous governants i pensa que no es fa justícia en marginar persones que s'oposaren a la Dictadura, creix i es materialitza la idea de crear un setmanari satíric que, sense deixar mai d'ésser català i autonomista, critiqui la nova situació.

Amb aquesta finalitat *El Be Negre*, setmanari de quatre pàgines (al cap de dos anys passa a set) amb el gran format de 500 x 350 mm, comença la seva publicació el 23 de juny de 1931. Dirigit per Josep M. Planas, jove periodista nascut a Manresa, redactat en una de les sales de l'Ateneu Barcelonès i tenint com a principals col·laboradors Josep M. de Sagarra, Àngel Ferran, Joan Cortés, Rossend Llates, Just Cabot i Carles Sindreu entre els escriptors, i Valentí Castanys, Avel·lí Artís-Gener "Tísner" i Francesc Fontanals "Soka" entre els dibuixants, s'expressa amb humor incisiu i plenament renovador.

EL BE NEGRE

SETMANARI SATÍRIC.

...Saluda tota la premsa, fins «El Correo Catalán»

Any I - Núm. 1 | Barcelona, 23 de juny de 1931 | Preu: 15 cèntims

Nosaltres també diem...

Un cop hagis pagat quinze cèntims, amic lector, ciutadà o pagès, groc o vermell, menjacapellans o menjaciris, vinater o aiguader d'aigua beneita, podràs fer d'aquest paper el que vulguis. Ara, que ens estimaríem més que et dediquessis a la seva lectura; car per alguna cosa et diuen lector.

Som poc i no volem res. EL BE NEGRE *és mansoi com un xai i tendre com un anyell; el seu color és humil i sofert. Com que no és cap noi de casa bona, cal que pasturi un xic pertot arreu: per la dreta, per l'esquerra o pel mig.*

Arriba a la cleda periodística ple d'entusiasmes jovençans i amor a la facècia tle bona mena. Els seus primers bels són de cordialitat a tota la premsa catalana.

EL BE NEGRE *us allarga la seva pota en senyal de cordialitat. Una pota en perfecte acord amb el color de la resta del cos; car* EL BE NEGRE *és íntegre de cap a peus: no és cap insidiós «be negre amb potes rosses», dels que tant abunden en aquest món de mitges brutes.*

. Salut a tots i a tothom! Però, això sí: EL BE *va ben esquilat de clatell: no hi té llana, i davant de la niciesa o de la mala intenció, del reaccionarisme i del fanatisme, sabrà demostrar que externament és un be, però amb un cor valent com una fera.*

EL BE NEGRE

La guerra papo-italiana

Roma 22. — Ha estat sorprès un convoi d'escapularis del Sagrat Cor (més coneguts per «Detente balas») destinats a les tropes vaticanes. La cosa ha desmoralitzat considerablement l'enemic.

A les sis de la matinada han estat llançades davant les tropes feixistes unes sis mil exomunions amb canons i ametralladores *ad hoc*.

Les baixes són de sis soldats i un caporal.

Per altra banda el Vaticà ens innova que dos grups bastant nombrosos de «balillas» han estat dissolts amb mangueres d'aigua beneita a pressió.

(Servei especial d'EL BE NEGRE).

Curiositats

Encara que sembli mentida, podem fer constar, sense por a ésser desmentits, que el senyor Paco Madrid no forma part de la redacció d'EL BE NEGRE.

Si més no en aquest punt, no se'ns pot negar que som uns originals.

Qui serà President de la República?

De moment es pot assegurar que no serà el senyor J. A. Trabal

A costa de molt anar i venir, però això és l'ofici del periodista, hem recollit les opinions de diversos candidats a la Presidència de la República. També hi hem afegit les declaracions del senyor Trabal, que amb sorpresa del país, ni s'hi presenta, ni vol que l'hi presentin.

MILÀ I CAMPS

—Carat, comte del Montseny —lem nosaltres—i permeti'ns que així, en la intimitat, li seguim dient comte; ¿vostè tan-mateix es presenta com a President de la República?

—*És una paradoxa, veritat?* Però a mi m'encanten les paradoxes. Quan anava al collegi dels jesuites, a la classe de Retòrica i Poètica, ja em van donar un premi per un exemple de paradoxa.

—Espléndid, comte!

—Després m'ha agradat l'heràldica. Vaig empescar-me un escut per al meu ús, que algú va dir que semblava una xarada, perquè hi havia un ocell que era un milà, i un arbre que era un pi. Però, faci el favor [illegible] sat vostè?

Confessem amb un cert rubor la nostra ignorància supina en la noble art de l'heràldica, i mirem d'encarrilar l'enquesta, que amenaça de no acabar-se mai: li preguntem els seus projectes, i ell ens respon:

—Tota Espanya convertida a l'estil gòtic: tots els espanyols serien nobles, cavallers i gentilshomes; no hi hauria pobrella d'auto, o vaixella de porcellana, d'argent o d'or, sense un escut. Cregui'm, seria grandiós.

Ens embadalim amb la visió d'aquesta Espanya neo-gòtica. La conversa rodola i venim a parlar del cardenal Segura.

Comte del Montseny

—Es un beneit—fa En Milà enèrgicament.

—Com!—fem nosaltres dintre l'últim límit de la sorpresa.

—Sí, un beneit i un ase... Jo, jo sóc el que hauria d'ésser arquebisbe de Toledo. Moralment, ja m'hi considero, i, per estar per casa, sovint uso roba talar.

Ens retirem espaordits.

ROVIRA I VIRGILI

El trobem literalment amorrat a unes quartilles, amb les ulleres arromangades al front. Després d'una breu lluita aconseguim cridar-li l'atenció. Ens guaita i es cavalca les ulleres.

—¿Què ens en diu del rumor que corre, que vostè va per President de la República?

—Es fals—fa en Rovira, amb veu alterada—que jo vengués gelats a la Rambla de Tarragona. Ho fan córrer els meus enemics, ex-redactors de *La Nau*. Gemeta que, miri que poc me n'amolino, que ni els he pagat els seus treballs.

Intentem fer-li comprendre l'objecte de la visita.

Resposta:

—Quan vegi en Marcelli Domingo repeteixi-li que és ell el que estava equivocat, i no jo: l'èxit és el de menys.

Repetim la pregunta.

A. Rovira i Virgili

—Ara preparo—contesta—un volum de la *Història de Catalunya*... A propòsit, ¿qui és el poca-solta que fa córrer que els diumenges toco el cornetí pels envelats de les festes majors?

Ens retirem.

Rovira ens fa:

—Després de tot, vostè és ben ximple de no dir-me per qué m'ha vingut a trencar les ometions.

FRANCESC CAMBÓ

Ens embenen d'ulls; passem corredors; pugem ascensors; sentim soroll de màquines d'escriure i timbres de telèfon. A l'últim, el secretari, cobert d'un antifaç, que ens ha dut fins a presència del «Califa de la Lliga», ens treu la bena dels ulls. Per la seva veu nasal, a despit de la careta, hem pogut identificar que era en Casabó.

Cambó ens llença una mirada com un llampec.

—Sigueu breus!

—Futur President de la República, oi?

Rialla despectiva de D. Francesc.

—Sàpiga, jove, que ja fa dues setmanes que m'han vingut a oferir la Corona d'Espanya, i que, a més, estic en tractes per adquirir dos o tres principats de l'Índia venturers i en bon estat.

I es gira a en Casabó i fa un signe. Casabó fa una genuflexió i ens embena. Sortim com bem entrat.

ALEXANDRE LERROUX

—Caramba, hombre, caramba! Conque EL BE NEGRE? Voy inmediatamente a abrirle mi corazón! No faltaba más! Con el alma en los labios; eso es, sinceramente.

—¿...?

—¿Programa? Muy simple: En mi gestión presidencial pienso mostrarme absolutamente contrario con lo que prediqué en los dulces años de mi juventud, allá en la opulenta Barcelona, cuando trabajábamos con Emiliano y Vinaixa. Parece ayer y es no más la sombra de un sueño. Este programa presenta todas las garantías de formalidad y acierto.

Li demanem si és veritat que està preparant un manifest al poble, i si ens en vol donar a conèixer algun fragment. Molt amable, respon:

—Allà va: «Ordenaos, pacíficaos, defended la propiedad privada: besad la mano a los curas y elevadlos a la categoría de ministros del Altísimo! Hay que imponer el orden por los cuatro costados.»

En sortir veiem que entren els canonges senyors Tejedor i Portolés.

J. A. TRABAL

—No pot ésser. No puc presentar-me. La meva modèstia és proverbial. I ella m'impedeix d'acceptar un càrrec tan elevat. Tota la meva vida he saltat d'un partit a l'altre, fugint dels honors que em volien carregar al damunt, com si jo fos home per aquestes coses. De l'Acció a l'Esquerra i de l'Esquerra a l'Acció, passant pels socialistes i els Tudurins. Quin calvari! sempre fugint de prebendes i llocs honorífics i representatius. No, amic, jo no em presentaré per a President de la República, per més que s'hi entestin. En Macià m'ha dit que si me li presento al davant sense ésser President de la República, em llençarà daltabaix del balcó. Però ni en Macià em podrà convèncer. Jo sempre ferm i decidit. Esport i ciutadania, que diu el meu amic Sunyol.

J. A. Trabal

Això, Cregui'm, no sé pas el que la gent s'ha pensat de mi; però puc assegurar-li ben bé que sóc un ase.

Fem algunes allusions a les seves excursions en automòbil:

—¿Oi que vostè és entusiasta de l'esport del volant... del Govern civil?

—No m'en parli: estic indignat; vaig agafar l'automòbil oficial per córrer tota els pobles de la província, a convèncer-los que ho em volguessin per diputat. Feina perduda! He hagut de cedir. Però us adverteixo que totes les febleses tenen un límit, i jo no vull passar d'aquí: de diputat de la Generalitat.

Obtingudes aquestes declaracions del deportiu Trabal, humil com la violeta i discret com el seu perfum, ens retirem commoguts i edificats.

—Xoqui-la, senyor Trabal!

Plaza de Toros Monumental

Seis hermosos toros de la ganadería del país, de seis hierbas y pico. — Estadella da Lérida, rejoneador.—Alejandro Lerroux (a) El Menistro, espada.

Con un rebosante lleno en el sol y en la sombra, y con asistencia de bellísimas señoritas vistiendo los típicos trajes regionales, se celebró el domingo la mejor corrida de la temporada, por la gran cantidad de capitalistas que, dicho sea en su favor, no se atrevieron a lanzarse al redondel.

Estadella da Lérida, vestido ligeramente a la portuguesa, recibió varios achuchones, cuatro caídas, rompió dos rejones en el morrillo de dos mansos y desapareció montado en una jaca, recibiendo los aplausos del respetable.

Ante una gran expectación salió el primer toro, dedicado al espada Alejandro Lerroux (a) el Menistro, que viste verde botella y plata, sobre todo mucha plata, y con el escapulario de Nuestra Señora de los Desamparados sobre la corbata.

PRIMER TORO: CATALANISMO. — *Alto, jabonero bragado, cornibierto y reservón. El Menistro torea por alto, dos faroles colosales, una media verónica y sobre todo tres quites. Al momento de matar, el Menistro lo brinda a don Raimundo de Abadal, antiguo y acreditado revistero de la Corte, y derriba al bicho de media estocada un tanto ladeada hacia la derecha. Pitos y palmas a un mismo tiempo. El Menistro enseña la oreja que le ha concedido la presidencia.*

SEGUNDO TORO: CLERICALISMO. — *Reverendo en negro, con cuatro pitones que corresponden a los cuatro del bonete que llevan los padres de la Compañía de Jesús. Es un toro juguetón, remolón, un poco huído y muy difícil. Al adornarse el maestro, recibió un revolcón, pero enmendando los terrenos dió, tras magníficas gaoneras, dos iruritas y un pase sobrenatural sobresaliente, y hundió el estoque, entrando bien y cortando el rabo a la fiera.*

— Ya lo ven, señores. Yo también fuí lerrouxista. Pero Dios me ha bien castigado.

TERCER TORO: CAPITALISMO. — *Jabonero, bien cebado, cornibierto. Toma el trapo hasta empaparse y embiste noble y sin reserva. El maestro se lo hace suyo y le pone cuatro pares de palitroques de lujo, regalados por pública suscripción entre los banqueros de Barcelona. A petición del respetable, la banda del «Isidro Naval», como dice el capitalista senyor Pich y Pon, amenizó la soberbia faena con el vals de «La Princesa del dólar». El noble animal fué derribado sin necesidad de puntilla. Ocho orejas y cuatro rabos.*

CUARTO TORO: SINDICALISMO. — *Duro, cornalón, nada franco, no era para desenvolverse confiado ni para lucir estilos y empinarse. Al salir de un quite el diestro recibe un achuchón, y como no las tiene todas con el mal cariz del bicho, torea por largas y sale por peteneras.*

Intenta dos naturales y lo despacha de un bajonazo. Pitos.

QUINTO TORO: GUBERNAMENTALISMO. — *Cárdeno. Soso, excesivamente confiado. El diestro le alegra con el trapo, le pasa el tricornio de un guardia civil por los morros y se lo hace suyo. Un natural, dos de pecho y descabella a pulso.*

SEXTO TORO: BORRÓN Y CUENTA NUEVA. — *Falso, huído. El diestro, de rodillas, logra dominarle, y siempre de rodillas, le da un pase de pecho y se lo pasa por donde le da la gana.*

Al terminar la corrida, el maestro es sacado en hombros del Capitolio Catedral y depositado por los presidentes de las Sociedades Económicas en el coche que el Paquito Madrid presta al señor gobernador civil para estas grandes solemnidades.

CORDERILLO

Conservador!
Pots votar tranquil els radicals. Pensa que, avui dia, l'home més poc lerrouxista és en Lerroux

—¿Altre cop parlant de vestits? ¿No sabeu parlar d'una cosa més elevada?
—Ja ho fem, papà; ara parlem de barrets.

Obeeix a un període de plena llibertat per a la crítica però, malgrat les sagnants bromes que fa sobre els polítics, sempre defensa la continuïtat de les institucions republicanes. Molt connectat amb Acció Catalana i amb *La Publicitat* que és el diari del partit, *El Be Negre* porta a cap campanyes moralitzadores contra l'administració esquerrana, a la vegada que denuncia el terrorisme que sosté o empara la FAI. Independent respecte del poder establert i valent en els seus enfrontaments amb l'obrerisme desestabilitzador, aconsegueix força audiència i, encara que té problemes, arriba amb normalitat editorial fins al número dos-cents quaranta-cinc, de 15 de juliol de 1936, que és el darrer. L'esclat de la guerra civil i els fets revolucionaris que a Catalunya se'n deriven fan que *El Be Negre* desparegui i que el seu director sigui assassinat.

El Be Negre, influït en origen pel setmanari satíric *Le Canard Enchaîné* que encara ara es publica a París, és un exemple d'humor culte i de sàtira política ben catalans. Els versos humorístics de Sagarra a *Els Bens Florals*, que continuen Cortés i Llates, així com totes les seves altres seccions són exponents d'un enginy ben esmolat.

D.I.C., EXEMPLE D'HUMOR MATUSSER

El mateix 1931 i des de sectors molt dretans de la Lliga, que connecten amb un aiguabarreig de carlins i alfonsins, és promogut el setmanari *D.I.C.*, que amb aquestes inicials representa un tèrbol comitè de "Defensa dels Interessos Catalans". Surt per primer cop el 18 de juny i, després d'uns números amb articles molt teòrics, el 2 de gener enceta una segona època com a setmanari satíric. Del format 385 x 275 mm passa al de 280 x 210 mm, similar al de "L'Esquella" i al de *¡Cu-Cut!*. Vol fer broma des de la dreta i es manifesta amb gran virulència, a la manera de *Gracia y Justicia* a Madrid, contra ERC i els seus principals polítics. El seu humor és matusser i ofensiu, ja que no sap defensar amb gràcia les seves posicions. Malgrat tot, es manté fins al número dos-cents vint, de 28 de setembre de 1935.

També a Barcelona es publiquen l'any 1931 onze números d'*El Burro*, tres de *La Pedregada*, dos de *La Llanterna sonora* i un o dos de *"La Ceba"*, que és bilingüe. A Badalona ressuscita *La Cotorra* per a un o dos números; a Figueres s'anuncia *L'Espurna de l'Empordà*; a Olot es publiquen dos números de *Ki-Ki-Ri-Kí*; a Vilanova, per la diada dels Innocents, surt l'únic número de *L'Eriçó*; a Reus s'anuncia *L'Esquizofrènic* i el setmanari *La Patacada* surt uns mesos, fins que és suspès per l'autoritat governativa; a Igualada, també pels Innocents, es publica *La Llufa*; i a Vilaverd s'enceta la presència de la població dins la premsa amb *L'Aiguat de Sant Lluc*, periòdic humorístic quinzenal que es publica fins a primers de 1932.

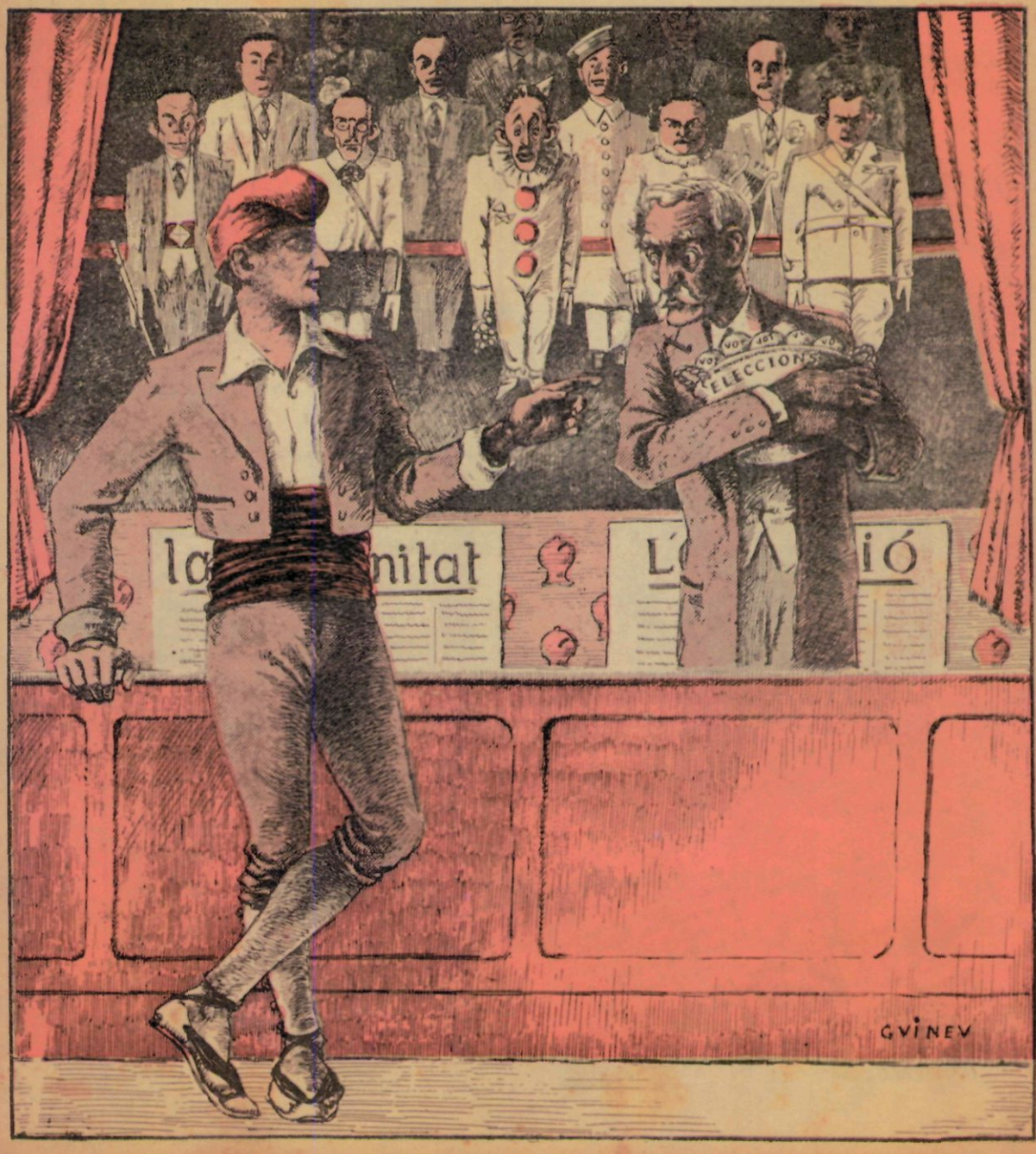
A Barcelona l'any 1932 es publiquen quarantanou números d'*El Carrer*, setze d'*El Considerat* (setmanari antiesquerrà en el qual, anònimament, col·labora Josep Pla), quatre d'*El Crit* i tres d'*El Mussol*. A Olot arriben a tres els números de *La Bomba* i a només un els de *La Bombeta*; a Girona *La Rambla de Girona* treu uns quants números; a Sant Joan les Fonts en surt un de *Brams d'Ase*; a Montblanc se'n publiquen pocs de *La Pedregada* i el seu suplement; a Ripoll s'edita tot un any *El Saberut*; a Tàrrega surt unes quantes vegades *La Lluna*; i a Igualada es publiquen vint-i-dos números de ... i un de *13 x 13*.

Pel que fa al 1933, no hi ha cap nova publicació humorística a Barcelona. A Sabadell trobo un número de *Clar i net* i a Terrassa sembla que surt *L'Esquitx*; a Granollers *L'Esquellot* publica divuit números i *L'Espinguet* es queda en el primer; a Olot passa el mateix amb *"..."* i *El Drac*, mentre

B.I.C.

El dia dels Innocents, el Govern de la Generalitat va declarar-se en crisi.

Any II. ,Núm. 28. — Corts Catalanes, 635, 1º. - Telèfon 22996. — 2 gener, 1932. 20 cts.

El Poble: Si arreplego aquest cabasset, no deixo ni un ninot per tombar...

que *El Bombo* arriba fins al tercer; a Girona *L'Espinguet* publica quatre números i *Les Voltes de Girona* es queden en tretze; a Ripoll *Farra* en fa sortir tres.

L'any 1934 a Barcelona *Gràcia-Rambles* publica cinc números i a la mateixa fita arriba *El Lliri blanc*, mentre que *L'Art que belluga* i *L'Auca del mes* no superen els seus primers números. A Figueres s'encerta amb *Gol*, quinzenari esportiu, humorístic i literari que fins al 5 de desembre de 1936 publica cent-un números; a Arbúcies en surten quatre o cinc de *La Riera*, revista d'humor i literatura.

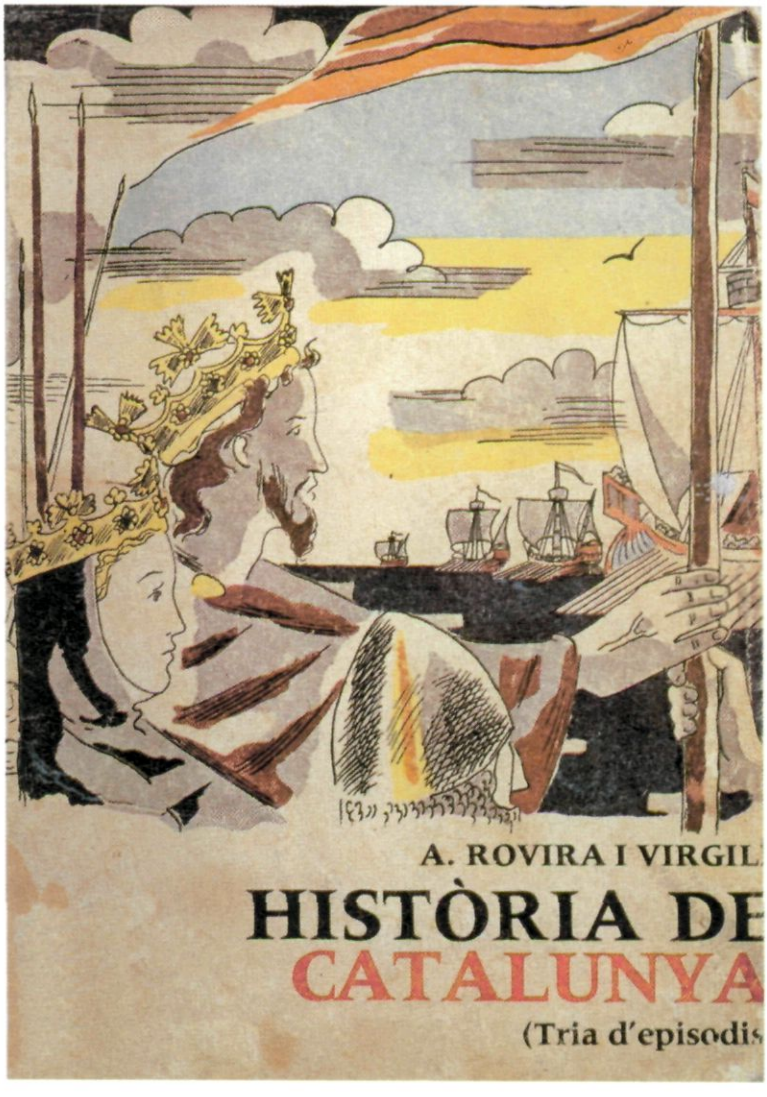
Amb voluntat d'ésser trilingüe –català, castellà i francès– el 12 de gener de 1935 es publica a Barcelona un curiós i únic número d'*El Blanquinós*. La mateixa poca sort tenen els intents de *Crítica* i *Xerrameca*. A Figueres es diu que surt un número de *L'Embut*; a Olot una segona època de *Pessigolles* que tampoc no passa del primer número i dos en publiquen *La Banda de l'Empastre* i *La Llufa*; a Girona *El Pont de Pedra*, quinzenal, sembla que arriba fins al número vuit.

Els anys 1936, 1937 i 1938, així com el mes de gener de 1939, queden en blanc a Barcelona pel que fa a premsa humorística i satírica en català. Els fets polítics que precedeixen la guerra civil i les preocupacions bèl·liques no deixen altre espai que el que omplena *L'Esquella de la Torratxa*, plenament renovada, i *En Patufet*, que en aquest període accentua el seu principal vessant de periòdic infantil. Els diaris i els setmanaris d'informació general, quan disposen de prou paper, procuren oferir acudits gràfics en més proporció de l'habitual. A Olot, abans que esclati la guerra, es publiquen *Les Caramelles* i *El Tafaner*, amb dos números cadascun, i amb un *L'Oncle Joan*; a Vilanova i la Geltrú hi ha la curiositat dels cinc números de *L'Estaca*, periòdic manuscrit intern per als treballadors d'una important indústria, que és de l'agost de 1936; i a Reus es troben els tres números de *Què penses, Anton?*. També com a curiositat es poden esmentar a Vilanova i la Geltrú els periòdics mecanografiats o escrits a mà i tirats en multicopista que són *Amor i Vida*, *Hores* i *Cok-tail*, que surten l'any 1937, i *Diari de les Oficines* i *La Fulleta de les Oficines*, que són del 1938.

EL GRAN BUIT DE LA DICTADURA I LA DIFÍCIL REPRESA

AMB la Dictadura franquista es produeix de manera forçada el gran buit de la premsa en català, que també afecta les publicacions d'humor i de sàtira política. La premsa clandestina, perseguida i amb estructures molt dèbils, utilitza la ironia i el sarcasme però amb

***Història de Catalunya**, d'Antoni Rovira i Virgili amb il·lustracions de Josep Obiols. Publicada el 1921 per la revista "La Mainada" i reeditada el 1933 per "L'ocell de paper" i el 1978 per l'Editorial Teide (Arxiu Tharrats)*

finalitats molt més àmplies i sense mai establir continuïtat. Pertoca a la premsa infantil catalana, editada en castellà, realitzar a la pràctica i sense cap propòsit inicial una mena de suplència.

TBO amb "la familia Ulises" i *Pulgarcito* amb personatges com Don Furcio Buscabollos, Carpanta, Zipi y Zape i Doña Urraca són publicacions per a infants en les quals els adults veuen reflectides algunes de les angoixoses situacions en què es troben. Dibuixants a la premsa diària com Valentí Castanys, Joaquim Muntañola i, més modernament, Francesc Vila i Rufas "Cesc" també donen un accent plenament català als seus acudits crítics, encara que els textos siguin en castellà. Entre gener-febrer de 1939, mesos de la caiguda de Catalunya, i el 20 de novembre de 1975, data de la mort del general Franco, transcorren gairebé trenta-set anys en què la lluita és contínua en defensa de la llengua catalana. La situació en què es viu deixa poc temps per a l'humor, encara que aquest mai no mor. És aquest, però, un tema que supera les finalitats d'aquest treball i que els estudiosos d'aquell llarg període hauran de tractar per entendre com, arribada la democràcia i amb els seus anys d'exercici, els intents de premsa d'humor i de sàtira en català siguin pocs i sense gaire continuïtat.

Llevat d'*El Triangle*, que ja s'apropa a la important fita dels tres-cents números, no hi ha publicacions d'humor i de sàtira en català. Cal recordar els intents a Barcelona d'*Amb potes rosses, K.O., la revista (in)digna dels Països Catalans*, *Cul de Sac* i *La Bimba*, amb la mataronina *La Pipa d'En Roc* i la cerverina *Carreró de les Bruixes*. També, encara que no he aprofundit en el seu estudi, s'han editat o s'editen títols tan suggestius com *L'Ase penjat* (Vilassar de Dalt), *El Babau* (Navàs), *Barret picat* (Linyola), *El Batall* (Girona), *El Cargol* (l'Albi), *L'Estruç* (Girona), *Pa de cera* (Sant Esteve d'En Bas), *Tants caps, tants barrets* (el Segrià), *L'ou com balla* (Arenys de Munt), *La Figuereta* (Calders), *La Font del be* (Sant Joan Despí), *Cap i pota* (Sabadell), *Sopes d'all* (Vila-seca) i *El Pou...calent* (la Garriga) que, fent excepció dels tres darrers, són d'informació general sobre les localitats respectives o de caire literari. Les comarques catalanes, que demostren una gran capacitat de recuperació en molts aspectes –un dels quals és l'existència d'una premsa molt variada en la llengua del país–, i Barcelona com a potent altaveu de moltes iniciatives, encara no han insistit prou en la represa de la premsa humorística i satírica en català. És una mancança que ha d'ésser analitzada i esmenada.

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

BERTRAN I PIJOAN, Luís. **Premsa de Catalunya**. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1931.

CADENA, Josep M. **Periodismo humorístico barcelonés en el siglo XIX**. Premio Nacional de Periodismo Juan Mañé y Flaquer. Torredembarra, 1972.

CADENA, Josep M. **Cent anys de premsa sitgetana (1877-1977)**. Biblioteca Popular Santiago Rusiñol. Sitges, 1977.

CADENA, Josep M. **505 fets bàsics de Catalunya**. Edicions La Campana. Barcelona, 1989.

COLUMBA, Ramón. **Qué es la caricatura**. Colección Esquemas, 40. Editorial Columba. Buenos Aires, 1959.

COROMINES, Joan. **Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana**. Amb la col·laboració de Joseph Gulsoy i Max Canher. IX vol. Curial Edicions Catalanes – Caixa de Pensions "la Caixa". Barcelona, 1980-1991. vol. II, pp. 575 / 593.

COROMINES, Joan / PASCUAL, José A. **Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico**. V vol. Editorial Gredos. Madrid, 1984. Vol. I, pp. 868/869.

COSTA I FERNÀNDEZ, Lluís. **Història de la premsa de la Ciutat de Girona (1787-1939)**. Monografies, número 12. Institut d'Estudis Gironins. Girona, 1987.

COSTA I OLLER, Francesc. **La premsa de Mataró (1820-1980)**. Premi Iluro, 1981. Caixa d'Estalvis Laietana – Editorial Rafael Dalmau. Mataró, 1982.

ELIAS, Feliu. **L'art de la caricatura**. Col·lecció Popular Barcino, 66. Barcelona, 1931.

FIGUERES, Josep M. **Cuca Fera. Estudi i facsímil de la col·lecció**. Editorial Ausa. Sabadell, 1987.

FONTBONA, Francesc. **La crisi del Modernisme artístic**. Biblioteca de Cultura Catalana, 17. Curial. Barcelona, 1975.

GIVANEL, Joan. **Bibliografia Catalana. Premsa**. Institució Patxot, 2 vol. i índex. Barcelona, 1931-1937.

GIVANEL, Joan. **Per a la bibliografia de la premsa barcelonesa (1881-1890)**. Publicacions de La Revista. Barcelona, 1933.

GUILLAMET, Jaume. **La premsa de les comarques gironines**. Editorial Selecta. Barcelona, 1977.

HERAS CABALLERO, Pedro Antonio / SÁNCHEZ VILLANUEVA, Maria Isabel. **Lo que passa (1868). Primer setmanari en català de Tarragona**. Hemeroteca Caixa Tarragona. Tarragona, 1994.

JARDÍ, Enric. **Història de Els Quatre Gats**. Editorial Aedos. Barcelona, 1972.

MESTRES, Apel·les. **Recorts y Fantasies**. Biblioteca de El Poble Català. Barcelona, 1906.

MIQUEL I VERGÉS, Josep M. **La premsa catalana del vuitcents. Vol. I, 1801-1874**; vol. II, 1875-1885. Antologia, 9-10. Editorial Barcino. Barcelona, 1937.

MIRET I SOLÉ, Maria Teresa. **La premsa a Igualada (1808-1892)**. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1983.

MONCASI I SALVIA, Nativitat. **La premsa a la ciutat de Balaguer (1862-1936)**. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1987.

MORAL I REIXACH, Sixte. **Papitu**. Edició facsímil, 1908-1911 4 vol. Leteradura. Barcelona, 1978.

MORAL I REIXACH, Sixte. **La premsa en català a Vilanova i la Geltrú**. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilanova i la Geltrú, 1985.

PASSARELL, Jaume (pseud. Salvador Bori). **Padró, Planas, Pellicer. Tres maestros del lápiz de la Barcelona ochocentista**. Monografías históricas de Barcelona, 5. Ediciones Librería Millà. Barcelona, 1945.

PUIGBLANC, Antoni. **Opúsculos gramático satíricos**. Documents de cultura – facsímils. 2 vol. Curial. Barcelona, 1976.

PUIG PUJOL, Joan. **86 anys de premsa local. Sabadell 1853-1938**. Edicions Riutort. Sabadell, 1972.

PUIG PUJOL, Joan. **Quatre Gats i Pèl & Ploma**. Edició facsímil. Editorial Ausa. Sabadell, 1987.

RIBA, Carles. **Un Tros de Paper**. Triat per... Pròleg de Conrad Roure. 2 vol. Biblioteca Catalana. Editorial Catalana. Barcelona, 1920.

ROCA, Antoni. **Tot fent memòria**. Biblioteca Popular Catalana. Vell i Nou, 18. Editorial Millà. Barcelona, 1973.

RODERGAS I CALMELL, Josep. **Els pseudònims usats a Catalunya** (Recull de 3.800). Editorial Millà. Barcelona, 1951.

SOL CLOT, Román. **150 años de prensa en Lérida**. Instituto de Estudios Ilerdenses. Lleida, 1964.

SOLÀ I DACHS, Lluís. **Papitu (1908-1937)**. Quaderns de Cultura. Editorial Bruguera. Barcelona, 1968.

SOLÀ I DACHS, Lluís. **En Patufet (1904-1938)**. Quaderns de Cultura. Editorial Bruguera. Barcelona, 1968.

SOLÀ I DACHS, Lluís. **Xut! (1922-1936)**. Quaderns de Cultura. Editorial Bruguera. Barcelona, 1971.

SOLÀ I DACHS, Lluís. **L'Humor Català. Un segle d'humor català**. 3 vol. Editorial Bruguera. Barcelona, 1978.

SOLÀ I DACHS, Lluís. **El Be Negre i els seus homes**. 2 vol. Edició facsímil. Edhasa. Barcelona, 1987.

SUBIRÀ, Joan. **La premsa a Granollers**. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1982.

TORRENT, Joan. **La Presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937**. Avec la collaboration de Francesc Carbonell, Josep Monfort et Rafael Bori, journalistes. Agrupació Professional de Periodistes. Barcelona, 1937.

TORRENT, Joan / TASIS, Rafael. **Història de la premsa catalana**. 2 vol. Editorial Bruguera. Barcelona, 1966.

VIRGILI I SANROMÀ, Josep-P. **Tarragona i la seva premsa**. Hemeroteca de Tarragona. 2 vol. Tarragona, 1980.

VIVES BRESCÓ, Maria Joana. **La premsa de Valls al segle XIX**. Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 1978.

VOLTES BOU, Pedro. **Catálogo de la Hemeroteca del Instituto Municipal de Historia de Barcelona**. Dirección y prólogo de ... Dirección General de Archivos y Bibliotecas del Ministerio de Educación Nacional. Ayuntamiento de Barcelona. Barcelona, 1960.

ANY I ■ NUMERO 1 ■ BARCELONA, 17 DE MARÇ DE 1934 ■ VUIT PAGINES ■ 30 CENTIMS

A la pàgina 2
Els nuvis i Montserrat
Reportatge d'E. F. Gual

A la pàgina 3
L'homicidi de La Salut
Conte d'Avelí Artís

A les altres pàgines
Sensacionals informacions

GRÀCIA-RAMBLES

SETMANARI HUMORISTIC

Saluda les autoritats, el poble, la premsa, la Banda Municipal i l'Orfeó Gracienc

— Demà no podré estar al teu costat. Dedicaré el dia a les meves idees.
— Que sol et trobaràs...
(Dibuix d'Ignasi Vidal)

HEROÏCITAT
— Fa molt mala olor aquesta botifarra!
— No és la botifarra. Sóc jo.
(Dibuix de Moliné)

— Voldria vermut, però sense anxoves
— Haurà d'ésser sense olives, perquè avui d'anxoves no en tenim.
(Dibuix de Tisner)

PASTARELL

— Ha mort d'un tret al cervell.
— Ja és estrany. Tant que costava fer-li entrar alguna cosa al cap...
(Dibuix de Passarell)

— I aquests ullals els fan amb boles de billar?
(Dibuix de Soka)

— És molt gelós... Quan la seva dona està malalta, la fa visitar per una metgessa.
(Dibuix de Quelus)

— És un enterrament de per riure...
— Sí, vaja, el "timo" de l'enterrament.
(Dibuix de Gamba)

Com que l'Amèlia no ha volgut prendre l'específic contra la solitària, el seu marit ha llogat un encantador de serpents.
(Dibuix de Grau-Sala)

ELS MISTERIS DE LA PROPIETAT
— En cada pis hi perdré mil duros...
— ...!
— Ara, com que tindrà tants pisos!
(Dibuix de Soka)

— Què veig? Portes dues anells...
— És clar, home. Com que sóc bígam.
(Dibuix de Pepsis)

— He comprat unes quantes pintures i així les parets no es veuen tan nues...
(Dibuix de Tisner)

— Vinc d'un dinar espléndid, servit amb vaixella d'or
— Ensenya-m'ho!
(Dibuix de Moliné)

US HA AGRADAT AQUESTA PAGINA? DONCS VEGESSIU LES DE DINTRE!...

FUNDACIÓ JAUME I

MEMÒRIA DE L'ANY 1995

XIX PREMIS D'HONOR JAUME I

Lliurament dels Premis d'Honor Jaume I i dels Premis d'Actuació Cívica al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona (Fotos Jaume Solé)

Són atorgats anualment, un a persones i l'altre a entitats que per llur acció, reconeguda arreu dels Països Catalans, mereixin l'agraïment del nostre poble.

L'acció en qüestió pot haver estat de caràcter científic, cultural en general, social, artístic, cívic, etc. i no ha d'haver estat una acció que s'hagi manifestat exclusivament, o preferentment, en forma d'obra escrita.

Integren el Jurat Joaquim Arenas i Sampera, Jordi Bonet i Armengol, Joan Gomis i Sanahuja, Ramon M. Llevadot i Roig, Aina Moll i Marquès, Ramon Pla i Arxé, Agustí Pons i Mir, Josep M. Puig Salellas i Josep Vallverdú i Aixalà, president.

Un cop examinats els mèrits i les circumstàncies de les diverses persones i entitats mereixedores d'aquest reconeixement, el Jurat ha emès el següent veredicte:

PREMI D'HONOR JAUME I A PERSONES

Les **persones** han d'ésser dels Països Catalans, vivents, d'una catalanitat conscient, explícita, exemplar i de provada continuïtat, tant si llur residència és als nostres territoris com si és fora d'ells. El Jurat atorga el Premi d'Honor Jaume I 1995 a:

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
de Barcelona

Per la seva important contribució al coneixement històric i actual de la llengua catalana que l'ha conduit a esdevenir una de les autoritats màximes de la lingüística romànica; per la democratització i catalanització de la Universitat de Barcelona de la qual fou catedràtic i rector durant la transició, així com per la seva participació en

institucions com el Congrès de Cultura Catalana i la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans que ha presidit fins fa poc temps i on ha impulsat importants treballs científics que han tingut continuitat en els seus deixebles. I és fruit del seu mestratge i la seva tenacitat que s'hagi publicat ara el Diccionari de la Llengua Catalana o normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

PREMI D'HONOR JAUME I A ENTITATS

Les **entitats** han d'ésser actuals, i també d'una catalanitat conscient, explícita, exemplar i de provada continuïtat, sigui quina sigui llur residència o àmbit d'actuació. El Jurat atorga el Premi d'Honor Jaume I 1995 a:

DAGOLL-DAGOM de Barcelona

Per la notòria permanència d'aquesta companyia en primera línia del teatre català al llarg de més de vint anys gràcies a la seva opció per la viabilitat comercial que l'ha convertida en pionera en la incorporació d'amplis sectors de públic al teatre independent; per la seva meritòria tasca d'introducció dins el nostre panorama teatral del musical de gran format i la incorporació d'importants col·laboracions literàries en els muntatges propis. Com a companyia creadora d'espectacles d'èxit, la seva aportació ha estat cabdal en el triomf global del nou teatre català.

L'ACTE DE LLIURAMENT

El 19 d'octubre passat, un Saló de Cent ple de gom a gom com sempre acollí el lliurament dels premis de la Fundació Jaume I d'enguany. Són ja dinou anys (tota una tradició!) des que,

l'any 1977, el senyor Lluís Carulla lliurava el primer Premi d'Honor Jaume I al doctor Josep Trueta, cirurgià eminent i patriota exemplar.

Tanmateix, la Fundació Jaume I i el Jurat que la representa han estat sensibles a la polèmica sobre la unitat de la llengua que avui és atiada demagògicament i sense cap mena de rigor científic. La normalització lingüística –qüestionada en un intent clar, i condemnable, de dividir la societat catalana– ha estat valorada a l'hora d'atorgar aquest premi a un lingüista que s'ha distingit precisament per les seves rigoroses aportacions científiques al coneixement de les llengües romàniques i en especial del català en les seves diverses modalitats.

En el mateix acte foren lliurats els XIII Premis d'Actuació Cívica Catalana.

Aina Moll i Marquès i Xavier Bru de Sala glossaren la trajectòria i la significació de la tasca dels guardonats amb els Premis d'Honor. La valenciana Carme Miquel agraí l'atorgament dels Premis d'Actuació Cívica en nom dels sis guardonats. Per la seva especial significació, reproduïm els parlaments del Dr. Badia i Margarit i de la senyora Carme Miquel.

XIII PREMIS JAUME I D'ACTUACIÓ CÍVICA CATALANA

Són sis premis destinats a fer conèixer i distingir la tasca (generalment poc coneguda, sovint anònima, però exemplar) de persones vivents que sempre han actuat i actuen, sense equívocs, al servei de la identitat pròpia dels Països Catalans, en àmbits de la vida i de la relació humana tals com l'ensenyament, els mitjans de comunicació, les ciències, l'art, la cultura popular, la música, el teatre, el dret, l'economia, l'acció social i cívica, etc. Els Premis Jaume I d'Actuació Cívica Catalana 1995 són atorgats a les persones següents:

JOAN BLANQUER I PANADÈS
de Castellar del Vallès (Vallès Occidental)

Per la seva dilatada tasca com a professor de català i la seva intervenció activa en múltiples iniciatives culturals sabadellenques com els Amics del Cinema, la delegació d'Òmnium Cultural, el Cine Club Sabadell i altres entitats que ha contribuït a crear, així com les seves aportacions a la Fundació Bosch i Cardellach, al Centre Excursionista de Sabadell, a la Comissió Municipal de Normalització Lingüística, a l'Arxiu Històric de Castellar del Vallès, etc.

MAUR M. BOIX I SELVA
de Barcelona

Per la seva dedicació exemplar al país com a monjo i antic prior de l'Abadia de Montserrat i la seva tasca com a director de la revista Serra d'Or, una tasca amagada i volgudament silenciosa, però important per a la cultura catalana que ha desenvolupat al llarg de més de trenta anys sense interrupció.

JOAN PERE LE BIHAN I RULLAN de Prada de Conflent (Catalunya Nord)

Per la tenaç fidelitat a la nació catalana amb que participa en iniciatives de catalanització tan significatives com les escoles Bressola de Perpinyà i Prada de Conflent –aquesta fundada per ell– on es fa immersió lingüística total; en la lluita per aconseguir la instal·lació de repetidors que permeten la difusió de TV-3 i Canal 33 a la Catalunya Nord, o en la modificació del projecte de llei que ha legalitzat l'ensenyament en català a França.

EUSEBI MAJÓS I PONT de Bellpuig (l'Urgell)

Per la seva tasca, sempre inspirada per una sólida convicció catalana, com a promotor d'activitats a Bellpuig, a Barcelona –on formà part de l'Obra del Ballet Popular i del Centre Comarcal Lleidatà, del qual fou president– i a l'Espluga de Francolí, on ha impulsat la vida cultural i cívica de la vila. Com a responsable de la Residència Jaume I ha destacat professionalment per la seva dedicació i per les seves iniciatives d'animació de les persones grans que hi resideixen, amb projecció a totes les comarques tarragonines.

CARME MIQUEL I DIEGO d'Alcàsser (L'Horta, País Valencià)

Per la seva dinàmica i destacada activitat en pro de la llengua catalana en l'àmbit escolar i pedagògic, amb la fundació –fa més de trenta anys– de diversos organismes per a la renovació pedagògica i la normalització lingüística, entre les quals, més recentment, la Coordinadora d'Alumnes, Pares i Professors per l'Ensenyament Públic en Valencià i de la Federació Escola Valenciana que és actualment el moviment cívic més actiu i de més repercussió en la tasca de normalització lingüística al País Valencià, on organitza trobades que cada primavera apleguen desenes de milers de persones al carrer per a reivindicar la nostra llengua.

GUMERSIND VILAGRAN I ROQUÉ de Palamós (Baix Empordà)

Per la seva fidel dedicació com a sacerdot i rector de la Parròquia de Santa Eugènia de Palamós, on ha impulsat els treballs d'integració social i cultural dels immigrants, ha creat una llar de transeünts, una guarderia infantil, una associació de veïns i, a través de les classes de català, promou la convivència entre persones de cultura i raça diferents fins a fer-los esdevenir ciutadans de Catalunya perfectament arrelats a la nostra terra.

PARLAMENT D'ANTONI M. BADIA I MARGARIT

Avui és atorgat, per dinovena vegada, el Premi d'Honor de la Fundació Jaume I. Tots els qui l'han rebut fins ara han començat llur oració amb uns mots d'agraïment. No cercaré maneres originals d'expressar-me. També jo, per cortesia, per simpatia, per gaubança i per sinceritat, començo, com tots els qui m'han precedit, dient amb tota l'ànima: Moltes gràcies!

Gràcies a Maria Font i, indirectament (que no vol pas dir menys afectuosament) a la memòria de Lluís Carulla, tots dos sempre tan deferents amb mi. Els regracio, no solament per la part important que enguany em correspon dins l'acompliment de llur noble i generosa empresa, sinó sobretot per allò que aquesta empresa (ara cristal·litzada en la Fundació Jaume I) significa en els esforços per acostar-nos al país que somniem.

Gràcies també al Jurat que ha atorgat els premis en aquesta ocasió. El Jurat és el braç executor del projecte i, com a tal, li escau de prendre les opcions concretes, que la Fundació assumeix i fa seves. Aquest Jurat ha estat molt benèvol amb mi, potser perquè ha pres més en consideració embranzides coratjoses que realitzacions efectives. En repassar la llista dels qui el componen, m'adono que és ple de bons amics. No s'hauran guiat, més que per l'anàlisi aprofundida de la meva modesta aportació, per una obnubilació provocada per l'estima que em professen? Si així fos, potser haurien caigut de bona fe en un tracte de favor, com els que avui estan tan de moda en la vida pública. En tot cas, els tranquil·litzarà de saber que no penso interposar cap recurs contra el veredicte.

Els membres del Jurat em permetran, d'altra banda, que ara m'adreci concretament a Aina Moll, que, entre tots ells, ha estat designada per a cantar les meves excel·lències. Deixeu-me dir que la meva relació personal amb ella és molt antiga, tant si la faig remuntar als meus vells contactes amb la família Moll, com si parteixo del període de la seva carrera a la Universitat de Barcelona, que data de començos dels anys cinquanta i que, sense solució de continuïtat, s'enllaça amb tot el teixit d'interessos professionals i humans i de neguits per la llengua catalana. Gràcies, Aina, pel que has dit. Et perdono pel pecat d'exageració que hi has comès.

Vaig veient les coses clares. Els membres del Jurat no ignoraven que en els últims mesos he estat objecte de diverses mostres d'afecte, quan sempre he dit i repetit que els homenatges no em plauen. I han tingut por que, entre aquestes manifestacions (a les quals he assolit de sobreviure) i el fet que cada any en tinc un més que l'anterior, jo no em convertís en un home del passat. "Només faltaria" –es deuen haver dit– "que, amb l'escassetat de mitjans humans amb què es debat la nostra cultura, ara perdéssim un peó que almenys es mou com un alfil, com una torre o com un cavall i, si cal, com una reina".

Amics del Jurat: heu atès el vostre objectiu. Entenc el vostre missatge. Mea sponte ja hauria procedit així, però la vostra decisió em reforma en el propòsit de continuar al peu del canó, mentre Déu em doni vida i forces per a fer-ho. Així ho vaig escriure a la Presidenta de la Fundació, com a primera reacció davant la notícia de l'acord del Jurat: "Més que una recompensa pel que jo, amb més o menys encert, hagi pogut realitzar" –li deia–, "m'ho prenc com un estímul per a tirar endavant".

I, a fe, que la situació actual de la llengua i de la cultura catalanes ens incita a mantenir-nos amb l'esperit prompte i la mirada atenta. No diré pas que els balanços que se'n fan avui no tinguin aspectes positius. Prou que ens els recorden els agents de la nostra Administració, i nosaltres som els primers d'alegrar-nos-en. D'altra banda, res més lògic i més natural que recollir fruits assaonats, després d'una desena d'anys de les lleis de normalització o d'ús i ensenyament. Hem conreat en camp adobat. Però allò que ens angunieja són les plantes amargues que hi resisteixen als adobs potser no sempre ben aplicats. Aquests condicionaments adversos es mantenen contra els pronòstics i encara són reforçats per nous condicionaments no previstos. En efecte, a les qüestions que no per conegudes deixen de fernos patir (com són, entre d'altres, el ritme lent de la normalització, la feblesa de la llengua als poderosos mitjans de comunicació, les actituds lingüístiques de les generacions joves), se n'hi afegeixen de noves (com la internacionalització d'afers on hom s'oblida de la nostra llengua, les ombrívoles perspectives en el camp polític, el desgavell idiomàtic imperant avui al País Valencià).

Certament, si m'heu cridat ací per raó dels meus afanys per la llengua, en aquests moments no podria silenciar alguns aspectes de tota aquesta problemàtica. I m'ha semblat que la figura que en aquest acte se'ns imposa a tots –la de Jaume I, que dóna nom a la Fundació i als Premis que aquesta concedeix– ens podria ajudar a fer una petita reflexió sobre la situació actual.

No es tracta de fer una disquisició erudita, ni de bon tros. Només una impressió. De la vida i les actituds del rei En Jaume i de la seva original i colpidora Crònica (o Libre dels Feyts), se'n desprenen, a parer meu, cinc enunciats lingüístics, que ara no puc adduir ni comentar, però que informen la seva vida. Apel·lo sobretot al testimoni dels qui han resseguit la biografia del rei o s'han delectat llegint el seu relat autobiogràfic. Aquests enunciats pressuposen, respectivament, cinc comportaments referents a la llengua catalana, exigibles a totes les generacions de catalanoparlants que s'han succeït en el decurs de la història i que, per tant, ens afecten vivament a tots nosaltres, que en som la fornada de les acaballes del segle XX. Parlo d'un heretatge del Conqueridor que, no per la seva originalitat en valer-se'n, de la seva llengua per a qualsevol comesa ens ha d'eximir d'acomplir-lo amb fidelitat.

Heus ací els cinc comportaments de què parlo. – 1) ***La proclamació de l'entitat de la llengua*** *(ell, que havia tingut contactes notables amb l'aragonès i amb l'occità, optà sense vacil·lar per l'ús del català i el féu servir amb naturalitat d'un cap a l'altre de la Crònica, que és com dir de la seva vida). – 2)* ***La unitat de la llengua*** *(podem afirmar que Jaume I és el veritable artífex de la unitat d'aquesta llengua: ell la instal·la a Mallorca a València, arran de les conquestes respectives d'aquestes terres, que ell va fornint d*

repobladors provinents de Catalunya). – 3) ***La categoria i la dignitat de la llengua*** (que relata les comeses més elevades, com són els discursos a les Corts, les entrevistes amb el Papa i altres reis, etc.). – 4) ***La universalitat d'ús en els diferents registres lingüístics*** (ultra les ocasions solemnes a què acabo de referir-me, la llengua del Conqueridor és apta per a qualsevol altre nivell expressiu: corrent, familiar, col·loquial, vulgar i tot). – 5) ***La "lleialtat lingüística"***, és a dir, la consciència de pertànyer a la comunitat parlant, la convicció que la llengua és la base de la seva identitat, l'adhesió fidel i sòlida a la llengua pròpia.

No és que Jaume I tingui l'exclusiva d'aquesta posició envers la llengua. Sortosament, un exercici semblant podria fer-se amb la majoria d'escriptors de la literatura catalana medieval i sempre n'obtindríem el mateix resultat. La constatació que la llengua determina la nostra identitat com a poble és antiga. És així que cal interpretar la famosa frase de Ramon Muntaner: "que d'un llenguatge solament, de negunes gents no són tantes com catalans" (Capítol 29 de la Crònica).

Però tornem a Jaume I, que és el nostre mentor en aquesta sessió d'avui, i examinem com els cinc comportaments assenyalats ens interpel·len a nosaltres, com a membres de la comunitat catalanoparlant d'avui. No faré cap comentari del primer ni del tercer, perquè són simplement obvis. Aquell (l'entitat i, per tant, l'existència de la llengua) no el posa en dubte ningú. El tercer (el to digne de la llengua literària) és el més resistent davant condicionaments externs, i tampoc no el discuteix ningú.

En canvi, els altres tres comportaments presenten avui nombroses irregularitats i mancances significatives, que constitueixen una greu amenaça per a la vida de la llengua. I ací és on jo voldria fer un agut toc d'atenció, formulat amb visió realista i amb esperança d'un demà millor.

Vegem-ho. El segon (la unitat de la llengua) ha estat la causa de més d'una clivella. Malgrat la normaliva gramatical i lèxica anomenada composicional, que l'Institut d'Estudis Catalans abraçà justament per anar equiparant les modalitats de les tres grans regions de la llengua, no han faltat mai veus discordants, sobretot entre valencians. És cert que en els nostres dies, les generacions joves i, en general, la gent culta han assimilat la realitat lingüística sense prejudicis, però no és menys cert que no manquen sectors recalcitrants que s'hi resisteixen. Bé que tots ho tenim al pensament, no em sé estar de recordar l'especial gravetat de la situació a la València d'avui: els partits que hi governen, distribuïts entre els que s'inhibeixen i els que demoleixen, han permès que hi hagi més d'una manera de parlar i d'escriure la llengua. Denunciem una vegada més aquesta actitud, tan poc seriosa i tan aberrant.

Queden encara dos comportaments crítics, l'incompliment dels quals ens exigeix una saludable reacció. Saludable i ineludible, si volem que l'aventura de viure en català continuï essent una opció vàlida. Són el quart (la universalitat d'ús de la llengua) i el cinquè (la lleialtat lingüística). Tractaré junts tots dos comportaments, perquè l'un implica l'altre, en els dos sentits. Justament normalitzar una llengua vol dir "fer-la d'ús universal", en les persones i en els ens socials. Quantes persones i quants organismes no retenen racons importants, als quals la llengua pròpia encara no ha arribat! El llenguatge professional potser n'és la mostra més compromet edora: àdhuc molta gent, que actua amb valentia en català en la resta de les seves activitats, sucumbeix davant el castellà quan es tracta de correspondència comercial, factures, anuncis, receptes mèdiques, lliçons a centres docents, actes de reunions, documents jurídics i notarials, etc. La llista se'ns faria interminable. Aquestes contradiccions denuncien tantes d'altres faltes de lleialtat lingüística.

Els catalanoparlants tenim guanyada la fama de lleials envers la nostra llengua. Crec que la tenim justament guanyada. Quan res no ho propiciava, en els segles XVIII i XIX els nostres avantpassats romangueren fidels a la llengua de llurs pares i avis i llegaren a les generacions venidores el testimoni d'unes actituds i la missió de perseverar-hi. Des de cap a 1900, amb la represa de la consciència de poble, les conquestes cíviques, una normalització instintiva i la restauració

de les institucions, semblava que ens ho havíem de menjar tot. Però han passat moltes coses i la lleialtat dels més ferms presenta, avui encara, buits incomprensibles, el més important dels quals és l'absència (o l'exigüitat) de la llengua pròpia a la premsa i als altres mitjans de comunicació, que són acceptades socialment com una mala astrugància irredimible. No podem adormir-nos-hi.

Quan el Jurat decidí d'atorgar-me el Premi d'enguany, jo, que assistia, a Palerm, al Congrés de Romanística, feia poques hores que havia tingut una llarga conversa amb el romanista croat Zarco Muljacic, avui professor a Berlín. Lingüísta i sociolingüista eminent, Muljacic afirmava que una llengua qualsevol, per més que posseeixi una història brillant i una codificació impecable, si no té oportunitat de desenvolupar-se, de ben poc li serviran aquests dos factors, altrament indispensables. Una estona després, l'il·lustre col·lega exposava la seva comunicació al Congrés, en la qual insistia en aquest postulat. I citá, entre d'altres exemples, la situació de la llengua catalana en els anys quaranta.

Dita així, l'asseveració feia efecte. Puc dir que, bé que a mi no em deia res de nou, m'impressionà de sentir-la. Passada una altra estona, em telefonaven de Barcelona estant, per a donar-me la per a mi tan grata notícia. Vaig pensar que, d'una manera o altra, jo havia de traslladar-vos ací aquella frase d'una figura important de la romanística europea, que jo vaig copsar com un veritable missatge. Un missatge sobre la responsabilitat que tenim els catalanoparlants pel que fa a l'esdevenidor de la nostra llengua. Si als anys quaranta l'extorsió de la llengua venia d'un poder opressor exterior, avui, en el conjunt dels factors que l'amenacen, s'hi fa sentir la nostra manca de lleialtat. Ens ho perdonaríem nosaltres mateixos, ara que encara hi som a temps? Ens ho perdonarien els nostres successors, quan ja fos massa tard?

Els qui lluitàrem abrivadament contra els perills que s'abatien damunt nostre durant la dictadura, avui sabem que ja no ens queden molts anys de vida per a escometre els perills que ens assetgen. Aquests reclamen sang jove i relleus adequats entre les noves generacions. Elles tindran la paraula.

PARLAMENT DE CARME MIQUEL
en nom dels sis guardonats amb els Premis d'Actuació Cívica

Em permetreu que abans que res, manifeste el meu agraïment als altres cinc guardonats amb el Premi JAUME I d'actuació cívica, per haver delegat en mi la present intervenció. Agraïda i satisfeta estic per aquesta representativitat no merescuda, la qual assumesc amb molt de respecte.

Parle aquí, per tant, en nom de tots sis i ho faig en el meu valencià, variant de la nostra llengua comuna que no és altra cosa sino una mostra de la riquesa lingüística que conjuntament posseïm.

I en valencià manifeste el reconeixement de tots nosaltres a la Fundació Jaume I i als membres del jurat que ens ha atorgat aquest guardó. Sabem que al llarg i ample de les nostres terres hi ha moltes, moltíssimes persones que anònimament i dia a dia, des d'àmbits diversos treballen per la normalització lingüística, per la difusió de la nostra cultura, per la consecució d'una societat millor. Amb el treball de tanta gent s'està bastint un futur que tots volem més just i més nostre.

Nosaltres, els sis guardonats, en som uns entre tants i per aquest motiu ens sentim privilegiats. Però volem fer-vos saber que amb l'acceptació d'aquest privilegi que és per a nosaltres el Premi, refermem el nostre compromís en una actuació, diversa perquè diverses són les característiques de cadascun de nosaltres, però coincident en els nostres interessos i objectius.

Per a tots sis, ensenyar, divulgar la nostra llengua, treballar per la integració social i cultural de persones nouvingudes, cercar camins de tolerància i estima, són camps d'activitats que ens satisfan i complauen.

Des de la pluralitat dels nostres plantejaments vitals, des de la pluralitat de la nostra procedència geogràfica, des de la pluralitat de les nostres professions i activitats diàries, volem contribuir a la consecució d'una societat que, des de la pròpia identitat, siga capaç d'unir autoconeixença i autoestima amb solidaritat. Hi és, serà, el nostre granet de sorra. Més ben dit, els nostres sis granets de sorra que juntament amb tantíssims altres que hi ha escampats arreu, ens permeten tindre fe en el futur.

Ho hem dit abans: en som uns entre tants. Per això, voldria acabar aquesta intervenció amb la lectura d'un poema de **Vicent Andrés Estellés** que dedicà en el seu moment al cantant **Ovidi Montllor**. Ambdós també valencians, com sabeu.

Jo sóc un entre tants tots t'ho han recordat
poble amb el poble esperes confies perseveres
un entre tants ho canten les veus i les guitarres
un entre tants la pena l'amor a boca plena
tots anaven cantant jo sóc un entre tants
un entre tants com fan l'amor i fan el pa
un entre tants com naixen creixen pateixen passen
jo sóc un entre tants tots passarem de llarg
de sobte en veus del poble reviuran certes coses
unes poques paraules elementals i clares
un amor un camí una rosa un destí

A tots vostès, moltes gràcies!

XVII PREMIS BALDIRI REIXAC

Destinats a l'estímul i el reconeixement de l'escola catalana, són atorgats en tres modalitats: premis a Escoles, premi a Mestres i Professors i premis als Alumnes.

Per al curs 1994/95, el Jurat ha estat constituït per Carme Alcoverro i Pedrola, Rosa Boixaderas i Sàez, Margarida Cambra i Giné, Filo Farré i Anguera, Josep Gonzàlez-Agàpito, Joan Mallart i Navarra, Margarida Muset i Adel, Bartomeu Palau i Redon, Juli Palou i Sangrà. Un cop examinats els nombrosos treballs i expedients, i efectuades diverses visites a les escoles finalistes, el Jurat ha emès el següent veredicte:

PREMIS A ESCOLES

12 premis de 500.000 ptes. cadascun. Han estat assignats a les escoles següents:

ESCOLA CASALS-GRÀCIA,
de Manlleu (Osona)

Per ser una escola profundament arrelada al barri popular on es troba situada. Per fer ensenyament en català amb tota naturalitat des de fa molts anys. Una escola portada per un equip de mestres il·lusionats que han sabut fer estimar el país tant als nens de parla catalana com als de llengua familiar castellana i àrab, bo i aconseguint que el català sigui la llengua de relació a l'aula i al pati.

CP CÈSAR MARTINELL
del Pinell de Brai (Terra Alta)

Escola on es detecta fàcilment un gran interès per dotar-se d'una organització interna que afavoreix la reflexió pedagògica i l'actuació coherent dels mestres i les mestres de l'equip. I també perquè és un centre que, a través de les activitats amb les famílies, la celebració de les festes populars i la recuperació de la història, ha sabut convertir-se en un punt de referència clau de la dinamització cultural del poble.

Vista general del Saló de Sant Jordi del palau de la Generalitat de Catalunya el dia del lliurament dels premis Baldiri Reixac a Escoles i a Mestres i Professors.

CEIP LES COMETES
de Llorenç del Penedès (Baix Penedès)

Per exemplificar tan qualificadament les possibilitats que ofereix el medi rural per educar a partir dels recursos naturals, culturals i lingüístics de l'entorn en la línia integradora de la millor tradició pedagògica catalana.

CP ELS CONVENTS
de Martorell (Baix Llobregat)

Pels seus plantejaments pedagògics i didàctics innovadors que afavoreixen la interacció de l'alumnat en un entorn majoritàriament castellanoparlant amb infants d'origen magrebí.

Lliurament d'un dels guardons.

CIP DOCTOR FERRER
d'Artés (Bages)

Pel nivell de catalanització assolit i per l'esforç del centre d'integrar a la nostra cultura, tan aviat com els és possible, els nens i les nenes d'altres entorns culturals diferents.

CIP JACINT VERDAGUER
de Sils (La Selva)

Per la serenitat i l'exemplaritat amb què un equip –jove i amb empenta– desenvolupa un projecte educatiu de qualitat en un entorn sensible al fet educatiu català.

CP JOAN VENY I CLAR
de Campo (Mallorca)

Una de les primeres escoles públiques de l'interior de l'illa que imparteix l'ensenyament en català amb plena normalitat. Una escola portada per un equip de mestres ben avingut i que ha aconseguit que tant els nens i nenes del país com els nouvinguts estimin i considerin com a pròpies, sense prejudicis, la llengua i la cultura catalanes.

IB NARCÍS OLLER
de Valls (Alt Camp)

Per la normalitat lingüística assolida tant en la docència com en totes les activitats del centre. I per l'acció tenaç i decidida d'un equip directiu que, des de fa molts anys i sense interrupció, ha prioritzat el procés de normalització.

CEIP EL SAGRER
de Barcelona (Barcelonès)

Una escola de tradició catalana que va esdevenir pública ja fa uns quants anys, doblant el nombre d'alumnes i mestres. Amb un equip docent que ha sabut continuar un projecte pedagògic renovador i de normalitat lingüística. Fent de l'escola un model obligat de referència.

CP SEVERÍ TORRES
de Castelló de la Ribera (La Ribera Alta, País Valencià)

Per la dedicació i l'interès de l'equip de mestres a elaborar un projecte de centre que té com a referent pedagògic fonamental que tot l'alumnat conegui, valori i estimi la terra, la cultura i la llengua del país.

CP SOL IXENT
de Corbins (Segrià)

Per la seva fidelitat i continuïtat a fer l'ensenyament en català des dels darrers disset anys, així com també pel clima humà que han sabut crear els components de l'equip de mestres d'aquesta petita escola. I per l'esforç esmerçat entre tots en el coneixement viu de Catalunya.

CP EL TRINQUET
De Pedreguer (La Marina Alta, País Valencià)

A una escola que inicialment havia d'impartir l'ensenyament en castellà i que des de fa anys ha fet l'opció de normalització lingüística, com un fet natural i progressiu, amb el consens de les famílies, les institucions municipals i l'equip de mestres. Un equip que ha emprès projectes pedagògics com ara l'estímul de l'ús de la llengua en diferents mitjans de comunicació.

PREMI A MESTRES I PROFESSORS

Dotat amb 800.000 ptes. (en dues partides de 400.000 ptes. que són lliurades, la primera a l'autor del treball guardonat i la segona com a subvenció del mateix import per a contribuir a la seva edició) és atorgat a un treball inèdit de temàtica pedagògica que contribueixi a l'ensenyament en català a qualsevol àmbit educatiu. El premi corresponent al curs 1994-95 ha estat atribuït al treball **L'arxiu arriba a l'escola. Conèixer la Barceloneta: un exemple de la funció cultural dels arxius** de Teresa Pàrraga Rigol i Germà Iturrate Colomer, de Barcelona

Es tracta d'una experiència didàctica que proposa una metodologia activa per acostar els alumnes de Batxillerat a les fonts històriques locals. Planteja un treball basat en l'aprenentatge dels procediments que afavoreix l'adquisició del coneixement.

El Jurat ha valorat especialment la utilització d'un arxiu local com a mitjà d'apropiació del patrimoni cultural del país.

Presidència de l'acte de lliurament dels premis Baldiri Reixac. D'esquerra a dreta: Enric Pujol, conferenciant; Maria Font de Carulla, presidenta de la Fundació Jaume I; el Conseller d'Ensenyament, H.S. Joan M. Pujals; Joan Triadú, president dels premis i Josep Gonzàlez-Agàpito, secretari del Jurat.

ELS ACTES DE LLIURAMENT

Els guardonats són d'edats tan diferents que cal fer dos actes de lliurament també diversos: l'un, més acadèmic i dirigit a la gent gran, i l'altre, més informal, destinat a la mainada d'arreu dels Països Catalans que hi participen.

Els premis als Alumnes, doncs, foren lliurats a l'Espluga de Francolí, el 4 de juny, en el curs de la festa que organitza cada any el Casal d'aquella vila de la Conca de Barberà veïna del Monestir de Poblet.

Quant als premis a Escoles i a Mestres i Professors, foren lliurats en el Saló de Sant Jordi del palau de la Generalitat de Catalunya. L'acte, presidit pel Conseller d'Ensenyament, Hble. Senyor Joan M. Pujals, reté homenatge a Ferran Soldevila en el centenari de la naixença d'aquest historiador eminent. El periodista i escriptor Enric Pujol i Casademont hi dictà la conferència L'obra de Ferran Soldevila: investigació i didàctica de la història.

PREMIS ALS ALUMNES

Són 53 premis, cadascun dels quals consisteix en un lot de llibres catalans per valor de 80.000 ptes. que els propis alumnes seleccionen al seu criteri. D'acord amb els diferents graus de l'ensenyament, els guardons han estat distribuïts així:

PARVULARI I CICLE INICIAL

La conca d'Òdena al llarg del temps
Alumnes de P-3, P-4 i P-5 del C.P. Castell d'dena, d'dena

Els conills
Alumnes de P-4 de l'Escola Cooperativa El Puig, d'Esparreguera

El sol i les ombres
Alumnes de P-5 del C.P. Puigberenguer, de Manresa

Ens organitzem les colònies
Alumnes de parvulari i cicle inicial del C.P. Nostra Llar, de Sabadell

La tardor a Catalunya
Alumnes de 2n. de cicle inicial del C.P. Font d'Alba, de Terrassa

Montserrat, la muntanya cremada
Alumnes de 1r. d'EGB, del C.E.I.P. Mare de Déu de la Muntanya, d'Esparreguera

Conte inventat "Enrenou a la classe dels peixos"
Alumnes de 1r. d'EGB de l'escola Elisabeth, de Salou

CICLE MITJÀ

Observació, descripció, narració... ens agrada escriure i dibuixar
Alumnes de 3r. d'EGB del C.P. Escola Montsant, de Reus

El tercelet (Un periòdic de classe)
Alumnes de 3r. d'EGB del C.P. Sant Miquel dels Sants, de Vic

CICLE SUPERIOR

Les aventures d'Asterix
Alumnes de 6è. d'EGB del C.P. Sant Jordi, de Navàs

Pedricoles en acció
Alumnes de 6è. i 7è. d'EGB del C.P. Salvador Espriu, de Sant Feliu de Llobregat

Taller de poesia
Alumnes de 6è. 7è. i 8è. d'EGB del C.P. Sant Ramon, del Pla de Santa Maria

Els aiguamolls de l'Empordà
Alumnes de 7è. i 8è. d'EGB, i

Girona: un itinerari medieval
Alumnes de 6è. 7è. i 8è. d'EGB de l'Escola Nostra Senyora del Pilar, de Manresa

El poblament a la vora de l'Ebre
Alumnes de 6è. d'EGB, i

10 del 10
Alumnes de 8è. d'EGB del C.P. La Mercè, de Tortosa

El món de Maria
Alumnes de 6è. d'EGB, i

El llibre sense nom
Alumnes de 8è. d'EGB del C.P. Blasco Ibáñez, de Museros

Les aventures de 700 A (2 treballs)
Alumnes de 7è. d'EGB del C.P. Sant Josep de Calassanç, de Súria

La Seu, no passis de llarg
Alumnes de 7è. i 8è. d'EGB del C.P. Pau Claris, de La Seu d'Urgell

El bosc i els incendis forestals a Catalunya
Alumnes de 7è. i 8è. d'EGB de l'Escola Mare de Déu de Montserrat, de Súria

L'aigua: principi i final de la Colònia Sedó
Alumnes de 7è. i 8è. d'EGB de l'Escola Cooperativa El Puig, d'Esparreguera

Reus
Alumnes de 7è. d'EGB,

Conseqüències de l'aiguat del Camp de Tarragona
Alumnes de 8è. d'EGB, i

El Modernisme
Alumnes de 8è. d'EGB del C.P. Escola Montsant, de Reus

El Palau de la Música
Alumnes de 7è. d'EGB, i

A la recerca de l'aigua
Alumnes de 8è. d'EGB de l'Escola Nostra Sra. del Carme, de Balaguer

Llum, univers, terra, color
Alumnes de 8è. d'EGB del C.P. Escola Enxaneta, de Valls

L'ecosistema de la conca d'dena
Alumnes de 8è. d'EGB del C.P. Castell d'dena, d'dena

El món dels indis
Indis
Alumnes de 8è. d'EGB del C.P. Joan de Palà, de La Coromina – Cardona

Científics catalans
Alumnes de 8è. d'EGB de l'Escola John Talabot, de Barcelona

El barrejat (joc didàctic)
Alumnes de 8è. d'EGB del C.P. Lope de Vega, de Torrent

Les muralles de Girona
Antoni Gaudí
La Ràdio
Alumnes de 8è. d'EGB de l'Escola Vedruna, de Girona

Festa del lliurament dels premis Baldiri Reixac als Alumnes a l'Espluga de Francolí: jocs i atraccions a la plaça del Casal i diversos moments de l'acte.

De la nostra illa a l'estudi dels ecosistemes
Alumnes de 8è. d'EGB del C.P. Rocafonda, de Mataró

Pep Coll: treball d'investigació
Retorn a temps passats
Alumnes de 8è. d'EGB del Col·legi Episcopal Mare de Déu de l'Acadèmia, de Lleida

Les fonts de Manlleu
Les roques sedimentàries de Manlleu. Estudi de les roques sedimentàries del terme i del seu aprofitament en la construcció
Alumnes de 8è. d'EGB de l'Escola Nostra Sra. del Carme, de Manlleu

Treball interdisciplinari sobre Els Pastorets
Alumnes de 8è. d'EGB del C.P. Antoni Torroja i Miret, de Vila-seca

Uf!! quanta aigua!!
Alumnes de 2a. etapa d'EGB de Escoles de la Z.E.R. Poblet, de Vimbodí

CICLES DIVERSOS

Fem salut
Alumnes de P-3 a 8è. d'EGB del C.P. Les Moreres, de Les Pobles / Aiguamúrcia

Tot llegint un llibre...
Alumnes de 1r. i 2n. de CM de Primària i 5è d'EGB del C.P. d'Integració Eladi Homs de Valls

Representació de l'obra "Els pastorets del ferrer Magí"
Alumnes de tots els nivells del C.P. Mare de Déu del Patrocini, de Cardona

Treball monogràfic: Joan Salvat-Papasseit
Alumnes de tots els nivells del C.P. Riu d'Or, de Santpedor

Poemes i dibuixos
Alumnes de tots els nivells de l'Escola Mestral, de Sant Feliu de Llobregat

El treball a Borredà
Alumnes de tots els nivells del Col·legi Públic de Borredà

El nostre poble: Bescanó
Alumnes de tots els nivells del C.P. Dr. Sobrequés, de Bescanó

Salvem Vespella
Alumnes de tots els nivells del C.P. L'Agulla, del Catllar

EDUCACIÓ ESPECIAL

L'Estel a Betlem
Alumnes d'Educació especial del C.P. L'Estel, de l'Hospitalet de Llobregat

BUP, COU I FP

Explorem el nostre patrimoni
Alumnes de 2n. de BUP de l'I.B. Margarida Xirgu, de l'Hospitalet de Llobregat

Estudi de la toponímia urbana i rústica de les poblacions de Sant Carles de la Ràpita i d'Alcanar
Alumnes de 2n. de BUP de l'I.E.S. Els Alfacs, de Sant Carles de la Ràpita

L'Alt Penedès. El bressol del cava
Alumnes de 2n. de BUP del Col·legi Sant Josep, de Barcelona

La llengua catalana al barri de Gràcia
Alumnes de 2n. de BUP de l'Escola Vedruna-Gràcia, de Barcelona

La transmissió del saber culte en llengua catalana (ss. XIII-XIV-XV)
Alumnes de 3r. de BUP del Col·legi Viaró, de Sant Cugat del Vallès

Gran Teatre del Liceu
Alumnes de 3r. de BUP de l'Escola Thau Institució Cultural del C.I.C., de Barcelona

Que ve Franco!
Alumnes de 3r. de BUP i COU de l'I.B. Josep Maria Parra, d'Alzira

Recerca: A l'inrevés del dret. Endevina endevineta. Per què et dius...?
Alumnes de BUP i COU de l'Escola Horitzó, de Barcelona

El català: registres i dialectes
Alumnes de COU de l'I.B. El Cairat, d'Esparreguera

El vi a la denominació d'origen Tarragona
Alumnes de 3r. curs del cicle FP II de l'IES Torredembarra, de Torredembarra

Glossari il·lustrat de l'edició i de les arts gràfiques
Alumnes de 3r. curs del cicle FP II, arts gràfiques, de l'IPFP Esteve Terradas, de Cornellà de Llobregat

Anatomia i fisiologia humanes: el sistema endocrí
Immunologia: R.I.I., R.I.E. humoral, funció de les IG, activació dels limfòcits B i síntesi d'immunoglobulines
Tecnologia-patologia i hematologia – Anèmies I i Anèmies II
Alumnes de 3r. curs del cicle FP II, branca sanitària, de l'IFP La Garrotxa, d'Olot

FUNDACIÓ JAUME I

XVIII Premis
BALDIRI REIXAC

Convocatòria per al curs 1995-96
Dotació total 12.000.000 ptes.

Aquests premis, destinats a **l'estímul i el reconeixement de l'escola catalana,** són dotats per la **Fundació Jaume I** amb les aportacions dels receptors del **llibre-nadala** que la Fundació tramet cada any a les persones interessades per la nostra cultura.

L'àmbit d'actuació és el dels Països Catalans. L'organització dels premis compta amb l'assessorament de la DEC d'Òmnium Cultural.
Els **Premis Baldiri Reixac** són convocats en **tres modalitats:**

1 PREMIS A ESCOLES

12 premis de 500.000 ptes. cadascun.
Serà premiada la qualitat global de l'actuació escolar en l'aspecte concret de la catalanitat. És indispensable que el lloc que ocupen la llengua i la cultura catalanes en el conjunt de les activitats de l'escola s'adigui al Projecte Lingüístic del Centre.
Per a participar-hi cal omplir i trametre el qüestionari que facilita la Fundació Jaume I, així com la documentació que s'hi demana.
Les escoles ja presentades en anys anteriors i no premiades que desitgin optar a aquesta convocatòria, només caldrà que presentin el qüestionari actualitzat,sense necessitat d'aportar documentació nova. No es poden presentar les escoles guardonades en convocatòries anteriors.

2 PREMIS A MESTRES I PROFESSORS

Dotat amb 800.000 ptes. que es distribueixen com segueix:
400.000 ptes. al treball guardonat, i una subvenció de 400.000 ptes.per a contribuir a la seva edició.
Serà atorgat a un treball inèdit de temàtica pedagògica que contribueixi a l'ensenyament en català a qualsevol àmbit educatiu.
Cal acompanyar els treballs -presentats anònimament- amb la fitxa d'inscripció complimentada, dins un sobre tancat.
A l'exterior hi constarà només el títol del treball.
A l'edició del treball premiat s'hi farà constar el premi amb el qual ha estat guardonat. El Jurat podrà dividir el premi o deixar-lo sense adjudicar.

3 PREMIS ALS ALUMNES

52 premis de 100.000 ptes. cadascun, en llibres catalans a triar pels interessats.
Seran atorgats a **treballs escolars fets, preferentment, en** equip per alumnes de qualsevol nivell educatiu no universitari.
Els treballs hauran de ser **en català i podran tractar de qualsevol de les matèries o les àrees dels diversos cicles escolars, així com ésser resultat d'activitats escolars:** excursions i visites, periòdics escolars i diaris de classe, col.leccions, àudiovisuals, etc. (dels murals, maquetes i manualitats més grans de 60 x 60 cm., només se n'admetran fotografies).
El Jurat considerarà d'una manera especial els treballs que suposin un **aprofundiment en la realitat nacional catalana i en la nostra tradició cultural.**
Els treballs s'acompanyaran d'una memòria breu, no més llarga de dos fulls, on s'especificaran les motivacions, les circumstàncies, la manera com s'ha fet el treball, etc. Quan es tracti d'alumnes d'educació infantil, del cicle inicial d'Educació Primària o d'Educació Especial, la memòria podrà ser redactada pel mestre.
Per a optar al premi, cal acompanyar cada treball amb una **fitxa d'inscripció,** segons el model que en facilita la **Fundació Jaume I.**
No seran admesos els treballs que no vagin acompanyats de l'esmentada **fitxa d'inscripció** complimentada.

ASPECTES GENERALS

Els treballs i la documentació s'han d'adreçar a la **FUNDACIÓ JAUME I, Aribau,185, 3r.Tel i FAX: 200.53.47 08021. BARCELONA**
El termini de presentació s'acabarà el dia 15 de febrer de 1996.
Els treballs tramesos per correu que arribin després d'aquesta data, només seran admesos si al mata-segells consta que la tramesa és anterior al 8 de febrer.
Els treballs no premiats podran ésser recollits des del 20 de juny fins al 17 d'octubre, mitjançant la presentació del rebut d'entrada.
La **Fundació Jaume I** podrà disposar dels treballs premiats durant un any per tal d'exposar-los i promoure'n la difusió.

Premis BALDIRI REIXAC

Amb el patrocini honorífic de la

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

XIII PREMI SANCHIS GUARNER

A LA UNITAT DE LA LLENGUA CATALANA

És atorgat anualment a un llibre publicat que signifiqui una contribució notable al coneixement de la llengua catalana en l'aspecte de la seva unitat o de qualsevol altre vessant paral·lel o relacionat amb el fi esmentat.

En la convocatòria del 1994, hom tingué en compte les obres aparegudes des del primer d'octubre de 1992 fins al 30 de setembre de 1994, tots dos inclusivament.

El Jurat, constituït pel senyor Ramon Aramon i Serra, president, Carme Alcoverro, Joan Triadú, Jordi Carbonell i Jaume Vallcorba, secretari, acordà per unanimitat d'atorgar el XIII Premi Sanchis Guarner a la Unitat de la Llengua Catalana, a l'obra titulada **Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània,** de la qual és autor el senyor **Josep Massot i Muntaner.**

En les dotze edicions primeres, el Premi Sanchis Guarner fou lliurat dins les Festes Populars de Cultura Pompeu Fabra. Atès que l'abast d'aquest guardó és els Països Catalans, des del 1994 s'haintegrat en les **Festes Culturals 31 de desembre** que cada any organitza l'Obra Cultural Balear a Palma de Mallorca.

La Fundació Jaume I hi convida les persones de les Illes amb les quals manté lligams: escoles premiades amb els Baldiri Reixac; col·laboradors de Els Nostres Clàssics de l'Editorial Barcino; guardonats amb els Premis d'Actuació Cívica i el mateix Sanchis Guarner; membres del Jurat d'altres premis de la Fundació, etc.

Vista general de la sala d'Es Fogueró de Palma on, el 16 de desembre de 1994, el Premi Sanchis Guarner fou lliurat per primer cop a Mallorca dins la celebració de la Nit de la Cultura.

Josep Massot i Montaner rep el guardó de mans del secretari del Jurat, senyor Jaume Vallcorba i Rocosa.

PREMIS D'ESTÍMUL A L'ÚS DE L'IDIOMA

CONCURS DE REDACCIÓ EN CATALÀ A CATALUNYA NORD

Dotat per la Fundació Jaume I, el convoca l'Associació Arrels, de Perpinyà, tot atenent les peculiaritats de la difícil situació de l'ensenyament en català a l'Estat Francès. Compta també amb el suport del Centre Departamental de Documentació Pedagògica; del Centre de Documentació i Animació de la Cultura Catalana i de l'Associació per a l'Ensenyament del Català.

Són atorgats tres premis a alumnes dels diferents graus de l'organització escolar francesa: escola maternal, escola primària i liceu.

Formen el Jurat Maria Dolors Solà Homs, presidenta, Miquela Valls, Maria ngels Badie, Ivà Bassou i Pere Manzanares, secretari.

Malgrat que els guardons són atorgats a treballs senzills –atesa la gran dificultat de fer coses en català a les escoles de França, on la nostra llengua només hi és introduïda a partir dels tretze anys i com a assignatura optativa– la convocatòria d'enguany hagué de ser declarada deserta.

I PREMI JOAN PALOMBA A L'ESTÍMUL DEL CATALÀ A L'ALGUER

Per tal d'estimular l'ús i l'ensenyament de la llengua catalana en la modalitat pròpia de l'Alguer, la Fundació Jaume I ha dotat el **Premi Joan Palomba** destinat als escolars d'aquella illa italiana. A tal fi, els més de quatre mil alumnes que havien participat en classes de català reberen com a premi el llibre **Tin Tin al país de l'or negre** imprès per l'Editorial Juventud en el dialecte català alguerès.

NADALA

Vint-i-vuit anys de publicació ininterrompuda, tota una tradició. La Nadala de la Fundació Jaume I ha assolit una difusió i una acceptació tals que constitueix una fita en l'activitat cultural del país.

Amb aquest llibre miscel·lànic anyal correspondem als amics que fan viables els Premis Baldiri Reixac destinats a l'estímul i el reconeixement de l'escola catalana. Cal agrair, a més, l'ajut de bon nombre d'aquestes persones que faciliten noms i adreces d'altres amics o coneguts.

L'ampliació del fitxer, doncs, així com la creixent generositat dels receptors, permet augmentar les dotacions dels premis. Avui per avui, els Premis Baldiri Reixac són els més importants de tot l'Estat en l'àmbit escolar.

EDITORIAL BARCINO

Mantè l'atenció preferent envers els clàssics amb l'edició de texts en llengua catalana des dels orígens fins a la Renaixença. La nova col·lecció Biblioteca Baró de Maldà complementa aquell programa amb l'edició d'autors més importants pel contingut de la seva obra que per la qualitat literària d'aquesta.

NOVETATS I PROJECTES IMMEDIATS

COL·LECCIÓ ELS NOSTRES CLÀSSICS

1995
Entremesos mallorquins. A cura del Dr. Antoni Serrà i Campins.
Ramon Llull, **Amic i Amat**. A cura del Dr. Albert Soler i Llopart.
Sèneca, **Tragèdies**. A cura de Tomàs Martínez-Romero, de la Universitat Jaume I de Castelló.

1996
Romeu Llull, **Obra poètica**. A cura del Dr. Jaume Turró.
Pere Miquel Carbonell, **Crònica**. A cura del Dr. Agustí Alcoberro.

1997
Anònim, **La questa del Sant Graal**. A cura del Dr. Vicent Martínez.
Homilies d'Organyà/Llibre Jutge. A cura del Dr. Armand Puig
Teatre Nadalenc. A cura de Ferran Huerta

BIBLIOTECA BARÓ DE MALDÀ

1995
Manuel d'Amat i de Cortada, **Miscel·lània de viatges i festes majors** volum I. A cura de Margarida Aritzeta.

1996
El dietari de Joaquim Aierdi. A cura de Vicent J. Escartí. 500 pàgines
Memòries d'un pagès. A cura de M. Àngels Anglada.

BIBLIOTECA RENAIXENÇA

1996
Índex de la revista Renaixença. A cura de Carola Duran

BIBLIOTECA VERDAGUERIANA

1995
Jaume Collell, **Escrits verdaguerians**. A cura de Joan Recasens. En fase de composició. Edició commemorativa del 150 aniversari de la naixença de Jacint Verdaguer.

ALTRES EDICIONS

1996
Flora dels Països Catalans, volum III, d'Oriol de Bolós i Josep Vigo

Glossari general de català antic
Coordinat pel Dr. Albert Soler, professor de Literatura Medieval de la Universitat de Barcelona, amb la col·laboració de Nina Chust i Núria Manyé (curadores del Glossari d'Els Nostres Clàssics, precedent de l'obra planejada) i Gemma Navarro, sota la direcció del doctor Amadeu J. Soberans. (En projecte)

PRESENTACIONS

A Gandia (La Safor, País Valencià). Presentació de dos volums d'obres de Jaume i Pere March, pare i oncle de'Ausiàs March, a cura de Josep Pujol i Lluís Cabré, respectivament. A més dels autors, hi parlaren l'escriptor valencià Josep Piera i la doctora Lola Badia, catedràtica de literatura medieval de la Universitat de Girona. Sala de Cultura de l'Ajuntament de Gandia.

A Tarragona. Presentació dels dos primers volums de la Biblioteca Baró de Maldà: Viles i ciutats i Miscel·lània de viatges i festes majors, a cura de Margarida Aritzeta. Saló d'actes de la Diputació.

ELS CLÀSSICS CATALANS A LES UNIVERSITATS D'ARREU DEL MÓN

Mitjançant un conveni amb la Comissió de Promoció de l'Ensenyament del Català a les Universitats de fora de l'mbit Territorial de Catalunya (COPEC), que presideix el doctor Joan Colomines, la Fundació Jaume I ha donat cent col·leccions completes de Els Nostres Clàssics a la Generalitat de Catalunya, que les trametrà a totes les universitats d'arreu del món on hi ha lectorat de català. Les direccions generals de Política Lingüística i d'Universitats participen també en aquesta acció de difusió cultural.

En l'acte de lliurament, celebrat l'abril passat en el palau de la Generalitat, el president de Catalunya va remarcar la importància docent que tindrà la presència dels clàssics catalans per al coneixement i l'extensió de la nostra llengua precisament en el nucli universitari on es formen els intel·lectuals que després han d'influir en el pensament i l'actuació de les societats respectives.

RESIDÈNCIA JAUME I

DE L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Ha estat signat un conveni amb la Conselleria de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya en virtut del qual la Fundació Jaume I continua la seva col·laboració per tal de contribuir a la bona marxa d'aquella institució creada l'any 1978 per Lluís Carulla i Canals per tal d'acollir persones grans d'arreu de Catalunya, amb especial atenció envers les de la vila.

MUSEU DE LA VIDA RURAL

Continua la seva tasca docent a l'Espluga de Francolí, amb irradiació arreu dels Països Catalans. Més de la meitat dels quasi quaranta mil visitants anuals són alumnes d'escoles.

Ha quedat inscrit al Registre dels Museus de Catalunya de la Generalitat, amb el número 73, mitjançant Decret del Conseller de Cultura.

EXPOSICIONS TEMPORALS

1. **Paret, tela i paper. L'art de Llucià Navarro**

L'obra de **Llucià Navarro i Rodon** a l'Espluga de Francolí és el conjunt visitable més important realitzat per un sol pintor en una població catalana: vint-i-dues peces entre murals –al fresc i acrílics–, un mosaic i diversos esgrafiats.

Arreu de Catalunya –i a molts altres indrets– hi té nombroses obres: murals, vitralls (és dels primers a dissenyar-ne de ciment), marqueteries, esgrafiats, pirogravats, etc.

Com a il·lustrador de llibres i revistes desenvolupa una llarga tasca en aquest camp i ha exercit la direcció artística de Cavall Fort durant l'època més difícil d'aquesta publicació.

Com a pedagog, ha format nombroses generacions d'artistes a través de la seva tasca de professor i director de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics, la famosa "Llotja" de Barcelona.

Els darrers anys també produeix una copiosa obra pictòrica de cavallet, tot aplicant tècniques innovadores als seus quadres, com la pintura acrílica i la encàustica, sempre amb una admirable capacitat de comunicació.

El Museu de la Vida Rural ha exposat de juliol a setembre una antologia completa de l'obra d'aquest artista polifacètic que comprèn, a més, la visita a les seves obres integrades en l'arquitectura de la vila.

Ha estat una exposició important que ha ocupat dos espais de dimensions notables: l'església "vella" i la sala d'exposicions del Casal de l'Espluga. El circuit per la vila, que ja ha quedat fixat com un atractiu turístic mes d'aquesta, permet les visites següents:

Església "nova": murals del Presbiteri; **Casal de l'Espluga**: mosaïc de la façana, murals de l'Hostal del Senglar (Joan I caçant al bosc de Poblet, l'aplec de l'Ermita i la tavernera) i del Pavelló d'Esports (l'Espluga a la Ruta dels Monestirs), esgrafiats del menjador del molí; **Casalet** (boca de l'escenari amb personatges del teatre infantil); **Residència Jaume I**: murals (vestíbul d'entrada i capella/saló d'actes, Càntic del Sol; i, finalment, al **Museu de la Vida Rural**: esgrafiats (façanes, festes tradicionals de Catalunya i el Celler Cooperatiu de l'Espluga), murals (feines i oficis antics, el conreu del blat, el forn de pa de casa, la vinya i el vi, l'oli, l'esmorzar del veremador, la farmàcia i la rebotiga de Cal Carulla, el Tríptic de Poblet i l'Espluga contemporània.

L'exposició fou inaugurada el 29 de juliol, dins els actes de la Festa Major. Visitada per més de dues mil persones podem afirmar que ha estat un èxit i que ha respost a les expectatives que haviem calculat donada la importància de la mostra.

2. Jaume Huguet. El darrer esclat del gòtic

Fou organitzada pel Museu però instal·lada a l'església "nova" com a espai més adient. Restà oberta els mesos de març i abril sota els auspicis de la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Vallencs i rebé més de mil tres-cents visitants.

3. Vint anys d'escoltisme a l'Espluga

Commemoració de l'Agrupament "L'Estornell" es mantingué oberta al Museu els mesos d'abril i maig.

4. Campanar de l'església "vella"

El Museu ha participat en l'arranjament de la mostra didàctica instal·lada al capdamunt del campanar. També col·labora en la instal·lació i el manteniment de la Cova-Museu de la Font Major. Darrerament ha entrat a formar part del Patronat d'aquesta iniciativa del Centre d'Estudis Locals i l'Ajuntament.

I PREMI VIDA RURAL D'ETNOGRAFIA

Ha estat convocat enguany per primer cop dins del Certamen Literari que organitza anualment el Casal de l'Espluga de Francolí, amb l'objectiu d'estimular la recerca sobre costums, tradicions, festes, treballs, jocs d'infants, etc. a la vila i la comarca mitjançant el testimoni de les persones grans.

Adreçat principalment als estudiants de secundària, proposa l'ús dels sistemes àudiovisuals: cassettes i vídeos en els treballs de camp de recerca etnogràfica.

El Jurat, al qual s'hi afegí el senyor August Panyella com a assessor qualificat en matèria de recerca etnogràfica, va atorgar el premi ex-aequo als treballs:

Festeigs i casaments, d'Ainoha Cabré i Franquès i Sónia Cots i Zacaries, de l'Espluga de Francolí, i

La petjada del temps, de Jordi Torre i Bergadà i Judit Rosselló i Morgades,
també de l'Espluga.

DIVERSOS

ARXIU RAMON MUNTANYOLA

El fons documental de Mossèn Ramon Muntanyola i Llorach ha estat donat per la Fundació Jaume I a l'Arxiu Històric de Tarragona, on quedarà a disposició dels estudiosos de la vida i l'obra d'aquell sacerdot espluguí singular.

El dia 1 d'abril, a la seu de Cultura de Tarragona, tingué lloc l'acte solemne de lliurament del fons i de signatura del protocol corresponent per part del Conseller de Cultura i de la presidenta de la Fundació Jaume I.

L'historiador Josep Massot, monjo de Montserrat hi dictà una interessant conferència sobre l'Església catalana a l'época franquista, la que correspon als anys de més activitat pastoral i política de mossèn Ramon.

UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU

Aportació de tot el fons disponible de l'Editorial Barcino a la biblioteca de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent (Catalunya Nord).

EL CATALÁN, UNA LENGUA ASEDIADA

La Fundació Jaume I ha col·laborat, junt amb altres entitats, en una iniciativa de l'Associació CAT: la traducció al castellà del llibre Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes, del qual són autors Josep Maria Solé i Sabaté i Joan Villarroya, i la seva posterior distribució a més de dues mil cinc-centes personalitats rellevants de la cultura i la política d'arreu de l'Estat.

BLANQUERNA

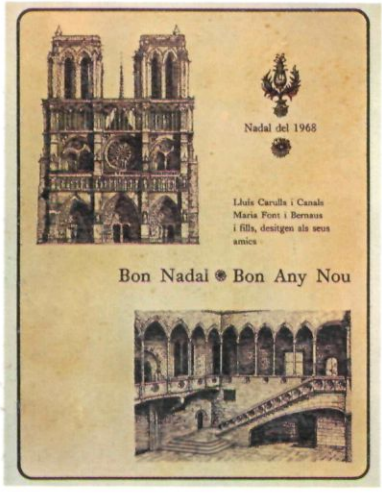
A petició de la Delegació del Govern de la Generalitat a Madrid s'ha fet una edició bilingüe en català medieval i castellà actual d'una antologia de texts del llibre de Ramon Llull, **Blanquerna**, a cura del doctor Albert Soler, professor de Literatura Catalana Medieval a la Universitat de Barcelona.

DEDICACIÓ D'AQUESTES NADALES

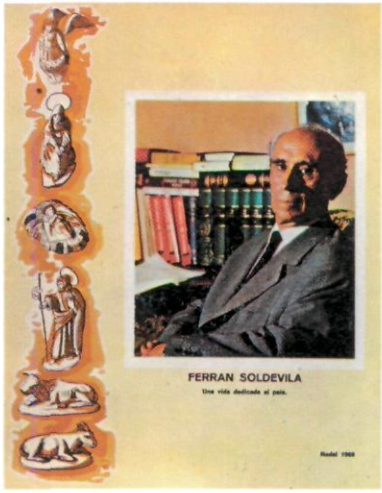
Catàleg de totes les Nadales editades des de l'any 1967.
Les que porten un asterisc (*)
a continuació del títol són exhaurides.

1967. JOAN I EL CAÇADOR (*)

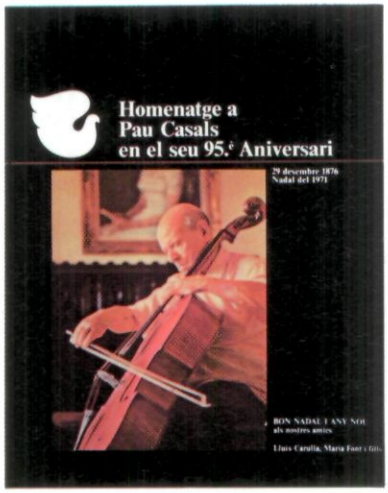
1968. PAU CLARIS (*)

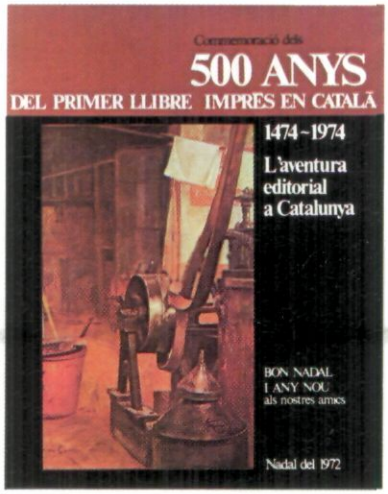
1969. FERRAN SOLDEVILA (*)

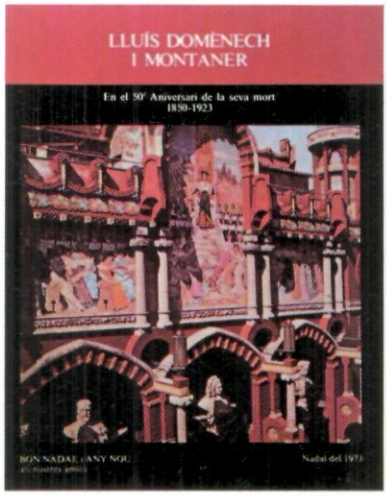
1970. ENRIC PRAT DE LA RIBA (*)

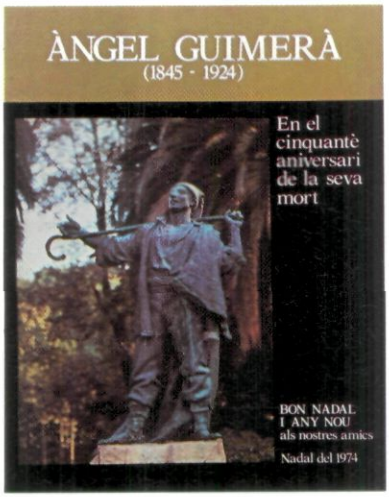
1971. PAU CASALS (*)

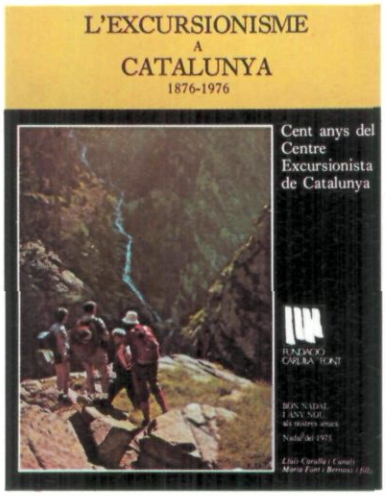
1972. 550 ANYS DEL PRIMER LLIBRE IMPRÈS EN CATALÀ (*)

1973. LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER (*)

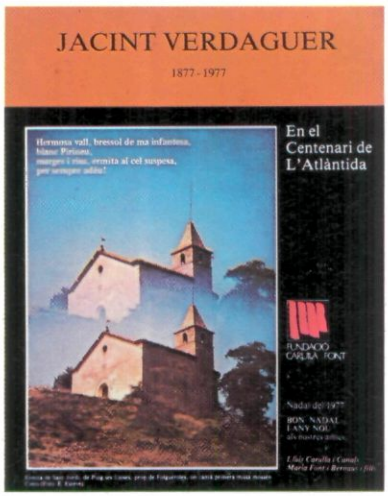
1974. ÀNGEL GUIMERÀ (*)

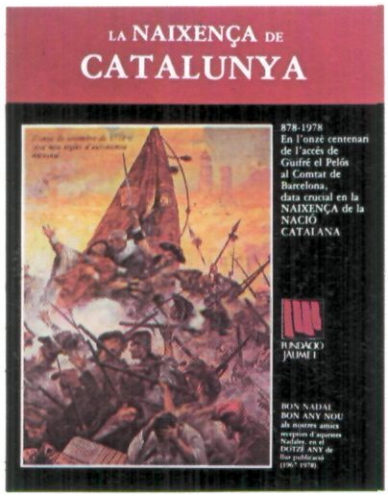
1975. L'EXCURSIONISME A CATALUNYA (*)

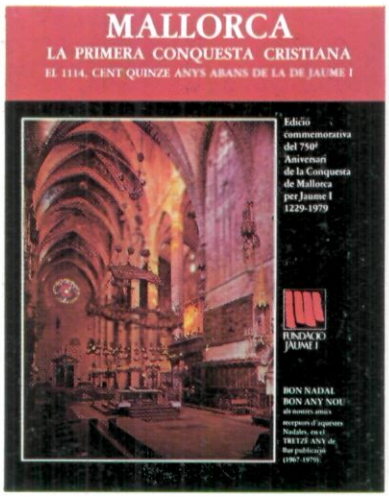
1976. JAUME I, EL CONQUERIDOR (*)

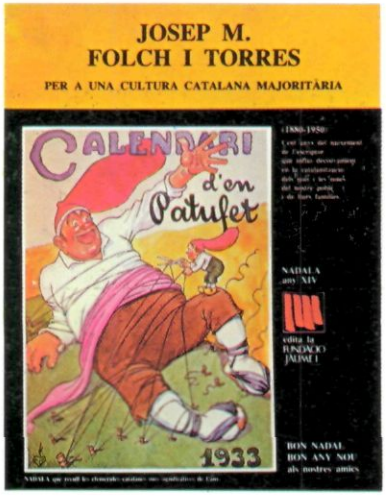
1977. JACINT VERDAGUER

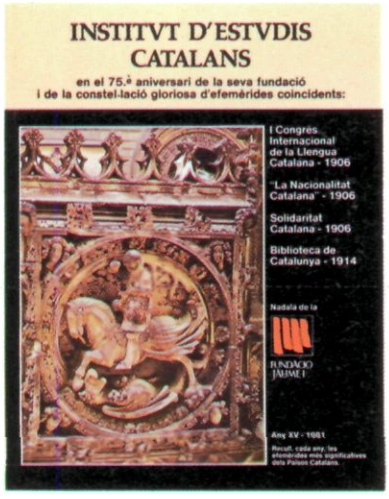
1978. LA NAIXENÇA DE CATALUNYA (*)

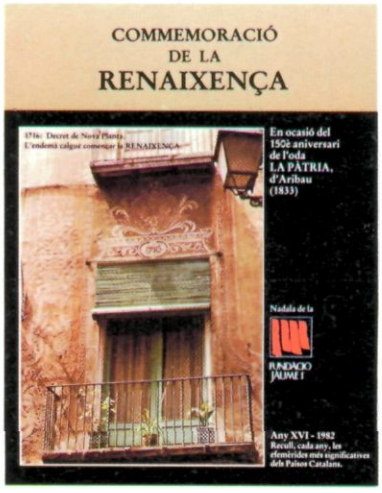
1979. MALLORCA, LA PRIMERA CONQUESTA CRISTIANA

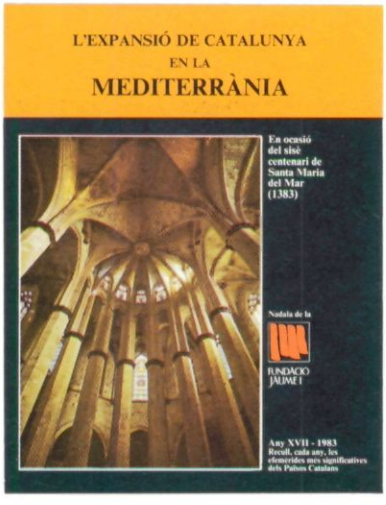
1980. J.M. FOLCH I TORRES (*)

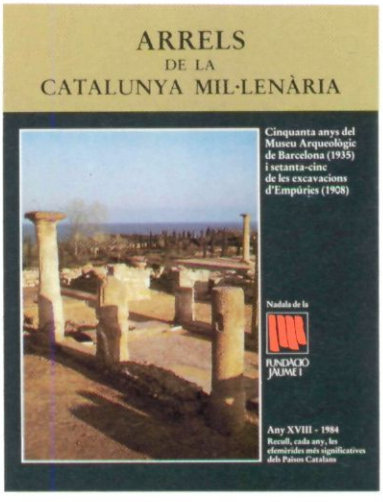
1981. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

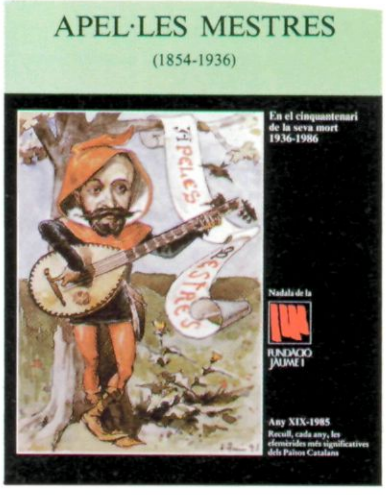
1982. COMMEMORACIÓ DE LA RENAIXENÇA (*)

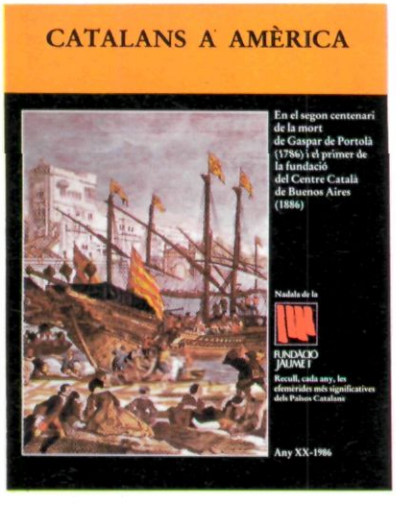
1983. L'EXPANSIÓ DE CATALUNYA EN LA MEDITERRÀNIA

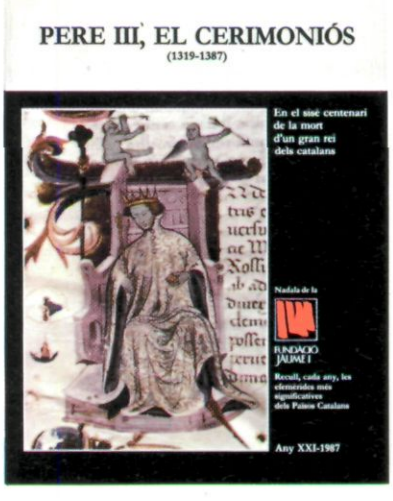
1984. ARRELS DE LA CATALUNYA MIL·LENÀRIA

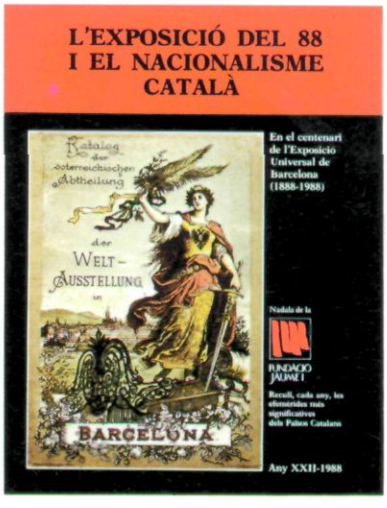
1985. APEL·LES MESTRES

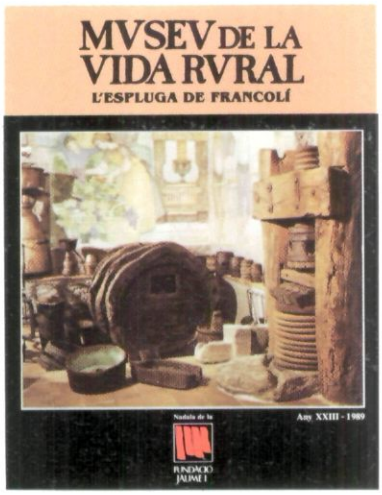
1986. CATALANS A AMÈRICA

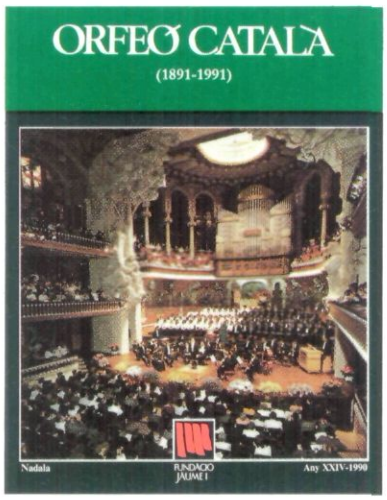
1987. PERE III, EL CERIMONIÓS

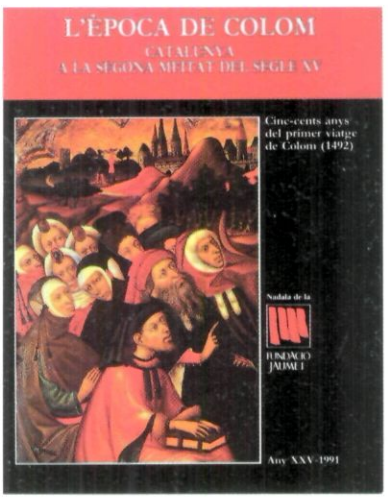
1988. L'EXPOSICIÓ DEL 88 I EL NACIONALISME

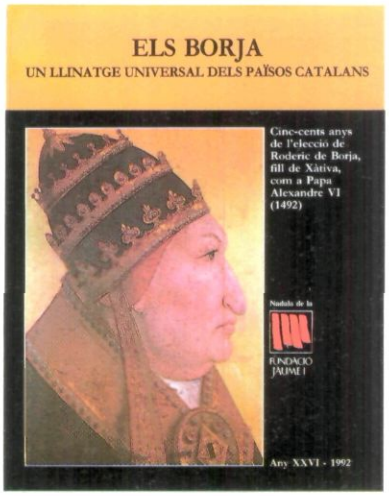
1989. MUSEU DE LA VIDA RURAL

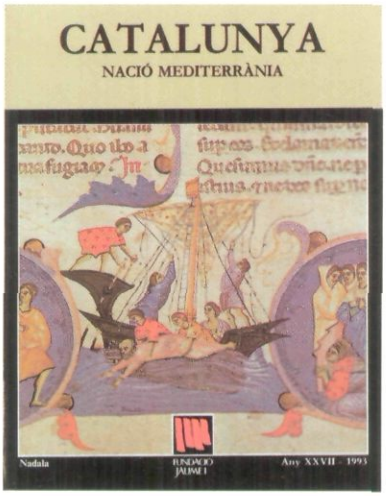
1990. ORFEÓ CATALÀ

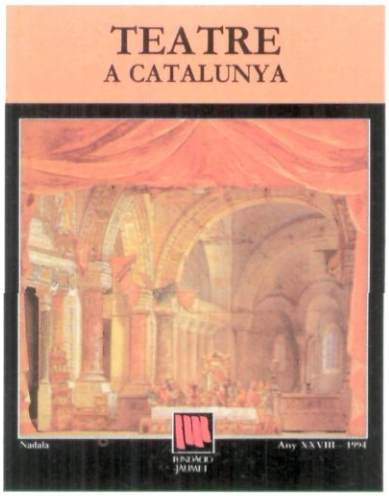
1991. L'ÈPOCA DE COLOM

1992. ELS BORJA

1993. CATALUNYA, NACIÓ MEDITERRÀNIA.

1994. TEATRE A CATALUNYA

MOT DE GRÀCIES

COL·LABORACIONS literàries que hem d'agrair per haver fet possible la publicació d'aquestes Nadales.

Carme AGUSTÍ I BADIA (1977)
Joan AINAUD DE LASARTE (1976, 1987 i 1991)
J.M. AINAUD DE LASARTE (1970 a 1993)
Joan ALAVEDRA (1971 a 1974)
Lluís ALBERT (1975, 1982 i 1985)
Montserrat ALBET I VILA (1976, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1990 i 1993)
Imma ALBÓ (1984)
Santiago ALCOLEA I BLANCH (1987)
Roger ALIER (1972, 1984 i 1985)
Josep ALSINA I BOFILL (1976 i 1979)
Leandre AMIGÓ (1986)
Ramon ARAMON I SERRA (1969 i 1978)
Pere ARTÍS I BENACH (1982 i 1990)
Xose AVIÑOA (1985)
Antoni M. BADIA I MARGARIT (1971 i 1981)
Albert BALCELLS (1987)
Antoni BARTOMEUS (1994)
Joan BASSEGODA I NONELL (1983)
Ricard BATISTA I NOGUERA (1991)
Miquel BATLLORI (1984 i 1992)
Josep BENET (1970, 1973, 1979, 1985 i 1988)
Josep M. BENÍTEZ I RIERA (1992)
Artur BLADÉ I DESUMVILA (1982)
Oriol BOHIGAS (1973)
Pere BOHIGAS (1972, 1981 i 1987)
Maur BOIX (1985)
Emili BOIX I SELVA (1987)
Oriol DE BOLÓS (1988)
Jordi BONET I ARMENGOL (1976 i 1982)
Lluís BONET I ARMENGOL (1984)
Maria Lluïsa BORRÀS (1981)
Isidre BRAVO (1994)
Antoni BREGANTE (1984)
Xavier BRU DE SALA (1994)
Josep M. CADENA (1972)
Pere CALDERS (1980)
Helena CAMBÓ (1976)
Domènec CAMPILLO (1984)
Guiu CAMPS (1979)
Jaume CARNER I SUÑOL (1984)
Teresa CARRERAS (1984)
M. Àngels CASANOVAS (1984)
Oriol CASASSAS (1979 i 1984)
Víctor CASTELLS (1986 i 1991)
Pere CATALÀ I ROCA (1979, 1985, 1987 i 1991)
Alexandre CIRICI I PELLICER (1981)
Eliseu CLIMENT (1977)
Isidre CLOPAS I BATLLE (1976 i 1985)
Daniel CODINA (1980)
Miquel COLL I ALENTORN (1971, 1974, 1975, 1976, 1978, 1979, 1981, 1982, 1986 i 1990)
Antoni COMAS (1974)
Ximo COMPANY (1992)
Àngel CORTÈS (1982)
Fèlix CUCURULL (1982 i 1991)
Miquel DOLÇ (1982)
Pere DOMINGO (1971)
Eulàlia DURAN (1991)
Salvador ESPRIU (1970 i 1971)
Gregori ESTRADA (1983)
Xavier FÀBREGAS (1974, 1978 i 1980)
Esteve FÀBREGAS I BARRI (1978 i 1986)
Josep M. FARGAS I FALP (1988)
Jaume FARGUELL (1982)
Josep FAULÍ (1972, 1981, 1988 i 1991)
Lluís FERRAN DE POL (1974)
Joaquim FERRER (1980 i 1984)
M. Àngels FERRER (1982)
M. Teresa FERRER I MALLOL (1991)
Josep M. FIGUERES (1981)
Ramon FOLCH I CAMARASA (1980)
Josep M. FONT I RIUS (1987)
Francesc FONTBONA (1973, 1980, 1983, 1985 i 1986)
Joan FUSTER (1971, 1972, 1978, 1980, 1982 i 1983)
Jordi GALÍ (1986)
Tomàs GARCÉS (1972)
Pere GARRIGA (1986)
Josep M. GARRUT (1979 i 1988)
Josep GONZÀLEZ-AGÀPITO (1988)
Guillem-Jordi GRAELLS (1982 i 1994)
Pere GRASES (1986)
Joan Maria GUAL I DALMAU (1994)
Domènec GUANSÉ (1972)
Ramon GUBERN I DOMÈNECH (1987)
Josep GUDIOL (1984)
Manuel IBÀÑEZ ESCOFET (1981 i 1987)
Josep IGLÉSIES (1975 i 1977)
Albert JANÉ (1975)
Enric JARDÍ (1974, 1977, 1981, 1983, 1988 i 1993)
Eduard JUNYENT (1977)
Cassià M. JUST (1971, 1978 i 1981)
Emma LIAÑO I MARTÍNEZ (1987)
Josep LLADONOSA (1977)
Teresa LLECHA (1984)
Jordi LLIMONA (1984)
Joaquim LLIMONA DE GISPERT (1976)
Josep M. LLOMPART (1979 i 1991)
Miquel LLONGUERAS (1984)
Montserrat LLORENS (1977)
Santiago DE LLOVET (1991)
Albert MANENT (1972, 1974, 1975, 1978, 1980, 1983, 1984, 1986 i 1993)
Salomó MARQUÈS (1981)
Jesús MASSIP (1984)
Josep MASSOT (1974 i 1984)
Joan A. MARAGALL (1976)
Jordi MARAGALL I NOBLE (1983)
Roger MARCET (1984)
Joan MARTÍ I CASTELL (1991)
Oriol MARTORELL (1971, 1978, 1983 i 1984)
Jaume MAYAS (1984)
Lluís MILLET I LORAS (1990)
Gregori MIR (1972)
Jordi MIR (1982)
Josep MIRACLE (1972, 1977 i 1980)
Joaquim MOLAS (1985)
Francesc de B. MOLL (1971, 1976, 1979 i 1981)
Agustí MONTAL (1974)
Andreu MORTA (1968 a 1994)
Ramon MUNTANYOLA (1970 i 1971)
Joaquim NADAL I FARRERAS (1981)
Raimon NOGUERA (1976)
Josep M. NOLLA (1984)
Josep M. NUIX (1984)
Joan OLIVER (1971, 1972 i 1974)
August PANYELLA (1989)
Ricard PEDRALS (1988)
Josep PERARNAU (1975, 1978, 1979, 1983)
Francesc PÉREZ MORAGON (1982)
Lluís PERMANYER I LLADÓS (1994)
Maria PETRUS (1984)
Ramon PLA I ARXÉ (1972)
Ramon PLANES (1981)
Josep M. POBLET (1970, 1974 i 1975)
Josep PONT I GOL (1971 i 1975)
Baltasar PORCEL (1993)
Eduard PORTA (1984)
Josep PORTER (1972)
Joaquim PRATS (1984)
Francisco Javier PUERTAS (1992)
Jordi PUJOL I SOLEY (1978)
Martí DE RIQUER (1976 i 1987)
Manuel RIBAS PIERA (1976)
Pere RIBOT (1982)
Jaume RIERA I SANS (991)
Santiago RIERA I TUÉBOLS (1983)
Eduard RIPOLL I PERELLÓ (1984)
Frederic RODA I PÉREZ (1994)
Robert RODERGAS (1971)
Maria Àngels ROQUE (1993)
Teresa ROVIRA (1982)
Jordi ROVIRA I PORT (1984)
P. Basili de RUBÍ (1978)
Jordi RUBIÓ I BALAGUER (1971 i 1972)
Manuel RUCABADO (1984)
Josep M. SALA I ALBAREDA (1975)
J.M. SALRACH (1982 i 1983)
Octavi SALTOR (1978)
Ricard SALVAT (1974)
Josep SANABRE (1968)
Manuel SANCHIS I GUARNER (1976)
Enric SANMARTÍ (1984)
Josep M. SANS I TRAVÉ (1991)
Jan SCHEJBAL (1974)
Maurici SERRAHIMA (1977)
Amadeu J. SOBERANAS (1982)
Jaume SOBREQUÉS (1982 i 1986)
Josep M. SOLÀ I CAMPS (1977)
Ferran SOLDEVILA (1969)
Antoni TÀPIES (1971)
Josep TARÍN-IGLÉSIAS (1988)
Miquel TARRADELL (1984)
Margarida TINTÓ (1983)
Josep TOMÀS I CABOT (1987)
Joan TORRENT I FÀBREGAS (1977 i 1986)
Enric TOUS I CARBÓ (1988)
Josep TREMOLEDA (1979)
Joan TRIADÚ (1972, 1974, 1977, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1986 i 1993)
Josep TRUETA (1971, 1974 i 1976)
Frederic UDINA I MARTORELL (1979, 1987 i 1991)
Helena USANDIZAGA (1980)
Edmon VALLÈS (1977)
Josep VALLVERDÚ (1980 i 1991)
Joaquim VENTALLÓ (1985)
Jordi VERRIÉ (1979)
Jaume VIDAL I ALCOVER (1976 i 1979)
Marc-Aureli VILA (1981 i 1986)
Pau VILA I DINARÉS (1971)
Lluïsa VILASECA (1984)
Dan WOHLFEILER (1986)

LOLA
ANGLADA